

В. ҚЎЧҚОРОВ, О. МАҲМУДОВ, З. ЗАМОНОВ

АСОСҲОИ МАЪНАВИЯТ

*Китоби дарсӣ барои синфҳои 10-11-уми
муассисаҳои таълими миёна*

Наири дуюм

*Вазорати таълими халқи Республикаи Ўзбекистон
тасдиқ намудааст*

Тошканд
«Yangiyo'l Poligraf Servis»
2018

УЎК: 17.022.1(075.3)

КБК: 87.60(5Ў)

Q 99 Қўчқоров, Ваҳоб.

Асосҳои маънавият: Китоби дарсӣ барои синфҳои 10-11-уми муассисаҳои таълими миёна / В.Қўчқоров, О.Маҳмудов, З.Замонов. — Нашри дуюм. — Тошканд: Yangiyo‘l Poligraf Servis, 2018. — 144 с.

ISBN 978-9943-5244-7-7

УЎК: 17.022.1(075.3)

КБК: 87.60(5Ў)я72

Мухаррири масъул:

- А. Холбеков — доктори илмҳои сотсиология, профессор.
Н.Исматова — қорманди Академияи байналмилали ислом дар Ўзбекистон.

Муқарризон:

- Ш.Тўраев — мудири шўъбаи экспертизаи илмии Маркази маънавият ва маърифати республика, номзоди илмҳои фалсафа, дотсент;
Д. Бозоров — Дотсенти кафедраи «Фалсафа ва мантик»-и Донишгоҳи миллии Ўзбекистон;
А. Холов — Ходими калони Академияи давлатии идоракунии назди Президенти Республикаи Ўзбекистон;
М. Холиқова — дотсенти Марказии ҳудудии ДБТИМКРСТХ (Донишкадаи бозомӯзи ва тақмили ихтисоси мутахассис ва қормандони роҳбари сохтори таълими халқ)-и назди ДДОТ ба номи Низомӣ, номзоди илмҳои филологӣ;
Д.Эргашева — Омӯзгори фанни «Асосҳои маънавият»-и мактаби таълими умумии рақами 8-уми ноҳияи Сергелӣ.

Шўрои илмиву методии фанни «Ғояи истиқлоли миллӣ ва асосҳои маънавият»-и Маркази таълими республика ба чоп тавсия қардааст.

Аз ҳисоби маблағи Бунёди мақсадноки китоби республика чоп шудааст.

ISBN 978-9943-5244-7-7

© В. Қўчқоров, О. Маҳмудов, З. Замонов. 2017-2018.

© «Yangiyo‘l Poligraf Servis», 2017-2018.

Муқаддима

Хонандаи азиз! Дар дунё ҳар як чиз мағз ва моҳият дорад. Моҳияти одами-зод дар эҷодкорӣ, иродаи мустаҳкам, дину диёнат, ба дигарон ба кӯмаки холис омадан, дар вақти ба сари дигарон офату ғам афтидан тасаллият додан ва ба шодии онҳо ҳам шарик будан, меҳру оқибат ифода меёбад, агар ба як калима гӯем, олами маънавии зеборо ташкил медиҳад.

Агар чунин бошад, маънавият дар рафтори одамон чӣ тавр зоҳир мешавад? Масалан, Шумо ба калонсолон аввалин шуда салом медиҳед, зеро волидонатон ба Шумо чунин таълим додаанд. Шумо кӯшиш менамояд, ки бо баҳои аъло хонед, зеро, ки Шумо аз устоду мураббиятон чунин таълим гирифтаед. Шумо дар таълимгоҳҳо, дар ҷойҳои ҷамъиятӣ калимаҳои умуман шармгин, дағал истифода нахоҳед кард, зеро ба он фарҳанги ботиниятон роҳ намедиҳад. Шумо Ватанатонро намефурӯшед, зеро он баробари фурӯхтани вичдону худшиносиятон аст. Ҳамаи ин ба туфайли рафтори зебои Шумо, зебоии маънавии қалбатон, мустаҳкамии эътиқоди некотон аст. Ҳамин тавр, маънавият хазинаи нафис ва нодири олами ботинии инсоният буда, одамонро ба сӯйи бунёдкорихои бузург мебарад. Зиёд шудани одамони дорои маънавияти баланд ба инкишоф ёфтани ҷомеаи шаҳрвандӣ сабаб мешавад. Ислоҳоти иқтисодии аз ҷониби халқ ва давлати Ўзбекистони соҳибистиклол амалишаванда дар муштаракӣ бо фазилатҳои оличаноби инсонӣ эҳсоси маърифати баланд пеш бурда шуд. Аз ҷумла, обидаҳои бостониямон аз нав пурра таъмир гардида, асарҳои қадима ва навиштаҷотҳо нашр карда шуда, ба оммаи умум пешниҳод шуданд, анъана ва арзишҳои пешин аз нав барқарор карда шуданд. Нисбат ба анъана ва арзишҳои миллии миллат ва қавмҳои гуногуни дар мамлакати мо маскун, эътимод ва эҳтироми баланд нишон дода шуд ва ғайраҳо.

Имрӯз дар мамлакати мо, сулҳу осоиштагӣ, ваҳдат, ҳамҷиҳатӣ устувор аст. Давлати Ўзбекистон манфиатҳои ҳамаи халқу миллатҳо ва қавмҳоеро, ки дар ҳудуди он зиндагӣ мекунад, як хел ҳимоя ва муҳофизат мекунад. Инкишофи маънавий, худшиносии миллии бе шуури таърихӣ ва хотираи таърихӣ ба тарзи мукамал рушд ва ташаккул намеёбад.

Дар асари «Маънавияти воло – нуруи мағлубнопазир» чунин оварда шудааст: «... агар имрӯз барои нигоҳ доштани маънавият ва бар зидди хуруҷҳои ба он таҳдидовар чӣ бояд кард гуфта пурсанд, ман пеш аз ҳама мегуфтам, ки ҳар як инсоне, ки дар ин кишвар зиндагӣ мекунад, бояд худро шиносад, меросҳои

гаронбаҳои ачдоди бузургамонро амиқ омӯзад, ба воқеияти имрӯза, ки босуръат пеш меравад, бошуурона нигоҳ кунад ва ба дигаргуниҳои дар кишварамон амалшаванда бо ҳисси дахлдорӣ зиндагӣ кунад».

Ана аз ҳамин сабаб дар кишварамон рӯзи Хотира ва қадр чашн гирифта шуда, нисбат ба рӯҳи поки ачдодӣ эҳтироми воло нишон дода мешавад. Бесабаб нест, ки 2 сентябр – рӯзи аввали соли нави хониш ба хотираи асосгузори давлати Ўзбекистони соҳибистиклол Ислоҳ Каримов бахшида шудааст.

Ҳаёти бо мақсаду маром гузарондашуда, пурмазмун ва бобаракат хоҳад буд. Айнан ҳамин тавр, кишваре, ки ҳадафҳои бузургро ба худ пеша кардааст, дар ҷараёни тиллоии таърих нақши фаромӯшношудани хоҳад гузошт. Имрӯз ҳадафи асосии Стратегияи ҳаракати Ўзбекистон таъмини манфиатҳои халқ, офаридани омилҳои зарурӣ барои зиндагии ором ва фаровон мебошад.

Меҳру оқибат, самимият, эҳтироми калонсолон, махсусан, падару модарро қадр кардан ва дар куҳансолӣ ғамхорӣ намудан, ки ба халқи мо хос аст, ба мардуми бисёри ҷаҳон дарси ибрат хоҳад буд. Ин арзишҳои мо дар оила ташаккул ёфта, сипас ба рушди маънавии ҷомеа мусоидат мекунад.

Президент Шавкат Мирзиёев дар бораи ба марҳилаи нав бардоштани ташаккули маънавий чунин гуфтааст: «барои боз ҳам мустаҳкам кардани асосҳои оила, ки барои ҳар яки мо муқаддас аст, барқарор нигоҳ доштани осудагиву тифоқӣ, барпо намудани муҳити ҳурмату эҳтиром дар он, бояд корҳои маънавию маърифиро ҷоннок намоем».

Китоби дарсии мазкур ҷавонони донишомӯзро водор месозад, то ки асолати маънавию ба воситаи тафаккури миллӣ ва асосҳои ҷаҳонбинии солим, истодагарӣ бар зидди таҷовузҳои маънавий, тарбияи инсонҳои боматонат, фидоӣ, ватанпарвар дарк намоянд. Дар оғози ҳар як мавзӯ савол ва супоришҳои ҷаҳонбинонанда дода шудааст. Дар бисёр мавридҳо мисолҳо аз ҳаёти худ Шумо ва ҳамсолонатон гирд оварда шуд. Онҳо барои ба хотир овардани он дониш ва малакаҳои, ки дар синфҳои ибтидоӣ гирифтед, чун имтиҳон хизмат мекунад.

Дар охири ҳар як мавзӯ «Сабақҳои дарс» ва «Чистонҳо» дода шудааст. Онҳоро бодикқат хонед, ҷавоби чистонҳоро якҷоя бо аъзои оилаатон баррасӣ кунед. Боварӣ дорем, ки онҳо барои боз ҳам васеъ шудани ҷаҳонбинӣ, фикру мушоҳидаи Шумо хизмат мекунад.

Донишомӯзони азиз! Гурӯҳи муаллифон барои мукамал аз худ карда шудани фанни «Асосҳои маънавият» ба Шумо муваффақиятҳо орзу менамоем.

§ 1

Маънавият — қудрати беҳамто

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА :

1. Дар асоси расмҳои мазкур ба маънавият таъриф диҳед ва омилҳои ба маънавият таъсиррасонандаро эзоҳ диҳед.
2. Дар кадом вақт маънавият ба қувваи беқиёс табдил меёбад?
3. Ҳангоми зиёрат қардани ҷойҳои таърихӣ кадом ҳиссиёт шуморо фаро мегирад? Чӣ гуна қудрати маънавий-руҳӣ пайдо мекунед? Оё шумо фикр қардаед, чаро ин гуна ҳолат рӯй медиҳад?

Маънавият қудратест, ки ба шуури инсон таъсир намуда, ҷаҳонбинӣ ва тарзи фикрронии ӯро ба самти муайян мебарорад.

Ҷанбаи маънавиятро асосҳои фарҳангӣ ва моддӣ, анъанаву арзишҳо, тарзи зиндагонӣ, мафҳумҳои ғоя ва фикрҳоро ҷамъбастанданида, ки ба ҷамъият ва миллат хос мебошанд, ташкил медиҳанд.

Дар ташаккули маънавияти инсон хотираи таърихӣ аҳамияти хос дорад. Шахсе, ки пагоҳӣ аз ҳоб меҳзад, мабодо кӣ будани худ ва номашро фаромӯш кунад ва наздиконашро нашиносад, ин гуна ҳолат барои ҳамон инсон ва аҳли оилааш ба фоҷиа табдил меёбад.

Агар миллат кӣ будани худро фаромӯш созад, ин барои ҳамон миллат ҳалокати гарон аст.

Қадоми аз қувваҳои ғосиби дунё халқ ва ё мамлакатро ба худ тобеъ намуда, сарватҳои онро аз худ қарданӣ шавад, пеш аз ҳама, беяроқ қардани он, яъне ҷудо қардан аз сарвати бебаҳояш – арзишҳои миллӣ, таъ-

Тамоили «Дирӯз кӣ будему имрӯз кӣ ҳастем», ин амиқ ҳис кардани масъулияти хотираи таърихӣ, муносибат дар назди чамъият, ичро кардани қарзи худ дар назди авлодон мебошад.

рихӣ ва маънавӣ кӯшиш менамояд. Миллати ҳастии худро фаромӯшкарда, ба асорат маҳкум аст.

Хуб дониستاني таърихи халқу Ватани худ, пайваста омӯхтани он, муносиб давом додани қори пурсавоби авлодон, ҳимоя кардани мероси гаронбаҳои таърихӣ ва ҳулоса баровардан аз гузашта, баҳои ҳолисона додан ба воқеаҳои таърихӣ, дуруст дарк намудани воқеаҳои таърихӣ мазмуни ҳаёти инсонии ақли расо дошта аст.

Инсоние, ки хотираи таърихӣ надорад, моҳияти тағйиротҳои иҷтимоии дар ҳаёт рӯйдихандаро намефаҳмад, ояндаи худро дуруст тасаввур карда наметавонад. Бинобар ин агар ҳар як аъзои чамъият гузаштаи худро хуб донад, ин гуна одам ба асорати ақидаҳои гуногун намеафтад. Сабакҳои таърихӣ инсонро ба ҳушёрӣ даъват карда, иродаи ӯро мустаҳкам менамоянд.

БАРОИ МУЛОҲИЗА

1. Ҳикояи мазкурро хонед: моҳияти се мафҳум «Ватан – оила – сулола»-ро эзоҳ диҳед.
2. Оё Шумо боре фикр кардаед? Вақте мо бо калонсолон суҳбат мекунем, онҳо аз мо чунин мепурсанд: «Шумо фарзанди кистед, падару модари Шумо кист, оё Шумо бобо ва бобокалони худро медонед?»

РАВНАҚИ СУЛОЛАҲО

«Ватан аз остона оғоз меёбад» – меғӯяд халқ.

Остона – ин хонадон, яъне оила аст. Авлодони як насл ин сулола мешавад. Вақте ки аъзоёни сулола барои мардум ва манфиати Ватан хизмат карда, халқ онҳоро ҷонибдорӣ мекунад, ин роҳ бар дигарон ибрат аст. Аммо на ҳар як оила ва сулола ба чунин эҳтиром сазовор шуда метавонад. Барои ин, касе аз ин сулола ояд аввалин шуда «роҳ кушояд» дигарон кӯшиш ба ҳарч медиҳанд, то ба ин анъана равнақ бахшанд. Нигоҳ доштани обрӯи сулолаҳо, идома додани ин қори шарофнок ва ба воя расонидани насли нав – масъалаи муҳим мебошад.

Таҳкурсии маънавият ва хусусиятҳои асосии маънову мазмуни онро муайянкунанада – покизагии руҳ ва бузургии қалби ўро инъикос мекунад.

Дар ҳаёт шахсоне низ дучор меоянд, ки аз чунин фазилати олий ба мисли зиндагонии поку осоишта дур буда, мазмуни ҳаётро ба таври худ талқин менамоянд. Онҳо худро аз дигарон баландтар гузошта, худро чунон ҳис мекунанд, ки гӯё паррандаи бахт ба китфи онҳо нишастааст. Агар шумо шоҳиди ин гуна ҳолатҳо шуда бошед, дудила нашавед ва шубҳа пайдо накунед. Чунки китобҳои муқаддас ва арзишҳо, мероси мутафаккирони барҷастаи мо доимо ба меҳнати ҳалолу пурсамар, мардонагӣ, саховат ва хоксорӣ даъват менамояд.

Дар ҳаёти мо шахсоне низ вомехӯранд, ки аз ҳаёти поку осоишта дур буда, мазмуни ҳаётро ба тарзи худ талқин кардани мешаванд. Онҳо худро нисбат ба дигарон болотар гузошта, гумон мекунанд дар болҳои мурғи бахт – ҳумо нишастаанд. Агар дучори чунин ҳолат шуда бошед, ҳаргиз дудила нашавед. Чунки китобҳои муқаддас ва арзишҳои миллии мо, моро танҳо ба меҳнати ҳалол, мардӣ, саховатпешагӣ ва хоксорӣ даъват менамоянд.

Дорои фазилатҳои хуби росткорӣ, поксиришті, ҳалолӣ, сариштакорӣ, меҳнатдӯстӣ, ибрати шахсӣ будан, ҳамеша ба онҳо амал карда зиндагонӣ кардан – меъёри асосие ба ҳисоб меравад, ки боигарии маънавии инсонӣ комилро муайян менамояд.

Дар ин замони босуръат тараққиқунанда танҳо шахси бомаънавият ва бомаърифат ба воситаи баланд бардоштани арзишҳои миллии худ ба худшиносии миллии ноил мегардад ва барои зиндагонии обод ва озод дар ҷамъият, мавқеи муносиб пайдо кардани Ўзбекистон дар иттиҳоди давлатҳои ҷаҳон фидокорӣ нишон дода метавонад.

Шахсоне, ки бо эътимод зиндагонии пок ва ҳалолро ба худ чун мақсади олий пеша намудаанд, дар мамлақати мо хеле зиёданд. Ба тӯфайли чунин одамон ва ниятҳои поки онҳо дар олам маънавият ҳамеша барқарор мондааст.

Маънавият – меъёре мебошад, ки барои руҳан пок намудан, қалбан бузург будани инсон даъват намуда, иродаи ўро бақувват менамояд, имон ва эътиқодашро бутун мегардонад, ҳамчунин қудрати бекиёсест, ки вичдони инсонро бедор намуда, нигоҳҳои гуногуни ўро инъикос мекунад.

1

2

3

4

Таърих гувоҳ аст, ки дар одами бемаънавият ҳеч гоҳ чунин фазилатҳои начиб чун меҳру оқибат вучуд дошта наметавонад.

Барои фаҳмидан ва дарк намудани маънавият, пеш аз ҳама, фаҳмидани инсон ва дарк намудани он зарур аст. Маънавият аз хун то ба устухони инсон дар давоми солҳо бо шири модар, тарбияи оила, панди ниёгон, эҳсоси Ватан, дар баъзеҳо бо ҳаёти талх, дар баъзеҳо бо рӯзгори хуб қатра-қатра ворид мешавад. Пеш аз ҳама дар табиат, ба инсон наздик будан, ҳамеша бо ниятҳои нек зистан, меҳнати ҳалолро пеша кардан, аз неъматҳои бебаҳои олам баҳрааманд шудан ба маънавият ғизои руҳӣ дода, онро боз ҳам мустаҳкам мегардонад.

Омилҳои асосии ташаккули маънавият ин *мероси маънавий, сарватҳои маданӣ, ёдгориҳои таърихӣ* ва *куҳан* мебошанд. Дар баробари ин мавқеи *дини ислом*,

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Маънавият чӣ гуна дар олами ботинии одам ва мустаҳкам шудани иродаи ӯ, мустаҳкам шудани имону эътиқоди вай намоён мешавад? Фикрҳои худро бо рақамҳои 1, 2, 3 муайян кунед.
2. Тасвири дар расми 4 нишондодашуда ба кадом фикр меорад? Оё чунин ҳолатро пешгирӣ карда мешавад?
3. Имрӯз ба маънавият чӣ гуна таҳдидҳо вучуд дорад?
4. Матнро хонед ва дар бораи мафҳумҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маданӣ фикри худро гуед.

Маънавият воситаи муҳими муайян кардани нигоҳҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ, ва маданияти инсон аст.

тараққиёти илму фан низ дар ташаккули маънавият муҳим аст. Тарбияи фарзанди камолёфтаро бидуни маҳалла, оила, таълиму тарбия тасавур кардан номумкин аст. Онҳо меъёрҳои асосии ташаккули маънавияти инсон мебошанд.

Диёри қадима ва зебои мо на танҳо гаҳвораи тамаддуни Шарқ, балки тамоми ҷаҳон аст. Дар ин замина табарруки мо бузургон, олиму уламо, сиёсатмадор ва саркардаҳо ба воя расидаанд.

Онҳо ба тамаддуни умумибашарӣ ва қисми узви маданият табдил ёфтаанд. Илмҳои дунявӣ ва диниро пеш аз ҳама донишҳои ба дин алоқаманд ба дараҷаи баланд расонидаанд.

Сабак аз дарс. Инсонҳои боиродаву имон, эътиқодаш мустаҳкам, вичдонаш пок, руҳаш тоза асоси маънавият ва шахсони бофазилати ҷамъият ба ҳисоб мераванд.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗЎ

1. «Сарвати бузургтарини халқ»-ро дар чӣ мебинед?
2. Аз китоби “Маънавияти воло — нерӯи мағлубнопазир”-и И.А. Каримов оид ба маънавият чӣ медонед?
3. Маънавияти инсонро чӣ гуна шарҳ медиҳед?

ЧИСТОН

Ба ҳама як хел хуш меояд. Ё кист?

Дар ҳаёти маънавий чун дар ҳаёти амалӣ шахси соҳибилм камол ёфта ба комёбиҳо ноил мешавад.

«Гулшани тафаккур»

«Одамон! Пеш аз ҳама кӯшиш намоед, ки ахлоқи хуб дошта бошед, зеро ахлоқ асоси қонун аст».

Пифагор

1

2

3

4

5

6

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Андешаи зерини Абдулло Авлониро хонед: фикри мазкурро бо ақидаҳои худшиносиву худогоҳӣ, бахти инсон ва камолот пайваст карда фаҳмонед.
«Чавҳари инсон қобил аст, агар тарбияи хуб ёбад, аз хулқҳои бад худро нигоҳ дорад, ба хулқҳои зебо одат намуда ба воя расад, дар назди ҳар як кас инсонии мақбул ва бахтиёр мешавад».
2. «Ҳар қадаре ки инсон худро мешиносад, ҳамон қадар маънавияти ӯ боло меравад»-ро чӣ хел мефаҳмед?
3. Дар байни ҷомеа зиндагӣ кардани инсон ба ӯ чӣ манфиат дорад? Оё имкони ҳама фазилатҳои хуби ӯро чен кардан ё маҳдуд кардан ҳаст? Ақидаҳои худро асоснок намоед.
4. Дар асоси расмҳои 2, 3 ва 5 ба фаҳмиши «бани башар зоти муъҷизакор аст, ки инсонро сӯи некӣ хидоят месозад»-ро эзоҳ диҳед.
5. Аз расмҳои 1, 2, 4, 6 дар мисоли писарбача ва духтарон фаҳмиши «худшиносӣ»-ро шарҳ диҳед.

Инсоният дар ҳастии худ мекӯшад, ки ба панҷ савол: «мо кистем», «аз кучо омадем», «бо кадом кор машғул будем», «чиро ёфтем», «ба кучо меравем» ҷавоб ёбад. Чун инсон худро мешиносад, ба ин саволҳо низ ҷавобҳои муносиб пайдо мешаванд. Бо ёрии муносибатҳои атрофиён ва ҷараёнҳои иҷтимоӣ-сиёсӣ фаҳмидани урфу одат, анъана ва арзишҳои худшиносӣ меноманд. Он се дараҷа дорад:

- ➔ **яқум**, дар оила ва дар муҳити он ташаккул ёфтани индивид чун шахс;
- ➔ **дююм**, дар мактаб ва дар баъзе чомаҳо бо роҳи таълим ва фаъолият ба дигарон дар муносибат будан;
- ➔ **сеюм**, аз чониби дигарон, баҳодиҳӣ ба шахс назорат карда шуда, дар қадрият дар назди дигарон мушоҳида мешавад.

Дар баробари ин дарки худшиносӣ ифодаи шуур ва тафаккур буда, пайвастагии руҳию маънавии байни авлодҳо бо ёрии забон ифода меёбад.

Яке аз хусусиятҳои муҳими муайянкунандаи инсонгарии инсон дорои сифатҳои маънавий — фарҳангӣ будани он аст.

Инсон гултоҷи чома мебошад. Ӯ метавонад чомаеро бехтар кунад ё баръакс. Меҳнати инсон муҳити табиеро, ки ӯ зиндагӣ дорад, тағйир медиҳад, сарвати моддиву маънавий меофарад ва худро ташаккул медиҳад.

То он даме, ки инсон зинда аст, нияти поки ӯ танҳо ба корҳои неку аҷоиб, пеш аз ҳама, барои оила ва одамони наздик манфиат мерасонад. Он маънан инкишоф ёфта, ба дараҷаи комил мерасад. Зеро ақл ва идроки инсонии комил танҳо барои бунёдкорӣ ва воломақомӣ хизмат мекунад, чашмонаш нигарони некӣ буда, гӯшҳояш фақат барои шунавидани суҳанҳои судманд моил мешаванд.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

Матни зеринро хонед: мафҳуми «ватандӯстӣ»-ро ба ҳаёти худ вобаста намуда шарҳ диҳед.

Ватандӯстӣ қувваи қавиест, ки камбудии инсонро пинҳон мекунад ва дар вазъиятҳои душвор ва мураккаби ҳаёт масъулиятро ба зимма гирифта, неруи бузурги сӯи шуҷоат пешбаранда аст.

«Инсон ҳар қадаре, ки худро дарк карда, наслу насаби худро мешиносад, ҳамон қадар дар дили ӯ нисбат ба Ватан муҳаббат чуқур реша гирифта, ташаккул меёбад. Ин реша ҳар қадаре қавӣ бошад, ҳамон қадар муҳаббати ӯ нисбат ба Ватан воло хоҳад буд.

Ислом Каримов

«Махсуси ҳар як миллате, ки мавҷудияти ӯро дар дунё нишон медиҳад, забон ва адабиёти ӯст. Гум намудани забони миллӣ худшиносии миллатро аз даст додан аст».

Абдуллоҳ Авлонӣ

Нуктаи ибтидоии асосии васлку- нандаи одамон инсонгарӣ буда, дар баробари ба ин гуруҳ шомил шудан инсон бояд осоишта зиндагӣ кунад.

Абӯнастри Фаробӣ

«Меъёри олии инсонигарӣ – дарду ташвишҳои дигаронро фикр карда зиндагонӣ кардани инсон мебошад».

Шавкат Мирзиёев

БАРОИ МУЛОҲИЗА

1. Барои худшиносии инсон нақши илму дониш аз чӣ иборат аст?
2. Матни зеринро хонед. Ақидаи Гегелро дар бораи дониш ва худшиносӣ аз худ карда, ба ақидаҳои худ вобаста намуда фаҳмонед.

Ҳаққонияти дониш ин худфаҳмист, худшиносӣ асоси дониш аст, чунки барои дигар предметро фаҳмидан мавҷуд будани худдарккунӣ зарур аст.

Ман медонам, ки предмет аз он ман аст

(дар тасавури ман), пас ман онро медонам ва худро дарк мекунам.

Сабакҳои дарс. Инсон мӯъчизакор аст. Он дурдонаи моҳияти олам, хазинаи маънавият, соҳиби қалби покиза, тинати ором ва хушахлоқӣ ба ҳисоб рафта, ба шариятро ба қорҳои нек равона карда метавонад. Ин ҳислати нодири ӯ тавонистааст ҷаҳонро ба боғу бӯстон табдил дода, тарзи зиндагии фаровонро бунёд намояд. Он ҳамчунин қувваеро дорост, ки дар якҷоягӣ метавонад кураи заминро ба майдони ҷангу ҷидол табдил диҳад. Моҳияти мавҷудияти инсонӣ дар ҳамин аст.

НАЗАРЕ БА ТАЪРИХ

Мутафаккири бузург Абӯалӣ ибни Сино, ки дар синни 5-солагӣ савод ба ровард, дар синни 10-солагӣ арифметика, алгебра ва мантиқро омӯхтааст. Дар ин бора ӯ чунин гуфтааст:

«Аз субҳ то шом ман ғайр аз илм ба дигар фаъолият машғул нашудам. Шабҳо ба назди худ шамъ монда мутолиа кардам ва навиштам. Дар асосе, ки саҳт хобам мебуд, ба пинак мерафтам ё рӯзона дар бораи ҳамон масъалаҳо фикр мекардам. Муаммоҳои зиёдеро ман дар хоб ҳал намудаам. То амиқ омӯхтани ҳамаи фанҳо ман бо чунин тарз зиндагӣ намудам».

Ҳамид Содиқов.
«Лавҳаҳои таъриҳӣ дар суратҳо»

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗҶ

1. Мавқеи илм дар таърих чӣ гуна аст?
 2. Барои чӣ инсон шахсияти худро фаҳмидан меҷӯяд?
 3. Муносибати байни худшиносӣ ва маънавияти инсонӣ чист?
 4. Ҳикматҳои зеринро хонед, мафҳуми худшиносӣ, мазмун ва моҳияти онҳоро вобаста кунед;
 - а) «Агар Шумо худро маҷбур накунед, қорҳои наметавонед»;
 - б) «Китоб – воситаи хабардиҳӣ ҳам аз гузашта ва ҳам аз оянда аст»;
 - г) «Муҳокимаи қардани қасе осон аст, худро мард пиндорӣ, аввал ҳешро таҳлил намо».
- На ҳама инро қарда метавонанд. Онҳо чӣ гунаанд?

ЧИСТОН

Аз дасти ҳар қасе намеояд. Онҳо чист?

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Аз суратҳо истифода бурда, дар бораи маънавияти оила фаҳмиши худро гӯед.
2. Муқаддасоти оиларо бо чӣ чен мекунад?
3. Вақте ки ба оила тавсиф медиҳанду мегӯянд: «Оила – ин Ватанест дар ботини Ватан», Шумо ба ни ақида розӣ ҳастед? Ҷавобҳои худро асоснок намоед.
4. Шумо аз романи Абдуллоҳ Қодирӣ «Рӯзҳои мозӣ» кадоме аз матнҳоро, ки дар бораи маънавияти оила аст, хондаед?

Оила – рамзи Ватан мебошад. Маънавияти оила ва Ватан ба ҳам зич алоқаманд аст. Эҳсоси Ватан аз оила ва модар сарчашма мегирад. Оила сарвати иҷтимоию маънавии ҷомеа мебошад. Муҳити оилавӣ, омили асосии маънавияти ба худ хоси инсон, ҷаҳонбинӣ, тасаввур ва ташаккулёбии эътиқоди вай аст. Ҳиссиёти покизатарин дар дил ва ақли инсон, дарки фаҳмиш ва тасаввурҳои муҳим дар муҳити оила ташаккул меёбад.

Халқ чӣ гуна будани шахс, худро нигоҳ доштаниш, рафтор, тарбияшро аз рӯи муносибаташ ба оила баҳо медиҳад. Ин барои ҷои худро дар ҷомеа пайдо карданиш зарур аст.

Дар оила чунин қоидаҳои наонавиштае вучуд дорад, ки он дар давоми садсолаҳо аз насл ба насл гузашта сайқал меёбад. Қоидаҳои асосии оила калонсолонро

эҳтиром намудан, ба хурдон ғамхорӣ зоҳир намудан, дар бораи наслҳои оянда фикр кардан аст.

Дар ин даргоҳ нафақат фарзандон ба дунё меоянд, балки инсонӣ дорои тарбияи маънан ва ахлоқан зебо ба воя мерасад. Оила чунин маконест, ки дар он наслҳои оянда камол меёбанд.

Аҷдоди мо ҳамеша ба мустаҳкам кардани оила ва насли солим эътибор додаанд. Чунин идеяҳо дар дили наслҳо ҷойгир шудаанд. Омилҳои эҳтироми ҳамдигар, меҳрубонӣ ва таъсири аъзоёни оила муҳити солиро фароҳам меорад.

Ҳурмату эҳтироми байни аъзоёни оила, меҳру мурувват ва оқибат муҳити солиро барпо менамоянд. Зеро ба тӯфайли тарбияи солим, дар байни аъзоёни оила якдигарфаҳмӣ, муштаракии фикрҳо ва мақсадҳо ба вучуд меоянд.

НАЗАРЕ БА ТАЪРИХ

Тарбияи шахзодагони Темуриҳо дар зиммаи момоҳояшон буд. Сароймулкхонум бо тарбияи Шохрух Мирзо, наберагони маҳбубаш Мухаммадсултон Мирзо, Халилсултон Мирзо ва Улуғбек Мирзо машғул буд.

БАРОИ МУЛОҶИЗА

1. Матни зеринро хонед. Муносибати худро ба мафҳумҳои «файзу баракат, ибрат, тарбия, серию пурӣ, шодию хуррамӣ» баён намоед.
2. Ҳикмати «Фарзанд меросхӯри тарбияи зебост»-ро Шумо чӣ гуна мефаҳмед? Дар ин масъала чӣ гуна мерос доред?

ОИЛАИ ТИФОҚ – ТАКЯГОҶИ ҶАМЪИЯТ

Дар оила, падар – рамзи файзу баракат ва ибрат аст, модар – тимсоли меҳру муҳаббат ва тарбия, фарзанд бошад, меросхӯри тарбияи нек аст. Дар чунин хонадон серию пурӣ, шодиву хурсандӣ, эҳтироми байнихудӣ ва якдилӣ ҳукмрон мебошад. Дар ин шароит ҳамаи кӯдакон аз калонсолон манфиат мегиранд. Чунин оила метавонад ба некӯахлоқии ҷомеа мусоидат намояд.

Тарбияи фарзанд! Дар ин ибора муносибати комил, пурмазмун, муносибатҳои инсонҳо чамъ оварда шудааст. Фарзанди хуб – мулки бебаҳои волидайн, гавҳари дил, сирри муборак ва кашфиёти бузурги онҳост. Аз камали онҳо қалби волидайн нурафшон хоҳад шуд. Баръакс аз ҳаракати ноҷояи фарзанди ноқобил сари падару модар ҳам шуда, дилаш озор меёбад.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Дар расмҳо кадом арзишҳое, ки ба оила хос аст, акс ёфтааст?
2. Кадоме аз ин арзишҳо дар хонаводаи Шумо ба чашм мерасанд?
3. Дар ҳикояи зер кадом арзишҳо ба забон гирифта шудааст? Макони ташаккулёбии ин арзишҳо дар кучост?

«НАБЕРАИ ЧОПОНИИ БИБИ ГИРГИТТОН»

... Ҳай-ҳай, гиргиттон, ба чормағз, нарас, нарас!
– Чунин гуфту давида омада чормағзхоро аз дастам гирифт ва ба он тарафи девори пастак партофт.

Сипас дигар чормағзхоро, ки байни хазонҳо буд, ҳам шуда чида, ба он тарафи девор партофт. Аз ин «хасисӣ»-и Бибӣ ҳайрон шуда шах шуда мондам. Ниҳоят Бибӣ боварӣ ҳосил кард, ки дар замин ягон дона ҳам чормағз нест, аз дастам гирифта бурд. «Рафтем, гиргиттон, ба ту дигар чормағз медиҳам!» Чунин гуфту моро ба зери айвончаи пастак даровард. Он ҷо сабади пур аз чормағз буд, якчанд каф гирифта, тоқияро пур кард.

Ўткир Ҳошимов.

«Навиштаҷотҳо дар хошияи дафтар»

Дар ҳақиқат, бадбахтии инсон дар бетарбиягии ӯст. Шахси бетарбия аз ҷиҳати маънавӣ инкишоф намеёбад, дараҷаи фикррониаш низ паст аст. Дар ӯ ҳиссиётҳои хиёнат ба Ватан ва оила ташаккул ёфта метавонад. Ин гуна одамон «бараҳна» буда, онҳоро танҳо одоби ҳамид ва таълим, ки аз ахлоқи ибратбахш реша гирифтааст «либос пӯшонида» метавонад ва сӯи камолоти маънавӣ хидоят мекунад.

Дар он ҷое, ки мустақилияти оила дар низом буда, мақоми тарбия волост, мамлакат ва миллат низ ҳамин қадар қавӣ ва барқарор хоҳад буд.

Ҳамаи дигаргуниҳое, ки дар олам рӯй медиҳанд, хоҳ дар соҳаҳои иқтисодиёт бошад, хоҳ сиёсат ё маънавият пеш аз ҳама дар муҳити оила намоён мешавад. Саодат ва раванқи ҳар як миллат, албатта ба низоми дохила ва ба яқдили онҳо бевосита вобастааст. Оромӣ ва яқдилӣ бошад, ба интизоми оилаҳои он таъя мекунад. Амнияти оила дар Ўзбекистон дар муҳофазаи давлат аст. Зеро ғамхории мунтазам ба оила, таъмини онҳо бо таъминоти моддӣ ва маънавӣ яке аз вазифаҳои муҳимтарини давлати демократии гуманистӣ мебошад.

Боби XIV-уми «Оила», моддаҳои 63, 64, 65, 66-уми Конституцияи Республикаи Ўзбекистон, оиларо асоси ҷомеа ва рӯкни ҷудонашаванда ҳисоб мекунад, масъулияти падару модарро дар тарбияи фарзанд, дар давраи пиронсолӣ бошад, аз ҷиҳати моддӣ ва маънавӣ ғамхорӣ зоҳир намуданро чун вазифаи ҳар як фарзанд қафолат додааст.

Ҳар сол 15 май ҳамчун Рӯзи байналмилалӣ оила таҷлил мегардад. Дар кишвари мо соли 1998 – «Соли оила» номида шудааст. Соли 2012 ҳамчун «Соли оилаи муштаҳкам» эълон карда шуд.

«Агар аҳолии як мамлакат муносибатҳои оилавиرو заиф гардонад ва ба беинтизомӣ роҳ диҳад, саодат ва ҳаёти ин миллат дар зери шубҳа мемонад».

**Абдурауф
Фитрат**

Сабақҳои дарс. Мақсади асосии муносибатҳои падару модар ва фарзанд чунин аст: падару модар бояд дар ташаккули фарзанд чун инсонии комил мусоидат намоянд. Барои дар ҷамъият мавқеи муносиб пайдо кардан кӯмак расонанд. Аз ин сабаб падару модарро намунаи ибрат меноманд.

САВОЛҲОИ БАРОИ МУСТАҲҚАМКУНИИ МАВЗӮЪ

Рӯзе, ман ба хонаи яке аз дӯстонам меҳмон шудам, дар сари дастурхон аз дӯстам ҳоли аҳвол пурсида нишаста будам, ки борон саҳт ба бориши даромад. Шояд ба тарнов хазон монег шуда бошад, ки об рост ба хона заҳида, ҳама чоро тар кард. Дӯстам ин ҳолатро дида зуд писарашро даъват кард, то аз тарнов хабар гирад. Вале, писари дӯстам ба гапи падар аҳамият надода, ба хона баргаишта даромад. Дӯстам ин ҳолатро дида гуфт: «Биёед, ба берун бароем». Вақте ки рӯи ҳавлӣ баромадем, писари дӯстам дарҳол ба болои бом баромад ва тарнавро дуруст карда фаромад.

1. Аз ин ҳикоя чӣ хулоса баровардан мумкин? Чаро писари мизбон ба хоҳиши падар аҳамият надод? Барои ин чӣ асос буд? Ҳолати зеринро ба мақоли «Шахсе, ки падар дорад, ба боми хона намебарояд» вобаста карда фаҳмонед.
2. Муносибати худро ба ақидаи зерин гӯед: «Имрӯзҳо дар баъзе ҳудудҳои олам аз чаҳорҷӯбаи ахлоқ баромадани арзишҳои асрии миллат, тафаккури милли ва тарзи зиндагӣ одоб, оила ва ҳаёти ҷомеаро дар зери ҳавф гузоштаниш мумкин».
3. Андеша гуфта чиро мефаҳмед? Дар оила муносибатҳои волидайн, апаву хоҳарон, бародарону додарон чӣ тавр ташаккул меёбанд?
4. Қонунҳо ва ҳуҷҷатҳои зерқонунро ёбед, ки дар зери ҳимояи давлат будани оиларо акс намоянд.
5. Ҷойҳои зеринро бо калимаҳои зарурӣ пур кунед. *Чунин омилҳо ба мисли меҳру мурувват ва, дар байни аъзоёни оила ..., муҳити солимро барпо мекунанд.*

ЧИСТОН

Дору, аммо бефоида аст. Он кист?

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА :

- ➔ Дар ҳавлии ҳамсоя маърака шуд. Ҳамаи ҳамсояҳо ба берун баромаданд ва ҳавлиро рӯфта, саранҷом намуда барои оmodани меҳмонҳо ҷои нишаст омода намуданд. Касе бо овардани кӯрпача, касе бо мизу курсӣ банд буд. Чун барномаи пешакӣ тарҳрезӣ шуда, ҳама кори худро иҷро мекарданд.
 - ➔ Ба духтари ҳамсоя хостгор омад. Бо сабаби модари духтар дар хона набуданаш, ҳамсояи наздикаш аз ин ҳол хабар ёфта, дастархон ороост ва хостгоронро пешвоз гирифт.
 - ➔ Мӯйсафедоне, ки аз ҷамъомади маҳалла бармегаштанд, аз нонвойхонаи сари роҳ ҷаҳор нони бомаззаро гирифта, аз аҳволи бобои Самариддин, ки дар давоми якчанд ҳафта аз хонааш баромада наметавонист, хабар гирифтанд.
1. Ин ҳикояҳо чӣ гуна арзиш доранд? Ин арзишҳоро кӣ фикр карда баромадаст?
 2. Чунин анъанаҳо оё дар маҳаллаи Шумо низ вучуд доранд? Фикру ақидаи худро дар бораи ин масъала дар асоси расмҳое, ки дида истодаед, асоснок намоед.
 3. Шумо низ дар ҳашарҳое, ки дар маҳалла барпо мегарданд, ширкат менамоед, ба ин Шуморо чӣ маҷбур мекунад?
 4. Ба фикри Шумо барои чӣ маҳалларо «гаҳвораи арзишҳо» меноманд?

ар давоми ҳазорсолаҳо минтақаи Осиёи Марказӣ чун маркази динҳои гуногун, фарҳанг ва тарзи зиндагӣ буд. Дар ин давра, муносибати байни одамон бо арзишҳои сабру таҳаммул, меҳрубонӣ ва ростқавлӣ ташаккул ёфт.

Таърихи Ватани мо шаҳодат медиҳад, ки барои мардум, соҳти хуби маҳалла ташаккул ёфт.

Маҳалла чун як ҳудуди ягона дар дохили ноҳияҳо аз гузашта мерос шудааст. Одамон дар маҳаллаи алоҳида на танҳо ба риштаҳои ҳамсоғӣ, балки бо қоидаҳои дохилӣ, анъанаҳо, манфиатҳои умумӣ ва ўҳдадорихо алоқаманданд. Ҳаёти ҷамоаи деҳот низоми худтанзимкунии фаъолияти фаъолонаи ҷамъиятро ташкил дод. Раис (оқсақол)-и маҳалла аз ҷониби мардуме, ки дар ҳамон ҳудуд зиндагӣ мекунанд, интиҳоб карда шудааст.

Арзишҳои маънавии маҳалла боз як сарчашмаи тавоноии анъанаҳои оилавӣ ва ҳешовандӣ мебошанд. Дар кишварҳои пешрафта, ин падида ҳамчун як институти муҳими ҷомеаи шаҳрвандӣ шинохта шудааст.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Моддаҳои зеринро оид ба маҳалла, ки дар Конститутсияи Ҷумҳурии Ўзбекистон нишон дода шудааст, ёбед. Нақши маҳалларо дар ҳаёт шарҳ диҳед.
2. Оё Шумо худро берун аз ҳудуди маҳаллаи худ тасаввур карда метавонед? Фикратонро асоснок намоед.

Анвар аз мактаб бармегашт. Дар оғози кӯча бӯи газ ба димоғи ӯ расид. Аз бӯи газ сараш чарх зад. Ў ба зудӣ ба хона рафта, ба бобояш дар бораи ин ҳодиса нақл кард. Бобояш аз ӯ аз кучо бӯи газ омаданаширо пурсиду февран ба рақами 104 занг зада, оиди ин ҳодиса хабар дод. Дар ҳақиқат, аз ҷое, ки кубури газ мегузашт, газ мебаромад. Мутахассисон бо зудӣ кубурро таъмир карданд.

3. Кубури газ аз назди хонаи онҳо намегузашт ва ба онҳо зараре намерасонд. Чаро бобои Анвар хавотир шуд? Ин воқеа ба Анвар ва бобои ӯ чӣ дахле дорад?
4. Чӣ аҳолии маҳалларо муттаҳид месозад?

Мисоли равшани он маҳаллаҳои кишвари мо мебошад. Агар лаҳзаҳои аз филмҳои «Овозаҳо дар маҳалла» («Маҳаллада дув-дув гап»), «Шодиёна» («Суюнчи»)-ро ба хотир орем, дар он арзишҳои равшани маҳалларо дидан мумкин аст.

Маҳалла мақомоти худидоракунии бевоситаи ҷоест, ки онро худи шаҳрвандон интиҳоб мекунанд.

Интиҳоботи раис (оқсақол)-и ҷамъомади шаҳрвандон ва мушовирони он дар ҳаёти кишвари мо нақши муҳим мебозанд. Ин интиҳобот дар асоси демократия, шаффофият ва ҳуқуқи баробарӣ баргузор мегардад. Маҳалла созмонест, ки мустақилона бунёд ёфтааст, ва бисёре аз онҳо номҳои кӯхнаи худ ва аҳамияти худро дар байни мардум барқарор кардаанд.

Дар маҳаллаҳои мо яке аз арзишҳои олии инсонӣ дар он аст, ки пиронсоле, ки ғамхорони худро гум кардааст ё бемор аст, бе ҳимоя намонад. Ин мисолҳо дар ҷомеаи мо асосҳои устувор доранд.

НАЗАРЕ БА ТАЪРИХ

Таърихшинос Наршаҳӣ 1100 сол муқаддам дар асараш «Таърихи Бухоро» навишта буд, ки маҳалла яке аз услубҳои худидоракунии халқ аст. Дар гузашта, маҳалла на танҳо чун иҷтимоӣ, балки инчунин сохтори маъмурию ҳудудӣ шинохта шудааст. Дар асари Алишер Навоӣ «Ҳайрат-ул-аброр» чунин байт мавҷуд аст:

*«Шаҳарлар отини маҳаллот этиб,
Бўлди чу юз шаҳар Ҳири от этиб».*

(Номи шаҳрҳо маҳаллот шуд,
Чу сад шаҳр гардид, Ҳир от шуд)¹.

Аз мазмуни ин ташбеҳ маълум мешавад, ки дар Ҳирот сад маҳалла вучуд дошта, ҳамаи онҳо дар асри миёна Ҳирот номида шудааст. Дар ин маҳаллаҳо қонуният будааст, ки дар он мардум ҳашарҳо намуда ҳамаи ҷорабинихоро дар якҷоягӣ ташкил мекардаанд.

«Маҳалла» калмаи арабиест, ки маънои «шаҳр дар шаҳр»-ро дорад.

13 июли соли 2017 бо қарори Президенти Республикаи Ўзбекистон нишони «Ифтихори маҳалла» ҷорӣ карда шудааст.

¹ Тарҷумаи тахтullaфзии муҳаррир.

Яке аз ҳодисаҳои муҳими иҷтимоӣ ин маросими дафн аст. Дар асоси таҳлили он ба муносибатҳои инсонӣ баҳо додан мумкин.

Маҳалла яке аз ташкилотҳои ғайридавлатӣ буда, тарзи зиндагии халқ, аз эҳтиёҷҳои руҳӣ, маънавӣ, шуур ва тафаккур, алоқаҳои байнихудии инсонҳо, муносибатҳои оилавӣ, ҳамсоғӣ, қудову андағӣ ташаққул меёбанд.

Сабақҳои дарс. Маҳалла дар шароити имрӯза фаъолиятҳои маънавӣ ва тарбиявиро иҷро намуда, ба инкишоф ёфтани демократияи ҷомеа ва давлат ҳиссаи худро гузошта истодааст.

Тӯй ва маърақаҳои халқи Ўзбекистон миллатро интиҳоб намекунад. Дар ҷорабиниҳоу ҷашнвораҳо, намояндагони миллатҳои гуногун ҳамдигарро дастгирӣ намуда дар рӯзҳои хубу бад якҷояанд. Қувваи таъсирбахши маҳалла фикри ҷомеа буда, хулқу атвор, муносибатҳои байни худро дар асоси меъёрҳои адолат ва маънавият ба низом медарорад.

САВОЛҲОИ БАРОИ МУСТАҲКАМКУНИИ МАВЗӮЪ

1. Дар концепсияи «ҳамкориҳои оила, маҳалла, муассисаи таълимӣ» барои чӣ ба маҳалла эътибори алоҳида дода шудааст?
2. Аз чӣ сабаб ба он шахсоне, ки барои хизмати ҳарбӣ ҳуҷжат месупоранд, аз маҳалла тавсифнома мегиранд? Фикри худро асоснок кунед.
3. Чаро рафтори духтар ё ҷавонро пеш аз фотеха намудан аз маҳалла мепурсанд?
4. Нақши шиорҳои «Хонаи худро худ нигоҳ дор», «Маҳалла – ватан андар Ватан аст» барои амнияти ҷамъият чӣ гуна аст?
5. Ҳикмати «Барои тарбияи як кӯдак ҳафт маҳалла масъул аст»-ро эзоҳ диҳед.

ЧИСТОН

Онҳо дар бораи ту бе ту гап мезананд. Чист онҳо?

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Шумо мафҳумҳои «инсон» ва «ҷомеа»-ро чӣ тавр мефаҳмед? Оё Шумо худро як узви ҷамъият мешуморед?
2. Барои аъзои ҷамоати ҷомеа будан, соҳиби кадом хислатҳо бояд бошед?
3. Одамони дар суратҳо бударо якҷоя аз назар гузаронида, ба мафҳуми «ҷомеа» таъриф диҳед.
4. Ба фикри Шумо ҷомеа кай пайдо шудааст? Шумо дар бораи пайдошавии ҷомеа оё фикр кардаед?

Инсон (аз арабӣ *фаромӯш кардан*) – мавҷудоти иҷтимоии биологист, ки дар байни дигар мавҷудотҳо бо ақл, маънавият, фарҳанг, ахлоқ, фикр, забон ва дигар хусусиятҳо фарқ мекунад.

Ҷаҳлатҳои асосии инсон – одоби ахлоқ, таълиму тарбия, муҳаббат ба кишвар, ҷавобгарии шахсӣ дар роҳи озоиштагӣ ва инкишофи он аст.

Хусусиятҳои, ки ба насли инсон хос аст – шуурнокӣ, тафаккур ва меъёрҳои ахлоқиро ақлан ва ҷисмонан иҷро карда тавониш. Ҳеҷ кадоме аз мавҷудотҳои зинда ҷамоати худро чун инсон ба низоми дароварда наметавонад. Инсон мавҷудотест, ки дар ҷомеа ҷамоати худро ба тарзи озода ба роҳ мемонад.

Чамъият гурӯҳест, ки маҷмӯи муносибатҳои байниҳамдигарии ҷомеаро дар амал ҷорӣ мекунад.

Ҳар гуна ҷомеа чамъият шуда наметавонад. Аммо ҷомеае, ки хоҳиш дошта бошад, чамъият ҳисобида мешавад. Инсон чун аъзои чамъият вобаста ба шарту шароити ҳамон муҳит зиндагӣ бояд кунад. Аз ин рӯ, инсон ва ҷомеа якҷоя мебошанд. Агар инсон аз ҷомеа берун бошад, моҳияти ҳақиқии худро аз даст медиҳад.

Дар ҷомеа ҳар қадар муносибатҳо бой ва гуногун бошанд, сифатҳои маънавии он ҳамон қадар мустаҳкам мешавад. Ҷомеа бо оҳистагӣ инкишоф ёфта, ба чамъияти шахрвандӣ мубаддал мегардад. Мақсади дар ин чамъият зиндагӣ кардани инсон ҳаёти фаровон гузаронидан аст. Алломаҳои қомусӣ, мутафаккирон ба мис-

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Муносибати шахрвандон дар ин расмҳо ба ҷомеа чӣ гуна тасвир шудааст? Қадом сифатҳои ба Шумо лозим аст, ки узви фаъоли ҷомеа гардад?
2. Қадом намуни касбро Шумо мехоҳед, ки дар оянда ба даст оваред? Бо касбе, ки Шумо мехоҳед интиҳоб кунед, чӣ гуна узви қомилхуқуқи ҷомеа шудан мумкин аст?
3. Қадом намуни одамонро мо шахрвандони фаъол мешуморем?

ДОНИСТА ГИРЕД

Чамъият ҷомеи одамонест, ки дар як ҳудуди муайян зиндагӣ карда, мувофиқи эҳтиёҷ ва манфиатҳои худ муттаҳид шудаанд.

ли Абӯнастри Форобӣ, Абӯрайҳон Берунӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Алишер Навоӣ доир ба пайдоиши ҷамъият ақидаҳои илмӣ баён кардаанд. Хусусан дар эҷодиёти Алишер Навоӣ сарвати аз ҳама бузургтарини олам Ҳазрати инсон номида шудааст.

Ба фикри ӯ тамоми мавҷудот, воқеият барои инсон ва бахту саодати он хизмат бояд кунанд. Чунин ақидаҳои аҷдоди мо то имрӯз мавқеи муҳим доранд.

«Инсон барои қонеъ намудани талаботи худ аз дигарон чунин зиндагонӣ карда наметавонад. Ӯ ҳама вақт дар муносибат бо дигарон бояд бошад. Барои ҳамаи аъзоёни ҷомеа қонунҳои ҳатмӣ- ҳуқуқӣ заруранд. Ҳамаи аъзои ҷомеа бояд бо меҳнат машғул бошанд».

Абӯалӣ ибни Сино

БАРОИ МУЛОҶИЗА

Аз Бузургмеҳр турсиданд:

«Шумо як вақтҳо вазири хирадманди давлати Сосониён будед. Ҳоло низ Шумо барин шахси ҳақиқатгӯӣ ва хирадмандро ёфтан душвор аст. Сабаби суқути давлати Сосониён дар чист?»

— Сабабҳои он: яқум, подшоҳон одамони оқил ва қобилиятмандро аз атрофашон дур намуда, идораи давлатро ба одамони бесавод ва бесалоҳият доданд.

Дуюм, подшоҳон фаровониҳои худро аз фаровониҳои мардум боло гузоштанд. Онҳо дарди мардумро фикр намекарданд ва ба беадолатӣ роҳ доданд. Дар натиҷа, одамон подшоҳро дастگیرӣ накарданд ва аз ҳамин лиҳоз давлат аз тарафи душманон ба осонӣ паҳш карда шуд.

1. Вақте ки Шумо шахси фозил мегӯед, кихоро мефаҳмед?
2. Барои мустаҳкам шудани давлат ва ҷомеа кадом омилҳоро зарур мешуморед?
3. Оё рушди илму фан ба некӯаҳволии ҷомеа таъсир мерасонад? Дар кадом ҷамъият илму фан рушд меёбад?

«Заминаи ҳақиқии дӯстӣ баробарӣ аст. Дӯстӣ ҳеҷ гоҳ ба мансаб нигоҳ намекунад. Он ҳамеша, баробариро талаб мекунад».

Этен де ла Бозси

Дар Ўзбекистон ҳадафҳои асосии рушди ҷомеа хусусан, насли ҷавон, ташаккул ва ғанӣ гардонидани ҷаҳони маънавии онҳо, дар асоси ғояҳои милли тарбия намудан, барои соҳиб шудани мерос ва арзишҳои фарҳангӣ ва маънавӣ ба мардум фароҳам овардани шароитҳои зарурӣ ҳисобида мешавад.

Сабакҳои дарс. Нисбат ба ҳамдигар бо меҳру оқибат, хушмуомила, аҳлу тифоқ будан зиндагии онҳоро фаровон хоҳад кард. Ҳамдигарфаҳмии оила дар маҳалла иттифоқиро ба вучуд меорад. Рушди ҷомеа, дар навбати худ, бевосита барои мақсадҳои нек роҳ мекушояд.

САВОЛҲОИ БАРОИ МУСТАҲКАМКУНИИ МАВЗУЪ

1. Дар давраи аввалини полеолит одамон гурӯҳ — гурӯҳ дар ғорҳо зиндагӣ мекарданд, чизҳои дар табиат мавҷуд бударо — меваҳои дарахтон, решаҳои растаниҳоро кофта меёфтанд ва истеъмол мекарданд. Тағйироти кулӣ дар охири полеолит сабабгори ба ҷойи гуруҳҳои одамони ибтидоӣ пайдо шудани ҷамъияти ҳешутаборӣ сабаб шуд. Ҳешутаборӣ дар доираи модаршоҳӣ ба расмият даромад, ки дар таърих номи матриархатро гирифтааст. Ҷомеаи одамоне, ки аз як қабила пайдо шудаанд, якҷоя зиндагӣ мекарданд, дар як ғори калон ё кулба зиндагӣ намуда, якҷоя меҳнат мекарданд. Онҳо моликияти хурде ҳам доштанд. Эътибор диҳед. Ин одамонро чӣ муттаҳид намуд? Оё ин шарикиро ҷомеаи шаҳрвандӣ гуфтан мумкин аст? Ақидаҳои худро асоснок намоед.
2. Чаро ҷомеаи шаҳрвандӣ маҳсули рушди инсоният ҳисобида мешавад?

ЧИСТОН

Мӯъҷизаи мӯъҷизакор. Ў кист?

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА :

1. «Тафаккур» чист?
2. Оё Шумо худро шахси ботафаккур меҳисобед?
3. Нақши фикрронии инсон дар рушди ҷомеа чӣ тавр аст? Фикр кунед.
4. Дар байни суратҳои мазкур ва концепсияи ҷомеаи шаҳрвандӣ чӣ гуна муносибат мавҷуд аст?

Тафаккури инсон, тарзи зиндагӣ, ҷаҳонбинии маънавии худ аз худ дар ҷои ҳоли ташаккул намеребад. Барои ба вуҷуд омадан ва рушди онҳо асосҳои мушаххаси таърихӣ, табиӣ ва иҷтимоӣ барин омилҳо асос мешаванд. Раванди тафаккури инсон на фақат бо шуури он, балки бо қалб ва рӯҳияти он узван во-бастагӣ дорад. Олами зоҳирии тафаккуркунанда чӣ қадар ғанӣ бошад, дараҷаи фикрронии ӯ ҳам бо кӯшишҳои ба-робар мешавад. Фикру мушоҳидаҳои он ба воситаи забон ифода меёбад, дигарон онро бевосита қабул карда метавонанд, он ба шакли эҳсосот медарояд ва ба воситаи фикр-ронии одамон табдил меёбад. Алломаҳои қомусӣ таъкид мекунанд, ки инсон ба воситаи тафаккур таълиму тарбияро инкишоф медиҳанд, худро ба сӯи камолот равона ме-созад. Зеро тафаккур ва маънавият ба ҳамдигар вобаста аст ва ҳамдигарро ғанӣ менамоянд.

Абӯнаسر Форобӣ («Мадинаи фозила»), Абӯалӣ ибни Сино («Қонуни тиб»), Ғаззолӣ («Кимёи саодат»), Алишер Навоӣ («Маҳбуб-ул-қулуб»), таъкид менамояд, ки барои рушди тафаккури инсон, на танҳо дониши на-

«Ҳамаи коре,
ки одамизод
ба чо меорад,
ба воситаи
тафаккур аст».

Алишер Навоӣ

Тафаккур ка-
лимаи араби буда,
«фикр» маъноҳои
муҳокима ва му-
шоҳида намудан-
ро дорад.

зариявӣ, таҷриба, балки тавассути машқҳо, мустаҳкам намудани хотира, инкишофи нутқи хаттӣ ва шифоҳӣ талаб карда мешавад.

Новобаста аз он ки то чӣ андоза хотираи инсон мустаҳкам аст, агар тафаккури паст дошта бошад, ақлу заковаташ ба қувваи вайронқунанда табдил меёбад. Пас, маънавият тафаккур, ақлу заковат ва ҳамаи фаъолияти инсонро идора менамояд. Дар ин чо маънавият мавқеи муҳим дорад. Он чое, ки маънавият вучуд дорад, фақат арзишҳои умумиинсонӣ, ақлу заковати инсон ба сӯи бунёдкорӣ равона карда мешавад. Аз ҳамин лиҳоз дар чое, ки зиракӣ ва дилсӯзӣ, ақлу заковати пуриктидор ва тафаккур ҳукмрон бошад, дар он чо маънавият ба қувваи бузург табдил меёбад. Дар мамлакати мо бо мақсади ба воя расонидани насли камолёфта дар соҳаи таълим чорабиниҳои васеъ амалӣ шуда истодаанд. Зеро тарбияи инсонҳои комили соҳиби тафаккури озод мағзи чамъияти шахрвандиро ташкил мекунад. Дигаргуниҳо дар ҳаёти чамъият пеш аз ҳама ба воситаи тафаккури инсон дар амал татбиқ хоҳад шуд. Тафаккури инсон ба кадом тарз ташаккул ёфта бошад, бо ҳамон тарз воқеияти ҳаёташ ба роҳ монда мешавад.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

Баҳромҷон вақте ки аз мактаб бармегаиш, сими кандашудаи симҷӯби барқиро дида монд. Ӯ хост, ки аз он чо тоб хӯрда гузашта равад. Вале аз он чо кӯдакон ва пиронсолон гузаштанашонро ба назар гирифта, бо телефони дастияш ба рақами 1050-и хизмати таъҷилӣ телефон карда, дар бораи ин ҳолат хабар дод. Фалокат ба тезӣ бартараф карда шуд.

1. Агар Баҳромҷон безътиборӣ мекард, оқибати ин кор чӣ мешуд?
2. Шумо дар ин вазъият чӣ кор мекардед?
3. Фикр кунед. Ин воқеа ба чомеаи шахрвандӣ ва тафаккури инсонӣ аз кадом ҷиҳатҳо вобастагӣ дорад?

БАРОИ МУЛОҲИЗА

Мафҳумҳои муҳлати идоракунии, корҳои нек, идоракунии давлат, ки дар матн вомехӯранд, ба ҳокимияти имрӯзаи халқӣ чӣ монандӣ доранд?

«Дар бораи сокинони яке аз шаҳрҳои дурдасти Мағриб нақл мекунанд, ки ашрофон ва заминдорҳо шаҳрро бо навбат идора мекардаанд. Ба касе навбат расад, ӯ се моҳ ҳукмронӣ мекардааст. Вақте ки муддат ба охир расид, ҳамон ҳукмдор вазифаро супорида, барои миннатдорӣ хайру садақа карда, бармегаштааст. Ӯ чун шахси аз побанди ҳукмдорӣ халос хӯрда шоду масрур ба корҳои худ машғул мегаштааст. Пас, идоракунии давлат, аз роҳат маҳрум шудан буда, баҳри адолати мазлумон худро дар азоб мондан аст. Ин бошад, дар навбати худ зердастон ва худро ба идоракунии сафарбар кардан аст».

Абӯрайҳони Берунӣ

Инсон, ки тафаккури баланд дорад, гултоҷ ва такаҷоҳи мустаҳкамаи ҷамъият шуда метавонад. Яке аз шартҳои муҳим барои рушди ҷомеаи шахрвандӣ ин тағйир додани ақл ва рӯҳияи одамон, тарбияи фикрронии онҳо – инкишоф додани тафаккур мебошад. Тамоми инсон қобилияти фикр кардан дорад. Назокат, ақл, нафосат, истиклолият, эҷод, тафаккури инсонӣ меъёрҳои фикрронӣ мебошанд. Ба воситаи чунин шаклҳои тафаккур инсон оламро мефаҳманд, онро ба таври хоси худ тасвир мекунад ва хулосаҳо мебарорад. Тағйир додани тарзи фикрронӣ ба рушди ҷомеаи шахрвандӣ оварда мерасонад. Ҳамчунин ба ҳаёти иқтисодӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва маънавии ҷомеа тағйироти мусбӣ мерасонад. Ҳамин тавр, ҳар як сокини ҷаҳони ин ҷомеа бояд тафаккури худро такомил бахшад ва бад-ин васила на танҳо худ, балки тамоми халқӣ кишварашро ба ҳаёти ҷамъиятӣ шиносонад.

ДОНИСТА ГИРЕД

Ҷомеаи шахрвандӣ ҷомеаест, ки аз шахрвандони комил, яъне, аз адмони узван дар алоқа буда ва дорои маданияти маънавиву ахлоқӣ, ҳуқуқӣ ва сиёсӣ иборат аст.

«Нияти худро муҳофизат кунед, ин сарчашмаи ҳамаи корхост. Агар касе нияти хуб дошта бошад, амалҳои ӯ низ дуруст хоҳад шуд».

Абӯтубри Нахшабӣ

САВОЛҲО БАРОИ МУСТАҲҚАМКУНИИ МАВЗӮЪ

1. Дар ҷомеаи шаҳрвандӣ маънавияти инсон чӣ тавр мешавад?
2. Аз донишҳои аз дарси адабиёт гирифтаатон таъя намуда, ба саволҳои зерин ҷавоб гӯед.
 - Қадом асарҳои Алишер Навоиро хондаед?
 - Ҳадафҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ вобаста ба сулҳу суботи кишвар дар асарҳои Алишер Навоӣ чӣ гунаанд?
 - Фикри «Асоси ҷамъиятро маърифат ташкил менамояд»-и Алишер Навоиро асоснок кунед.
3. Чаро мо дар мамлақати худ ба маънавият эътибори зиёд медиҳем? Ҳаёти ҷамъият ва дигаргуниҳои маънавию бо мисолҳои мушаххасу ҳаёти асоснок намоед.

ЧИСТОН

Дӯсти бе ғараз ва беминнат чист?

БАРОИ ХОНИШИ ИЛОВАҒӢ

Одаме ба об шаст партофта нишаста будааст. Шахсе аз наздаш гузашта истода пурсон шудааст: «Эй бародар, моҳӣ дошта истодаӣ?» Донишманд ҷавоб додаст: «Ман на танҳо моҳӣ медорам, балки дар як вақт умри гузаштаи худро ҳисоб мекунам, аз нури заррини офтоб баҳра мегирам, аз равон шудани об лаззат мегирам ва дар айни замон ба ту суҳбат ҳам мекунам. Хуллас, бо як суҳан ботафаккурона ҳаёт ба сар мебарам».

«Фарзанднома»

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Вақте ки ҳаёти моддӣ ва маънавӣ мегӯянд, Шумо чиро мефаҳмед? Дар асоси суратҳои додашуда андешаҳои худро асоснок намоед.
2. Мафҳумҳои «ҳаёти маънавӣ», «неъматҳои моддӣ» ва «инсонии ҳалол»-ро қиёс намоед, ҷиҳатҳои монандии онҳоро гӯед.
3. Имрӯз дар мамлақати мо барои ягонагии ҳаёти моддӣ ва маънавӣ кадом чорабиниҳо ба амал ҷорӣ шуда истодааст?
4. Шумо чӣ фикр доред? Оё танҳо бо ҳаёти моддӣ зиндагӣ карда мешавад?

Дар бораи ҳаёт ва фаъолияти ҳаррӯзаи инсон мавқеи асосҳои моддӣ ва маънавӣ нисбат ба якдигар, кадоми онҳо мавқеи устувор доштани ақидаҳо ва фикрҳои гуногуни бо ҳам зид мавҷуд ҳастанд. Файласуфони давраи эҳё Сукрот ва Афлотун, Эпикур ва Демокрит, донишманди Чин Конфутсий ва дигар алломаҳо назарияи олами руҳиро аввалиндараҷа шуморанд, дигарон ба ҷои асосӣ олами моддиро мегуздоранд. Ин дунёи кӯҳна, ҳаёте, ки мо зиндагӣ дорем, як воқеияти ягона ва яқин аст. Олами зоҳирии инсон он фазилат ва хислатҳое, аст, ки ба ӯ ато карда шудааст. Фаҳмидан ва дарк кардани он масъалаи хеле мураккаб бошад ҳам, баъри фаҳмидани он кӯшиш менамоем.

Мо ҳар рӯз се ё чаҳор бор хӯрок мехӯрем. Муносиби фасли сол либос мепӯшем. Ҳамчунин филмҳо, намоишҳо ва муסיқиҳои ба мо шавқоварро тамошо мекунем ва мешунавем. Хоҳ дар хона, хоҳ дар китобхонаи мактаб ягон асари бадеиро барои хондан оғоз намоем, ба руҳияти қаҳрамонҳояш ворид мешавем. Хаёлан ба воқеаҳои асар даромада, китобро аз дастамон намемонем. Мо ҳатто фаромӯш мекунем, ки мо гуруснаем, гуруснагии худро ҳис кунем ҳам, аз беҳуда гузаштани вақт метарсем ва аз китоб сар намебардорем. Ин ҷо равандҳои моддӣ ва маънавӣ бо якдигар рӯ ба рӯ мешаванд. Ҳар ду барои инсон заруранд. Вақте ки одамон дар ҳаёт зиндагӣ мекунанд, хусусият ва аломатҳои ҳам моддиву ҳам маънавиро дар худ мучассам менамоянд.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Дар асоси расмҳои 1 ва 3 ҷавоб диҳед, ки ҷанбаҳои ҳаёти моддиву маънавӣ аз ҷӣ иборатанд?
2. Оид ба ҳолатҳое, ки ҷомеаро ба бӯҳрон меоранд, мисолҳо пешниҳод кунед.

Гулноза ба мағозаи хӯрокворӣ рафта, баъзе маҳсулотҳоро харид кард, аммо чеки онро напурсид.

3. Оё Гулноза ба қоидаҳои шаҳрвандӣ риоя кард?
4. Ин кори ӯ ба кадом муаммоҳо сабаб шуданаш мумкин?
5. Оё Шумо вақте аз дӯкон маҳсулот мехаред, чеки онро талаб мекунед? Чаро? Фикри худро асоснок намоед.

Инсон ҳамеша барои зиндагӣ ва ғаъолият, хӯрдану пӯшидан, гузаронидани ҳаёти моддӣ ва бомазмун муҳтоҷ аст. Бинобар ин, ҳар як шахс бояд ба ҳар ду ҷониб диққат диҳад. Алоқаи ҳаёти моддӣ ва маънавӣ дар ҳаёти инсон ва ҷомеа, нисбат ба ҳамдигар мувофиқ будани асосҳои моддӣ ва маънавӣ вобастагӣ ва робитаи онро ифода менамояд.

Ҳаёти моддиву маънавӣ инкоркунандаи ҳамдигар нестанд. Онҳо дар якҷоягӣ ҳамдигарро пурра менамоянд. Инсон дар зиндагӣ барои орзуҳои худро амалӣ кардан, бахту саодати худро ба ин ду меъёр вобаста мекунад.

Дар мамлақати мо барои зиндагии хуби мардум, барои аъзои ғаёол будани ҷомеа, ба масъалаҳои ҳаёти моддию маънавӣ эътибори калон дода мешавад. Чунки ҳаёти моддиву маънавии ҷомеа ба эҳтиёҷоти моддиву маънавии одамон алоқаманд аст.

Ҳаёти ҷомеа дорои намуди моддӣ ва маънавӣ аст. Барои расидан ба рушди иқтисодии ҷомеа, ба маънавият, хусусан, ба ҳуқуқи инсон эҳтиром доштан лозим аст. Ин нишон медиҳад, ки маънавият бо рушди истехсолӣ ва иқтисодии ҷомеа алоқаманд аст. Дар акси ҳол, муносибатҳои маънавӣ ва ахлоқии ҷомеа рӯ ба таназзул меоранд, кадрӯ қимат ва шарафи инсон паст зада мешавад.

Таърих исбот кардааст, ки он шахсе, ки моликияти хусусӣ дорад, барои дастгирии худ ва оилаи худ, барои баланд бардоштани сатҳи зиндагонии ҷамъият ва мардуми муҳтоҷ, кӯмаки беғараз расонида, сулҳу оромии кишвар, миллатро таъмин ва ҳимоя менамояд. Вай ҳаёти моддӣ ва маънавии якдигарро пур карда, ғазилатҳои неки инсониро ҷорӣ менамояд. Имрӯз дар мамлақати мо ба рушди ҳамаҷонибаи ҳаёти моддӣ ва маънавӣ диққати махсус дода мешавад. Хусусан, рушди ҳамаҷонибаи равандҳои иқтисодӣ ва маънавӣ далолат медиҳанд, ки суботи сиёсӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва таълимӣ барқарор мебошад. Ҳаёти маънавӣ ва моддӣ якдигарро инкор намекунад, балки ба ҳамдигар таҳким бахшида, тағйир меёбанд ва ҷомеа инкишоф меёбад.

Ба ҳамаи мо маълум аст, ки ватанпарварӣ асоси ҳаёти ҳар гуна давлат буда, дар ташаккули ҳамаҷонибаи асоси маънавии ҳар як ҷамъият беҳтарин қувваи сафарбаркунанда ба шумор меравад.

Шавкат Мирзиёев

Чамбият	
Хаёти моддӣ	Хаёти маънавӣ
Шартҳои иқтисодӣ барои зиндагии одамон: хӯрокворӣ, либос, манзил, сӯзишворӣ, воситаҳои коммуникатсия, истехсол, тақсим, иваз ва истеъмол намудани неъматҳои моддӣ, захираҳои моддӣ ва табиӣ ва ғ.	Дарки олам, ақидаҳо дар бораи чомеа ва инсон, таълимот, ғояҳо, мафкура, шаклҳои шуур, таълиму тарбия, воситаҳои ахбор, фарҳанг, илму фан, ёдгориҳои қадимаи таърихӣ, асарҳои нодир, мероси маданӣ ва ғ.

Сабакҳои дарс. Дар фаъолияти инсон ду омили муҳим — дунёи ва моддӣ маънавӣ ба якдигар якҷоя шуда, агар ба боли чуфт табдил ёбанд, дар ҳаёти давлат ва чомеа, ҷараёнҳои афзоиш, тағйирёбӣ ва болоравӣ рӯй хоҳад дод.

«Пул ба некӣ на- мерасонад, баръ- акс, ба воситаи некӣ одамон ҳам дар ҳаёти шахсӣ, ҳам дар чомеа ба пулу сарватҳои дигар соҳиб мешаванд».

Сукрот

САВОЛҲО БАРОИ МУСТАҲҚАМКУНИИ МАВЗӮЪ

1. Агар шахс сарватманд бошаду дониш надошта бошад сарвати ӯ то ба кай мерасад?
2. Аз сарватҳои инсонӣ бомаърифат кӣҳо манфиат мебинанд?
3. Инсон дар як вақт ҳам сарватманд, ҳам оқил, ҳам доно, ҳам саховатманд шуда метавонад ?

Сарватмандию қашшоқӣ чун гӯшту нохун аст. Танҳо онҳо ҳар замон ҷои худро иваз менамоянд. Аз сарватмандӣ шод машав. Аз қашшоқӣ аз ҳад зиёд ғамгин нашав, ҳама паси сар мешавад.. .. Касе хирадманд бошад, аз ҳар воқеаи неку бад ва аз тасодуфҳо ба худ хулосаҳои даркорӣ бароварда метавонад.

ЧИСТОН

Нодиргарин чизҳо чиҳоянд?

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Мо чун аъзои фаёли ҷомеаи шаҳрвандӣ ба чиҳо бояд дахлдор бошем?
2. Масъулияти мо аз чиҳо иборат аст?
3. Ӯҳдадорӣ чист? Он кай ба вучуд меояд? Фарқи-яти байни масъулият, маҷбурият ва ӯҳдадориро гӯед.
4. Байни расмҳои додашуда ва ибораи «масъулияти шаҳрвандӣ» чӣ муносибат вучуд дорад?
5. Байни шахсоне, ки дар расмҳои 1, 4 ва 5 акс ёфтаанд, чӣ гуна қаробат вучуд дорад?
6. Вазифа ва ӯҳдадориҳои шахсони дар расмҳои 2, 3 ва 6 тасвиршударо дар назди одамони дар расми 1 акс ёфта муайян кунед ва муносибати байни онҳоро эзоҳ диҳед.

Тадбиркор шарбати мева истехсол мекунад. Ӯ масъулияти саломатии мардумро ҳис наму-да, аз маҳсулотҳои тоза истифода мебарад. Барои саломатии халқ тамоми гигиенаи санитарӣ ва дигар қоидаҳоро риоя мекунад. Муддати истифодаба-рии онҳоро муайян менамояд. Дуруст ин вазифаҳо-ро ташкилотҳои давлатӣ низ назорат мекунанд, вале тадбиркор ҳисси масъулиятро дар назди ҷомеа ҳис қарда, кори худро аз сидқи дил иҷро менамояд.

Масъулияти шаҳрвандӣ – ин дар фаёлияти ҳа-марӯза татбиқ қарда тавонистани талабҳои ахлоқии ҷо-

1

2

3

4

5

6

Дар он ҷое, ки шахрвандон ўхдадориҳо ва масъулиятҳои худро дар назди ҷомеа ҳис мекунад, дар он ҷо дахлдорӣ ва мавқеи фаъоли шахрвандӣ пурзӯр мешавад.

меа ба он риоя кардан ё накардан аст. Ин мафҳум байни ҳамдигар муштаракии ҳуқуқ ва ўхдадориҳои шахрвандонро ифода мекунад. Вақте ки шахс вазифаи худро мефаҳмад, бар зиммаи ӯ масъулият зиёд мешавад. Вақте ки ӯ ўхдадориҳои худро дар назди оила мефаҳмад, масъулияти худро дар назди ҷомеа низ дуруст дарк мекунад. Пас, ҳисси масъулият ба вучуд меояд.

Ўхдадории шахрванд – ҳамкорӣ ё шарикӣ бо ягон фаъолият ё ҷараён. Агар ҳар як шахрванд, масъулияти ҳисси вобастагии худро ба тақдири Ватан ҳис намуда зиндагӣ кунад, вазифа ва масъулияти ӯ дар назди ҷомеа зиёд хоҳад шуд. Ҳисси ўхдадориҳо одамонро муттаҳид мекунад. Бинобар ин, шахсе, ки масъулият ва ўхдадориҳоро фаъолияти ҳаррӯзаи худ меҳисобад, ба инсонии ҳақиқатан бомаънавият табдил меёбад.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

Барои шахрвандон пардохти андоз ва хароҷоти маҳаллӣ, ки қонун муқаррар кардааст, ҳатмӣ мебошад.

1. Қоидаи мазкурро, ки моддаи 51-уми Конституцияи Республикаи Ўзбекистон муайян кардааст, бо мавҳуми дахлдорӣ вобаста намуда фаҳмонед. Фикру ақидаҳои худро бо мисолҳо асоснок намоед.
2. Саривақт пардохт нанамудани андоз ба ривочи ҷомеа чӣ хел таъсир мерасонад?
3. Дар асоси дониши гирифтаи худ аз фанни «Асосҳои донишҳои иқтисодӣ» ба саволҳои зерин ҷавоб гӯед:
 - ➔ Чаро андоз ҷамъ мекунад?
 - ➔ Он даромадҳое, ки аз андоз пайдо мешаванд, бо кадом ҳадафҳо сарф мешаванд?
 - ➔ Андозҳо дар рушди давлат ва ҷомеа, нигоҳ доштани сулҳ ва амният чӣ нақш доранд? Оё таъмини ин раванд ба ҳаёти Шумо таъсир мекунад?

Ҷар як шаҳрванди кишвар масъул аст, ки мероси бузурги моддӣ ва маънавию ба насли оянда расонад.

Имрӯз, дар афзоиши самаранокии ислоҳот дар кишвари мо, аз ҳар ҷиҳат бо шиддат инкишоф ёфтани давлат ва ҷомеа масъулият ва ӯҳдадориҳои шахсии ҳар як шаҳрванд вучуд дорад.

Одам дар кучое,
ки таваллуд
шуда бошад,
бояд дар рӯҳияи
садоқат ба он
ҷой, ҳисси меҳру
муҳаббат нисбат
ба авлод, баро-
дарон, хоҳаро-
ни худ зиндагӣ
кунад.

БАРОИ МУЛОҶИЗА

Дар канори роҳ, шахси тақрибан 60-сола ба дарахт таъя карда нишаста буд. Одамон аз назди ӯ бепарво мегузаистанд, касе ба ин шахс аҳамият намедод.

- 1) Дар чунин ҳолат Шумо чӣ гуна рафтор мекардед?
 - а) Ба назди он шахсе, ки дар назди дарахт буд, рафта аз ӯ «оё ба Шумо кӯмак лозим аст?» гуфта мепурсидам;
 - б) Эътибор намедодам;
 - в) Ба вақтам нигоҳ мекардам. Вақт дошта бошам, ёрӣ меодам.

(идома). Акбарҷон аз мактаб бозмегаист. Ӯ: «Шояд ӯ бемор бошад? Шояд ба кӯмак ниёз доштагист?» гуфта фикр карду ба наздаш рафта аҳволашро пурсид. Марди ба дарахт таъя карда истода, гуфт, ки дилаш нороҳат шуда истодааст. Акбарҷон ба назди одамоне, ки дар истгоҳ буданд, рафта вазъиятро хабар дод. Касе аз телефони мобилии худ ба «ёрии таъҷилӣ» занг зад, дигаре ба назди он одам рафта, кӯшиши кард, ки ӯро ба ҷои беҳтар хобонад. Зани тахминан 40-сола дасти ӯро молид, доруеро аз ҷайби худ гирифта нӯшондани шуд. Даре нагузаиста мошини «ёрии таъҷилӣ» расида омад.

- 2) Ба кори Акбарҷон муносибати худро баён намоед. Худи Шумо дар ин ҳолат чӣ кор мекардед?

Аз ин нуқтаи назар, дар Ўзбекистон Стратегияи рушди мамлакат барои солҳои 2017–2021 панҷ роҳи устувори ин чараёнро муайян намуд:

- такмили сохтори давлатӣ ва ҷамъиятӣ;
- таъмини волоияти қонун ва ислоҳоти минбаъдаи системаи судӣ;
- рушди минбаъда ва озодкунии иқтисодиёт;
- рушди соҳаи иҷтимоӣ;
- таъмини амният, тафохуми байни миллатҳо ва таҳаммулпазирии динӣ, сиёсати хориҷии чуқур пешбинишудаи манфиатноки руҳияи амалӣ дошта.

«Қасе умрро бе-
фоида гузаронид,
чизе нагирифта,
тиллояшро гум
кардааст».

Саъдии Шерозӣ

Сабақҳои дарс. Фикр кунед! Агар дунё аз кўҳу санг, адиру водиҳо, чўлу саҳроҳои бепоён ташкил меёфт эҷодкори бузурги он одамизод офарида наmeshуд, олам ин қадар зебо, ҳаёт ин қадар шавқовар наmeshуд. Пас, боз ҳам инкишоф ёфтани кураи Замин, гулгулшукуфонии он танҳо ба худи мо, ба мақоми ҳар яки мо ва қорҳои бунёдқоронаи мо вобастагӣ дорад.

САВОЛҲО БАРОИ МУСТАҲКАМКУНИИ МАВЗЎЪ

1. Шумо чӣ фикр мекунад? Барои стратегияи ҳаракатро сари вақт ва самарабахш қорӣ намудан масъулияти шахсии шаҳрвандони кишварамон чӣ гуна бояд бошад?
2. Чаро ба масъулияти шаҳрвандон такя мекунанд?
3. Рўйхати масъулияти оила, маҳалла, давлат ва ҷомеаро мурағаб созед.

Масъулияти ўхдадорӣ			
Оила	Маҳалла	Давлат	Чамъият

4. Шумо чӣ фикр доред, дар вазифаҳои шаҳрвандон, ки дар Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон муайян шудааст, чӣ гуна мақсадҳо дар назар дошта шудааст?
5. Агар дар инкишофи чома масъулияти шаҳрвандон ташаккул наёфта бошад, ба кадом оқибатҳои бад овардана мумкин?

Ба вазъияти зерин баҳогузори кунед. Ояндаи шогирдон ба омӯзгор чӣ дахл дорад?

Талабае, ки Н. ном дорад, бе тайёри ба дарс ҳозир шуд. Муаллим ўро дар назди синф танбеҳ дод. Н. бошад, ба ў чунин ҷавоб дод: «Шумо чӣ ҳақ доред, ки маро танбеҳ мекунед? Ман падару модар дорам, хоҳам дар дарс иштирок мекунам, нахоҳам не».

6. Дар мафҳумҳои арзишҳо ва ўхдадорӣ чӣ гуна ҳамбастагӣ аст?

Муҳофизати Республикаи Ўзбекистон вазифаи ҳар як шаҳрванди Республикаи Ўзбекистон мебошад. Шаҳрвандон вазифадор карда мешаванд, ки бо тартиби муқаррарнамудаи қонун ба хизмати ҳарбӣ ё муқобил хизмат кунанд.

Моддаи 52. Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон

ЧИСТОН

Аз вазнин ҳам вазнинтар... Он чӣ аст?

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Мафҳуми амнияти маънавиरो фаҳмонед.
2. Шумо таъсири амнияти маънавиरो ба инкишофи маънавият чӣ гуна арзёбӣ мекунад?
3. Оё ба шахсоне, ки забон ва фарҳангро пас медоранд, таҳдидҳои маънавӣ таъсир мерасонанд?
4. Суратҳоро бинед ва ба кифоаи ҷавонони имрӯза баҳо диҳед.

Амнияти маънавий – маҷмӯест, ки ҳимояи аъзоёни ҷамъиятро аз таҳдидҳои ғоявӣ ва хуруҷҳои ғоявӣ ифода мекунад. Фаъолияте мебошад, ки чун қисми таркибии амнияти миллӣ ба ҳимоя кардани манфиатҳои умумимиллӣ равона карда шудааст. Амнияти маънавӣ гуфта, фаъолият ва ҷараёни доимии ба барқарорӣ ҳаёти маънавӣ, ғоявӣ-руҳии аъзоёни ҷомеа ва таъмини намудани амнияти онҳо нигаронида шуда дар назар дошта мешавад, ки бинобар эҳтиҷ ба таъмин кардани амнияти миллӣ ба вучуд омадааст.

Маълум аст, ки таҳдид ба маънавияти инсон, нисбат ба хуруҷҳои силоҳнок дорои қудрати зиёдтар аст.

Аз таҷрибаи таърихӣ маълум аст, истилогароне, ки меҳоханд мамлақати муайянеро забт кунанд, пеш аз ҳама, кӯшиш мекунанд, ки ба руҳия, маънавият ва арзишҳои мардумӣ табар зананд. Миллат ва халқиятҳое, ки дар натиҷаи гум кардани маънавияти миллӣ ва арзишҳои миллии худ худшиносияшон гум шудааст, ба таъсири мафкураи ҳукмрон афтида, маҷбур мешаванд ба манфиатҳои онҳо хизмат кунанд.

Инкишофи интегратсия ва ҳамкориҳои байни давлатҳо ва халқҳо, ба вучуд омадани коммуникатсия ва технологияи ахбори муосир, дар натиҷаи бо тезӣ паҳн шудани пешравиҳои илму фан, ки пештар кам мушоҳида карда мешуд, таҳдидҳои ғайрианъанавиро ба вучуд овардааст.

Дар айни замон, баъзе аз кишварҳои ғарбӣ барои васеъ намудани манфиатҳои миллии худ «содироти демократия», «инқилобҳои ранга» ва «хурӯҷҳои иттилоотӣ»-ро истифода мебаранд. Неруҳои мақсадҳои ғаразнок ғояҳои худро ба воситаи ташкилоҳои гуногуни ғайридавлатӣ, лоиҳаҳо ва фондҳо кӯшиш менамоянд дар амал чорӣ кунанд. Барои ба амалӣ намудани чунин сиёсат онҳо аз воситаҳои аз ҳама тезкор ва самарабахш истифода бурда истодаанд. Воситаҳои ахбор дар дасти баъзе давлатҳои ғарб ва ташкилотҳои террористӣ ҳамчун воситаи асосӣ ва силоҳи даҳшатнок табдил ёфта истодааст. Қараёни глобализатсия бевосита ба ахбор вобаста аст. Аз ин нуқтаи назар, ахбор имрӯз аз ҷиҳати сиёсӣ ва иқтисодӣ ба манфиати баъзе қувваҳо хизмат карда истодааст.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Чаро ҷавонон ба таъсироти муҳити беруна бо тезӣ дучор мешаванд?
2. Чаро интернет ба ҷавонон чун маскани бозӣ шудааст?
3. Матнро хонед. Он тағйиротҳоеро, ки имрӯз дар арсаи сиёсии ҷаҳонӣ, содир шуда истодааст, таҳдидҳои ба сулҳ, шуури инсон ва тафаккури он нигарондашударо ба андеша ва мулоҳизаҳое, ки дар матн қайд карда шудааст, вобаста карда, эзоҳ диҳед.

Имрӯзҳо аз ҷониби баъзе давлатҳои пурқудрат нисбат ба дигар мамлакатҳо, пеш аз ҳама нисбат ба мамлакатҳои дорои захираҳои бойи зеризаминӣ ва рӯизаминӣ дошта, барои ҳаёти осудаи баъзе мамлакатҳои ҷаҳонро аз роҳ баровардан, ба сари ҳокимият овардани қувваҳои ба манфиати он давлатҳо хизматкунанда сиёсати ғаразнок пеш бурда мешавад, ки дар ин бора мисолҳо зиёданд.

Мухтавои асосии имрӯза дар ин ҷаҳони бошиддат тағйирёбанда нигоҳ доштани арзишҳои миллии худ ва ба наслҳои оянда интиқол додани он аст.

Масалан, эҳтиёҷ ба интернет рӯз ба рӯз меафзояд, вале барои баъзе шахсонӣ ғаразнок интернет вазифаи силоҳро иҷро карда истодааст. Чунин шахсҳо тавассути шабакаҳои иттилоотии ҷаҳонӣ кӯшиш мекунанд, ки ба арзишҳои башарият, арзишҳои миллии ва умумибашарӣ таъсир расонанд. Ахбори хурде, ки бар зидди маънавияти инсон равона карда шудааст, дар нигоҳи аввал, гӯё ноарзанда аст, вале зеро таъсири глобалишавӣ он қудрат пайдо карда, зарари хеле калон расонида метавонад. Таҳдидҳои мафкуравӣ ба воситаи омили инсон ба истиқлолияти давлатҳо ҳам даҳлат карда метавонад.

Хавфи таҳдиди мазкур аз чӣ сабаб хатарнок аст?

- ➔ шиор ва даъватҳои пурҷозибии мазкур ҷавонро аз роҳ мезанад;
- ➔ онҳо тафаккури одамон, пеш аз ҳама ҷавонро вайрон карда, нописандӣ ва бепарвоиро ба вучуд меоранд;
- ➔ ақл ва шуури ҷавонро соҳиб мешаванд.

Дар интиҳо ба амнияти мамлакат ва манфиатҳои миллии таҳдид намуда, ҷомеа ба таназзул рӯбарӯ мекунанд. Мақсад аз чунин таҳдидҳо ба роҳҳои гуногун шуур ва қалби ҷавонро соҳибӣ намуда, онҳоро ба манқуртӣ табдил додан аст.

Давраи наврасӣ – марҳилаи душвори гузариш аз кӯдакӣ ба ҳаёти калонсолон аст.

Агар ба Шумо гӯянд, ки «Оё ту кӯдакӣ?» шумо мехоҳед ҷавоб диҳед: «Не. Ман кӯдак нестам». Баъзан танбех додани калонсолон Шуморо асабӣ мекунанд. Оё шумо ҳис мекунед, ки шумо худ ба худ «Ин қадар маро тафтиш мекунед? Чӣ ман ба Шумо кӯдак ҳастам?» гуфта ғур-ғур ҳам мекунед. Вале барои «Ман калонам» гуфтан шарм мекунед. Волидайн ва калонсолон дар назди худ ӯҳдадорӣҳо ва вазифаҳо гузошта, Шуморо аз таҳдидҳои гуногун ҳимоя кардан мехоҳанд. Шумо худро ба ҷои онҳо гузошта бинед. Муносибати худро нисбат ба ҳаракатҳои нодурусти бародарони хурдатон ба ёд оред. Боз ба Шумо шахси наздики маънавий ва маслиҳатгар зарур аст. Дар ин соҳа Шумо ба китоб муроҷиат намоед. «Қобуснома», «Хамса», «Бобурнома», «Хумоюн ва Акбар», «Мадинаи фозила», «Тузукоти Темурӣ», «Қиссаи Рабғузӣ», «Чалолиддин Мангубердӣ», «Ҳазинаи Улуғбек» ва дигар асарҳои адабиёти классикии ҷаҳоншумул, дурдонаҳои мил-

лӣ-маънавии халқ ҳамеша ҳамроҳи ҳаётии Шумо бояд бошад.

Таҳдидҳое, ки дар зери ниқоби «маданияти оммавӣ», ба ҳаёти миллатҳои гуногун ворил мешавад, ба мақсадҳои зерин нигаронида шудааст:

1) аз ҳисоби паҳн намудани ғояҳои ғайриахлоқӣ ва зӯрвар, ақидаҳои индивидуализм ва эготсентризм зиёд намудани сарват;

2) нописандӣ ба решаҳои маънавии анъанаҳо ва арзишҳои ҳазорсола, тарзи ҳаёти дигар миллатҳо;

3) таҳдидҳо барои решақан кардани онҳо. Ҳолатҳое, ки баъзан дар ҳаёт вомехӯранд, бадахлокиро фарҳанг номида, дар асл ба арзишҳои маънавӣ осеб расонида, онҳоро кӯхнапарастӣ гуфта, ба тараққиёт, ҳаёти осуда, хусусан, ба тақдири Шумо метавонанд хавф андозанд.

Барои аз чунин ҳамлаҳо ҳифз кардани худ, ачдоди бузурги мо, чун асосгузори маҷмӯи меъёрҳои ахлоқии инсонии комил, ё ба забони муосир «кодекси ахлоқи шарқ» дар шуури халқ оро номус, шарму ҳаё ва андеша барин ҳиссиёт ва мафҳумҳои бузурги ахлоқиро ташаккул дода, ба наслҳои оянда мерос гузоштаанд.

БАРОИ МУЛОҲИЗА

Ба ақидаи коршиносон, дар айни замон иттилоот ба сарчашмаи сердаромади иқтисодӣ мубаддал гардида истодааст. Масалан, мутобиқи маълумотҳои Институти тадқиқотҳои стратегии ИМА, ахбор, нисбатан ба ҳар як доллар, ки барои маҳсулот сарф мешавад, бештар, аз 1 доллар дар баҳши сӯзишворӣ ва энергетикӣ сармоягузори карда мешавад, дахҳо баробар фоида мерасонидааст. Ин танҳо ҷанбаи иқтисодии он аст, ҷанбаи сиёсии он, воситаест барои ноил шудан ба манфиатҳои шахсӣ ба таври хеле арзон ва қулай.

Ҳолатҳое, ки дар давоми даҳ соли охир рӯй дода истодааст, аз як тараф низоъҳои этникӣ ва динӣ, аз тарафи дуюм, адоват нисбат ба ислому мусулмонҳо (исламофобия, диффарматсия), табиист, ки ба номутаносибии иҷтимоию иқтисодӣ оварда мерасонад, чараёни тараққиёти осударо аз роҳ мекӯшад, ба амният ва барқарории байналхалқии инсоният таҳдид меварад.

Мувофиқи нишондоди пуршишҳои миллии дар ИМА гузаронидашуда, солҳои 2005-2014 дар байни наврасони 12-17-сола давраи аз ҳама пурзӯри депрессия будааст.

The New York Times

Аз аввал дурӯғ будани суханро дониста, онро ҳақиқат гуфтан беҳаёии маҳз аст!
«Қобуснома»

Абдулло Қаҳҳор вақте аҳолии деҳаашро дар хотираҳои худ тасвир мекунад, шунидаҳои худро дар бораи оғози Ҷанги якуми ҷаҳон — моҳи сентябри соли 1914, пас аз чор моҳ, декабри соли 1914 навиштааст. Имрӯз одамон имконият доранд дар бораи ҳодисаҳои гуногуни олам бо тезӣ хабар ёбанд.

Сабакҳои дарс. Агар инсон дорои фикри мустақили худ, эътиқоди мустаҳкам, ки ба арзишҳои милли таъа мукунад, ҷаҳонбинии бунёдкор ва иродаи мустаҳкам набошад, дошт додани ӯ ба фишори мафкуравӣ ва таҳдидҳо хеле мушкил мешавад. Шахсоне, ки маънавияти воло доранд, ба ҳамлаҳои кушод ва ё пинҳонӣ, бар зидди фикр ва ғояи бад бо фикр ва ғояи нек, бар зидди ҷаҳолат бо маърифат мубориза мебаранд. Тамоми вучуди чунин одамон саршор аз маънавият - урфу одат, анъана, забон ва фарҳанг, ҳиссиёт ва меҳру муҳаббати бепоён аст.

САВОЛҶО БАРОИ ТАҶКИМИ МАВЗЎЪ

1. Имрӯз дар мамлакати мо барои таъмин намулдани амнияти маънавӣ чӣ гуна ислоҳотҳо дар амал ҷорӣ шуда истодааст?
2. Оё Шумо худро чун шахси дур аз хавфу хатарҳои маънавӣ шуморида метавонед? Фикри худро асос намоед.

Дӯсту душманро фарқ намекунад, худ низ ба касе хубӣ карда наметавонад Кист ӯ?

§ 10 Иродаи мустаҳкам — кафолати маънавияти воло

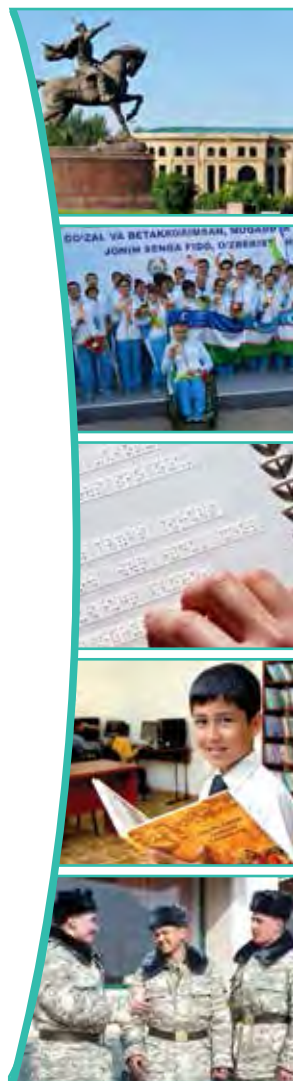

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Мафҳуми иродаи мустаҳкамро эзоҳ диҳед.
2. Ба фикри Шумо барои соҳиб шудан ба ирода ва боварии қавӣ дар инсон кадом фазилатҳо бояд бошад?
3. Барои соҳиб шудан ба иродаи мустаҳкам нақши инсон дар ҷомеа чӣ гуна бояд бошад?
4. Кихоро иродааш мустаҳкам меноманд?

Ирода – фазилати маънавиест, ки кӯшишҳои дохиливу берунӣ, дар роҳи мақсад сафарбар намудани имконият ва салоҳияти худ, бо қатъият кӯшиш намудан, дар шароитҳои гуногун ғолиб шуда, санҷиш ва душворихоро сарбаландона паси сар карданро ифода мекунад. Инсон ба туфайли иродаи мустаҳкам аз орзуи ҳавасҳои нодаркор мебарояд, ба душворихои гуногуни маънавий ва моддӣ бардошт медиҳад, роҳи ҳаёти худро муайян мекунад. Бо баланд шудани маънавияти инсон иродаи ӯ низ қавитар мешавад. Ирода дар асл, эътиқоди қавӣ аст. Шахсе, ки иродаи қавӣ дорад, аз ҳар гуна вазифаи мураккабро ба зиммаи худ гирифтани наметарсад.

Дар ҳар гуна шароит ба чунин инсонҳо такардан мумкин. Ў, агар ба саратон ягон ташвиш ё му-

ДОНИСТА ГИРЕД

Иммунитети мафкуравӣ – ин низоми ҳимоя, аз таъсирҳои гуногуни ғоявию назарӣ ва арзишҳои зараровар бар зидди шахс, гурӯҳи иҷтимоӣ, миллат ҳисобида мешавад.

аммое афтад, аз ҳеч чиз натарсида, дар наздатон меистад ва чӣ қадаре, ки аз дасташ ояд, ёрӣ мерасонад. Кӯшиш ба харҷ медиҳад, ки душвориҳоро бо ҳамроҳи Шумо ҳал намояд.

Инсонии иродаи қавӣ ва имону эътиқод доштаро бо ҳар гуна кӯшишҳои сабук ва ғояҳои вайронкор аз роҳ задан мушкил аст. Иродаи қавӣ асоси иммунитетии мафкуравист. Барои ташаккули иммунитетии мафкуравӣ, инсон бояд иродаи баққувват ва қавӣ дошта бошад. Иммунитети мафкуравӣ дар навбати худ ба илм таъя мекунад. Инсонии донишманд фаъолияти худро на ба тарзи кӯр-кӯрона, балки чуқур фикр карда, аз рӯи мушоҳидаҳои худ идора мекунад.

Инсонии боирода, эҳтиёт кардани анъанаҳои муқаддас, арзишҳои миллӣ ва мероси моддиву маънавиро ба мақсади олии худ табдил медиҳад. Дар баробари ин он ҷавонеро, ки таърих ва таърихи Ватанро бо ҳубӣ медонанд, фиреб дода намешавад. Ин гуна ҷавонон иродаи қавӣ доранд. Маънавиятро танҳо ба воситаи иродаи қавӣ фаҳмидан мумкин аст. Меъёрҳои асосии маънавият ба иродаи баққувват ва мустаҳкам таъя мекунад. Дар кучое, ки ҳалои мафкуравӣ ба вучуд ояд, дар он ҷо мафкураи бегона ҳукмронӣ карда метавонад. Инсонҳое, ки ғоя ва мафкураи миллӣ надоранд, нисбат ба худ ва атрофиён бефарканд.

Аҷдоди бузурги мо, алломаҳое, ки дар замини мо зиндагӣ кардаанд, хусусан, Муҳаммад Мӯсо Хоразмӣ, Абӯнасл Форобӣ, Аҳмад Фарғонӣ, Абӯрайҳони Берунӣ, Абӯалӣ ибни Сино, Маҳмуд Замахшарӣ, Мирзо Улуғбек ва дигарон дар меросҳои илмии худ таъкид намудаанд, ки танҳо бо иродаи қавӣ, феълӣ

Ҷараёни демократикунонии ҷомеа дар Фаронса 200 сол давом карда бошад, дар Англия ин муддат 500-600 солро ташкил медиҳад.

хуш, хонишу дониш инсон метавонад соҳиби маънавияти воло гардад. Дар он ҷамъияте, ки маънавияти воло қарор ёфтааст, фаъолияти ва ватанпарварии шаҳрвандон низ воло хоҳад шуд. Ин аст иродаи ҳақиқӣ.

7-18 сентябри соли 2016 ғалабаҳои бузурги варзишгарони мо дар Бозихои тобистонаи XV-уми паралимпӣ, ки дар шаҳри Рио-де-Жанейрои Бразилия баргузор шуд, барои мардуми мо ғурур ва ифтихори беандоза бахшид. Дар мусобикаи бонуфуз варзишгарони Ўзбекистон 8 медали тилло, 6 нуқра ва 17 медали биринҷиро ба даст оварда, обрӯ ва нуфузи Ватанамонро дар арсаи байналмилалӣ боло бардошта, ба рушди минбаъдаи он мусоидат намуданд.

Сарфи назар аз имкониятҳои маҳдуди ҷисмонӣ, ҳамватанони иродаи қавӣ дошта, ҷасорат ва матонат нишон дода, ба натиҷаҳои назаррас соҳиб шуданд, дар байни беҳтарин варзишгарони ҷаҳон - намунаи ҳақиқии маънавияти воло гардиданд. Пас, иродаи қавӣ ба пирӯзӣ ҳам меовардааст.

Инсон иродаи қавӣ дошта инсон бомаънавият мебошад. Инсон бомаънавият ба ҳар як масъала ва муаммо аз нуқтаи назари ақлу идрок инсо-

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Барои инсон боирода шудан чӣ бояд кард?
2. Шумо фикри «Дар инсон боирода ҳамаи арзишҳо мучассам аст»-ро чӣ хел мефаҳмед?
3. Матни зеринро хонед ва шарҳ диҳед.

Вақте ки инсон барои боирода шудан кӯшиши мекунад, ба эҳтиёҷ ва хоҳишҳои худ зид меистад. Барои ирода ҳиссиёти «ман меҳоҳам» не, балки «даркор», «ичро карданам шарт» хос аст.

Ҳама гуна намуди фаъолияти инсон ва ҳар гуна меҳнат аз кас иродаи қавӣ талаб мекунад. Ирода дар меҳнат пайдо мешавад ва обутоб меёбад. Фаъолияти боирода дар муайян кардани мақсади ҳаракат, воситаҳои ба мақсад ноил шудан ва роҳу воситаҳои онро пешакӣ муайян карда, ҳангоми ба қарори маълум омадан ва иҷрои он намоён мешавад. Дар аҷаи иродаи одам, дар чӣ гуна мақсадро ба даст овардани ӯ дида мешавад.

Энсиклопедияи миллии Ўзбекистон

Сабри чамил аз чавҳар қимат аст.

Чавҳари инсонии босабр дар он аст, ки гарчанде худаш аз ғурбату ғам пур бошад ҳам, ба шахси дигаре, ки кораш омад надорад, меҳру мурувват ва дасти саховат дароз менамояд.

«Саодати хикмати умр...»

фу адолат нигоҳ мекунад. Соҳиби маънавияти воло дар ҳаёти худ ҳамеша вичдон, инсоф, имон, ору номус, ростию ҳалолӣ барин фазилатҳоро истифода бурда зиндагӣ мекунад. Ватан – Модар, миллат халқи худро дӯст медорад, онро ҳифзи вазифаи муқаддаси шахрвандии худ меҳисобад.

Дар давлате, ки иллатҳои манфии гуногун барҳам ёфтааст, ақлу фикри солим, одоби хуб, инсоф ва адолат тантана намуда, маънавият ба қуллаи баланд мебарояд. Шаҳрвандони чунин кишвар соҳиби иродаи қавӣ мешаванд.

Сабақҳои дарс. Одамони маънавияти қавӣ дошта ба иродаи мустақкам така мекунанд. Рушди ҷомеа низ ба иродаи инсонҳои мақсаднок вобаста аст. Зеро маънавият қувваи бузурги халқ, ҷомеа ва давлат аст. Дар он ҷое, ки ӯ набошад, ҳеч маҳал бахту саодат нахоҳад шуд.

БАРОИ МУЛОҶИЗА

Матни зеринро хонед. Вақте ки «Корҳои ба халқ, миллат ва кишвар манфиатоваранда» мегӯянд, Шумо кадом корҳоро ба назар меоред? Фикри худро исбот кунед.

СУҲБАТИ ШАВҚОВАР

Рӯзе фарзанд гуфт: – Падарҷон, ба ман насихат мекардед. ...

Падар: – Писарам, агар умрам, муносиб гузарад гӯйӣ, умри худро ба чор қисм ҷудо намоем.

Якум, аз падару модар ва шахсони фозил сирру асрори амалҳои некро омӯз; дуюм, илм бигир ва соҳиби ҳунар бишав; сеюм, дар корҳое, ки ба халқу миллат ва кишвар манфиат меоваранд, иштирок намоем; чаҳорум, ба фарзандон таълиму тарбияи неқ бидеҳ ва касbero биёмӯз, ки дар ҳаёт ҳамеша зарур мешавад.

«Фарзанднома»

САВОЛҶО БАРОИ МУСТАҲҚАМКУНИИ МАВЗЎЪ

1. Вазифаҳои шахрвандии Шумо аз чӣҳо иборат аст?
2. Агар Шумо ба суҳанхоятон каме дурӯғ илова кунед, ба иродаи Шумо чӣ гуна таъсир мерасонад?
3. Дар байни мафҳумҳои сабр, қаноат ва ирода чӣ гуна муносибат вучуд дорад?
4. Ҳикояҳои дар бораи пайраҳаи ҳаёти инсонҳои намунаи ибрат чамъ намоед.

БАРОИ ХОНИШИ ИЛОВАҒИ

- ➔ 19 октябри соли 1989 дар сессияи Шӯрои Олӣ масъалаи ба забони ўзбекӣ мақоми забони давлатӣ додан мавриди баррасӣ қарор ёфт ва забони ўзбекӣ ҳамчун забони давлатӣ эълон карда шуд.
- ➔ арзишҳои чандасраи мо ба ҳисоб гирфта шуда, бо мақсади таъмин намудани устувории арзишҳои миллӣ ва умумбашарӣ аз ҳуруфи кириллӣ ба лотинӣ гузашта шуд.
- ➔ бо мақсади худшиносиву ҳудогоҳӣ, амиқтар донишҷӯи наслу насаб, дар дили ҳамватанон ташаккул додани ҳиссиёти муҳаббат ба Ватан, номи ҷойҳои таърихӣ аз нав барқарор карда шуд.
- ➔ Аз соли 2001, ҳар сол 31 август ҳамчун Рӯзи хотираи қурбонӣҳои фишорҳои репрессивиро қайд кардан қабул карда шуд.
- ➔ «Иди Қурбон» ва «Иди Рамазон»-ро мусулмонон чашн мегиранд. Ҳамчунин, 28 феввали соли 1989 қарор дар бораи барқарор намудани чашни Наврӯз қабул карда шуда, ин ид дар Ўзбекистон чун чашни умумимиллӣ эълон гардид.

ЧИСТОН

Ҳамеша дар назди ту, дар вазъиятҳои душвор ба ту ёрӣ дода, дар рӯзҳои хушбахтӣ насиҳатгӯй аст. Он чист?

Маънавият сўи камолот мебарад

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Аз суратҳо истифода бурда, дар бораи имкониятҳои, ки дар кишварамон ба ҷавонон дода шуда истодааст, ҳикоя кунед.
2. Таълимро аз тарбия, тарбияро аз таълим ҷудо карда намешавад, гуфта Шумо чиро мефаҳмед?
3. Инсонии комил бояд кадом хислатҳоро дошта бошад? Ҷавобҳои худро асоснок намоед.
4. Имрӯз барои Равшан рӯзи хурсандӣ аст. Вай дар олимпиадаи ҷумҳуриявӣ, ки аз фанни математика гузаронида шуд, ҷои аввалро соҳиб шуда, ба олимпиадаи байналхалқӣ роҳхат гирифт. Дар бораи ӯ ба аҳли оилааш, ҳамсинфонаш, дар телевизиони ҷумҳуриявӣ нишон доданд, ки ҳаммаҳаллагон низ хурсанд шуданд. Дар муваффақ шудан ба чунин дастовардҳо хизматҳои кӣҳо ҳаст? Дастиовардҳои ӯ ба ҷомеаи мо кадом манфиатҳоро меоварад?
5. Ҳангоме ҳамватанони мо дар мусобикаҳои байналхалқӣ ғолиб меоянд ва ба шарафи дастовардҳои онҳо суруди давлатӣ иҷро мешавад, худро чӣ гуна ҳис мекунед?

Дар шароити имрӯзаи рушди хеле босуръат, Ўзбекистони мустақил ояндаи бузурги худро дар тимсоли насли навраси соҳибмаълумот, соҳиббақл, меҳнатдӯст, далер, ҷисман қавӣ, маънавияташ воло мебинад. Чунин насли наврасро ҳамтарафа камол-

ёфта ба воя расонидан вазифаи устувори мамлакатамон хисобида мешавад.

Агар дар чомеа чаҳолат вучуд дошта бошад, дар он чо арзишҳои муқаддас заволи ёфта, ба мазмун ва моҳияти инсонӣ осеб мерасад. Дар оқибат чунин чомеа рӯ ба таназзул меоварад. Барои ҳар як шахс, фурсатро ғанимат доништан, дар роҳи тарбияи насли баркамол рехтани арақи чабин зарурияти ҳаётӣ мебошад. Зулматро нури илм равшан мекунад. Нури тафаккур барои гулгулшукуфии чомеа асос шуда, хизмат мекунад. Танҳо тафаккур аз паси худ боигариҳои моддӣ ва маънави-ро оварда метавонад. Ё чашмаи покӣ ва маърифат аст. Хушахлоқӣ манбаи одоби зебост.

Ба тӯфайли ривочи илму фан, таълиму тарбия, ба тӯфайли одобу ахлоқ инсонҳои фозил, донишмандон ба воя мерасанд, чомеаи бомаърифат ба вучуд меояд. Чунин чамъият рушду раванқ хоҳад ёфт. Рушди чомеаи шахрвандӣ ватандӯстии ҳар як инсонро талаб мекунад. Арзишҳои олии инсон ба монанди ватандӯстӣ, садоқат ба ўҳдадорихо, нигоҳ доштани сулҳ ва табиатро ба шуури инсон ворид кардан ба мақсад мувофиқ мебошад.

Меросҳои арзандаи аҷдодамонро ба инобат нагирифта, дар бораи камолоти инсонӣ фикр кардан ғайриимкон аст. Арзишҳои олии ва худшиносӣ, ки ба ҳаёти инсон мазмун мебахшанд, ин мероси моддию маънавӣ, ҳикмат, чистонҳо ва афсонаҳои халқӣ мебошанд. Онҳо дар ба воя расонидани насли навраси камолёфта, ҷисмонан қавӣ ва дар роҳи раванқ ва инкишофи халқу кишвар устувор, асоси маънавӣ мебошанд. Панду ҳикмати алломаҳои бузург дар бораи ба камол расидани инсон ифодаи ин гуфтаҳост. Инсон ба донишу илму маърифат ба воситаи покии қалб ғизои маънавӣ мегирад.

Ёдгориҳои ноёби таърихӣ, ки аҷдоди гузаштаамон бунёд кардаанд, бино ва иншоотҳо, маҳаллаҳои

Дар Шарқи Бузург анъанаҳои навиштаву нонавиштае вучуд дорад, ки волидайн ва устодҳо роҳи дурустро ба мардум нишон медиҳанд, ба дуо ва хоҳишҳо ба онҳо зафар ва омадхоро металабанд. Бинобар ин, дар чомеа, тоифаи чунин ҳазрати инсонҳо соҳиби эҳтиром буда, ба онҳо ҳамеша эҳтиҷ ҳис карда мешавад. Ин падида тарзи ҳаёти Шарқи Бузург буда, лозим бошад, дар ташкил намудани арзишҳои муқаддаси инсонӣ асос буд ва имрӯз ҳам чунин аст.

обод, рӯз ба рӯз зиёд шудани оилаҳои серфайзу барака – гавҳари ноёби Ватан аст. Аз он ҷиҳат ин гавҳар нодир аст, ки он маҳсули меҳнати самарбахши падар ва бобоҳоямон аст, ки бо қалби болида, боварӣ ба оянда, ирода, имон ва эътиқоди мустаҳкам барои фарзандон боқӣ гузоштаанд. Ин хилқати нодир, дӯстдошта ва арзишманд аст.

Дар мероси маънавии ба халқи мо хос аллаи модар муқаддас ҳисобида мешавад. Барои он ки дар алла дарди модар ва миллат ба ҳам ҷӯр аст. Моҳияти он аз фаҳмиши маънавият, равнақи кишвар барин мақсадҳои пурарзиш иборат аст. Дар вучуди халқи мо, аз азал саъю кӯшиш барои омӯхтани навигарӣ, асрори илм, фикрронии амиқ, ба назди худ гузоштани мақсади арзишнок ва дар ин роҳ самарабахш меҳнат намудан барин сифатҳои оличаноб мустаҳкам ҷо гирифтааст.

Чунин инсонҳо бо дониши чуқур ва аз самараи касби дӯстдошташон обрӯву эътибор ёфта бошанд, ба туфайли хулку атвори ибратбахш иззату эҳтиром ёфта, ҳаёти осудаю хушбахт гузаронидаанд. Дар камолоти инсон ростгӯӣ,

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Оё Шумо аллаи модарро, ки модари Шумо ба додарони Шумо мегуфтанд, шундаед?
2. Чаро ҳар рӯз ин сурудро шунавем ҳам, боз хоҳиши шундан пайдо мекунем, ба орзуҳои ширин дода мешавем?
3. Бефарқӣ, танбалӣ, бепарвоӣ, аз ҳаққи касе нотарсидан, дуругӯӣ барин иллатҳо ба ояндаи одам чӣ хел таъсир мерасонад?
4. Оё Шумо бар зидди чунин иллатҳо мубориза бурда метавонед? Барои пешгирӣ кардани чунин иллатҳо чӣ бояд кард?
5. Ҳикояи зерин дар бораи рушди иҷтимоӣ чӣ гуна таъсир дорад?

Модари Адҳам, вақте ки ӯ дар кӯча тӯб бозӣ мекард, фарёд кард. Адҳам, гарчанд аз фарёди модараш норозӣ бошад ҳам, ба назди модараш рафта, ба маҳаллаи дигар футболбозӣ рафтанишонро гуфт. Модар: «Хуб, мана ин партовҳоро бурда партою бозиятро идома деҳ», гуфт. Адҳам аз ҷавоби модараш хурсанд шуда, сатили партовро гирифта давида рафт. Лекин ӯ партовҳоро ба канори ҷӯй бурда рехт.

6. Ба рафтори Адҳам баҳо диҳед.

ҳалолӣ, бахшанда ва босабр будан ва ба исроф роҳ надодан, содиқ будан ба дӯстон, махфӣ доштани сир, одоби суханронӣ ва хушмуомилағӣ барин фазилатҳо, ҳамчунин нақши мақол, нақл ва суханҳои ибратнок дар сайқал додани тафаккур бекиёс аст.

Сабакҳои дарс. Ба сӯи мақсадҳои судманд кӯшиш кардан, вақтро беҳуда сарф накардан, аз меҳнат нагурехтан, илм омӯхтан ва маънавияти баланд мазмун ва мундариҷаи умри аъзоёни ҷомеаро ташкил медиҳад. Шахсо-ни донишманд ва соҳибқасб, соҳибақл ва дорои одоби шоиста дар ин дунё тарзи ҳаёти бомазмун ва бобаракат гузаронида, ба дигарон намунаи ибрат шудаанд.

Асрори зиндагӣ илм, одоб, фаъолияти бошууруна бошад, асоси он ақли зукко, бардавомии он меҳнати босамар аст.

«Ҳазинаи ҳикмат»

САВОЛҲО БАРОИ МУСТАҲКАМ КАРДАНИ МАВЗӮЪ

1. Дар замири фикри «Халқи мо дар дунё набояд аз касе кам бошад, барои он ки фарзандони мо нисбат ба мо боқудраттар, бошууртар, донотар шуда, албатта хушбахтона зиндагӣ кунанд, тамоми нерӯ ва имкониятҳои худро сафарбар мекунем, дар ин бора масъалаи тарбияи маънавий бе шакку шубҳа аҳамияти бузург қасб менамояд» кадом ғояҳо мавҷуд аст. Шумо чӣ гуна фикр доред? Ақидаҳои худро бо мисолҳои амалӣ ифода кунед.
2. Шумо дар оянда дар назди худ, чӣ гуна мақсадҳо гузоштед?
3. Оё дар оилаи Шумо ба анъанаҳои қасбу ҳунар ягон вобастагӣ вучуд дорад?
4. Дар мамлақати мо барои инсонӣ қимат шудани Шумо кадом имкониятҳо мавҷуданд?
5. Ақидаҳои мутафаккирони кишварамонро дар бораи гирифтани илм чамъ намоед, барои гуфта додани мазмуни онҳо кӯшиш кунед.

ЧИСТОН

Бемор, вале ба таъабат ниёз надорад. Ӯ кист?

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Ба мафҳуми «маърифат» таъриф диҳед.
2. Чӣ гуна одамонро инсонҳои бомаърифат ме-
гӯем?
3. Мафҳумҳои маънавият ва маърифатро ба якди-
гар вобаста намуда фаҳмонед.
4. Оё шахси бомаънавият инсони бомаърифат
шуда метавонад? Бо суратҳои мазкур фикратон-
ро асоснок намоед.

Маърифат (*арабӣ — дониш, дониш, маълумот, шинос шудан*) — мафҳум дар бораи моҳияти инсонӣ, табиат, ҷомеа барои ифода кардани муштаракии дониш, иттилоот, таълиму тарбия ва низоми маориф. Илова бар ин, мафҳуми маърифатро нисбат ба шахси донишманд, соҳибмаълумот низ истифода мебаранд.

Дар мероси бостонию таърихиамон «Авесто» низ дар бораи маърифат маълумот дода шудааст. Дар он маърифат ҳамчун гуфтори нек, рафтори нек ва пиндори нек талқин карда шудааст. Ғайр аз ин, алломаҳои давраи эҳё чун Имом Бухорӣ, Имом Мотурӯдӣ, Ҳақим Тирмизӣ, Аҳмад Яссавӣ, Баҳоуддин Нақшбанд бо асарҳои маърифатии бузурги худ ба офаридани арзишҳои умумии инсонӣ ҳиссаи беҳамто гузоштанд. Хусусан, Ҳақим Тирмизӣ дар рисолаи «Китобу баян-ал-илм» маърифатро ба нур ва равшанӣ қиёс намудааст.

Намояндагони ҳаракати ҷадидия, ки дар кишвари Туркистон фаъолият мекарданд, барои халқро аз ақиб-

«Дониш фаъолияти аз хама лаззатбахш ва бузурги инсон мебошад».

Арасту

мони мадания зулми мустамликавӣ, ба роҳи нави тараққиёт пешбарӣ кардан, бунёд намудани асосҳои давлатдорӣ милли, аз усули маърифат истифода бурдаанд. Онҳо мактабҳои зиёдеро кушоданд, матбаачигӣ, ноширӣ, илму фан, адабиёт, маорифро дар асоси милли ташкил карданро тарафдорӣ намуданд. Мақсади асосии фаъолияти маърифатпарварии ҷадидон аз кушодани мактабҳо, пеш аз ҳама, паҳн кардани маърифат буда, ақида дар бораи зарурияти илму фанни муосир мақсади асосии фаъолияти маърифатпарварии онҳо буд. Барои маърифатнок намудани миллату халқ Бехбудӣ, Мунавварқорӣ, Фитрат, Чӯлпон, Паҳлавон

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Чӣ хел одамонро мо қалбан зебо мегӯем?
2. Агар инсон сарватманд, зебо, хушқад бошад, ӯро инсонии самимӣ, марди хирадманд номидан мумкин аст? Ҷавобҳои худро асоснок намоед.
3. Ҳикояи зеринро хонед ва дар бораи зебоии зоҳирӣ ва ботинӣ фикр ронед.

ДУ ХИЗМАТКОРИ ПОДШОҲ

Подшоҳ ду хизматкор доштааст. Яке хеле зебо ва дигарӣ баръакси ӯ буд. Рӯзе подшоҳ ҳардуро бо мақсади озмудан ба назди худ даъват кард ва ба ғуломи зебои худ гуфт:

– Дар бораи ҳамроҳи худ чӣ мегӯӣ?

– Феъли ӯ хеле бад аст. Боварбахш не. Аз дасташ разилиҳои гуногун омаданаҷ мумкин, – гуфт.

Подшоҳ хизматгори дигарашро даъват карду гуфт:

– Дар бораи ҳамроҳат чӣ мегӯӣ?

– Подшоҳам! Ман дар бораи дӯстам, ба гуфтани сухани бад қодир нестам. Ман аз ӯ танҳо некӣ дидам, – гуфтааст ӯ.

Подшоҳ боз пурсидааст:

– Вай дар бораи ту фикри бад дорад, ту ба ин чӣ мегӯӣ?

– Подшоҳам! Ягон банде ба айб намешавад. Ман камбудии худро ба гардан мегирам.

Сипас, подшоҳ ғуломи бадқирдорро даъват намуд ва ба ӯ чунин гуфт:

– Қалби ту тоза набудааст. Ту ба ман кӯмак карда наметавонӣ. Аз наздам бирав!

Подшоҳ ба ғуломи дигараш нигариста гуфтааст:

– Қалбат тоза будааст. Ту шахси бовариноки ман ҳастӣ.

Ниез Ҳочӣ, Абдулло Авлонӣ, Ҳамза Ҳақимзода, Абдулло Қодирӣ барин ҳамватанони мо тамоми ҳаёти худро бахшиданд ва ҳиссаи худро гузоштанд.

Баъди соҳибистиклол шудани кишвари мо барои барқарор шудани маърифат ва тараққиёт имкониятҳои васеъ офарида шуд.

Пойдории маънавият ва маърифат дар чӣ ифода меёбад? Маънавият бо ҷараёнҳои маънавию маърифии шахрвандон алоқаи зич дорад. Маънавияти инсон ба донишхое, ки ӯ аз худ мекунад, таҷрибаҳои амалӣ ва камолоти эҷодии ӯ вобаста аст.

Инсонии бомаънавият барои дар ҷамъияти озод зистан манфиатдор буда, барои ба ҷамъият нафъ расонидан, дар ҷомеа ба мақоми обрӯманд соҳиб шудан ҷонфидоӣ мекунад. Танҳо шахсе, ки дорои маърифати ҳақиқӣ аст, ба чунин корҳо қодир аст. Инсоне, ки дониши ҳаётӣ надорад ва соҳибтаҷриба нест, ба ҷомеа нафъ расонида наметавонад. Маънавияти инсон маърифатнокии онро таъмин мекунад. Ҳар як шахс дар роҳи маърифат бо иқтидор, истеъдод, қобилият ва ҷустуҷӯҳои худ ба як дараҷаи маълум соҳиб хоҳад шуд.

Ҷомеаро бе одамони маърифатнок тасаввур карда намешавад. Аз он сабаб, ки дар иборати «инсонии бомаърифат» калимаи «ориф» низ вучуд дорад, ин мафҳумро на танҳо дар таълим, балки нисбат ба одамони боодобе, ки илмҳои гуногунро соҳиб шуда, меъёрҳои ахлоқиро аз худ кардаанд, низ истифода бурдан мумкин аст.

Дар бахту камолоти насли наврас, ҳаёти осоишта ва фаровони онҳо китоб мавқеи муҳим дорад. Бинобар ин, китоби хуб дар инсон муҳаббат ба Ватан, ҳиссиёт ба арзишҳои миллӣ ва умумибашарию баланд бардошта, ба хубӣ ва некӣ равона мекунад. Ба туфайли истиқлолият дар асоси баландшавии маънавият халқ рӯз ба рӯз ба китобхонӣ рағбат пайдо карда, ба сифати китобхони бомаърифат ташаккул ёфта истодааст.

БАРОИ МУЛОҲИЗА

1. Ҳикмати зеринро хонед, мафҳуми «манбаи маънавият» дар ҳаёти Шумо чӣ аҳамият дорад?

2. Шумо чӣ гуна китобхоро хондаед? Мутолиа намудани китоб ба Шумо чӣ хел шавқ мебахшад?

Китоб – манбаи дониш, маънавият ва маърифат аст. Он қувваест, ки инсонро бузург мекунад, дар ӯ асосҳои маърифатро ташаккул дода, ӯро ҷамҷун шахси комил тарбия менамояд.

Шоир ва мутафаккири бузург Алишер Навоӣ навиштааст: «Китоб устоди беминнат, манбаи асосии дониш, пешравӣ ва баланд бардоштани маънавият аст». Байни халқ оид ба китоб, дониш ва таълиму тарбияи муносиб гирифтани, шуғл намудан ба илму фан ва аҳамияти омӯхтани касбу ҳунар мақолҳои зиёде вучуд дорад. Аз ҷумла, «Ақл бе китоб чун парандаест бебол», «Нишони бахт – дониш», «Дониш чароғи ақл аст», «Зебой дар илму маърифат аст», «Илм бахт меорад, дониш тахт», «Ҳунар – чашмаи равон, илм – чароғи тобон», «Тилло нагир, дониш бигир, дониш гирӣ, дониста гир». Сифатҳои ахлоқии инсонии бомаърифат, аз мутолиаи кардани китоб ва аз он гирифтани шавқу завқ, ғазилатҳои арзишманде, ки аз китоб гирифтааст, дар ҳаёт ва фаъолияти худ истифода бурда тавонистани он муайян карда мешавад.

Солҳои истиқлол дар асоси ҳуҷҷатҳои меъёрӣ барои муассисаҳои таълимии мамлакатамон навиштани адабиётҳои омӯзишӣ ва низомии мустаҳкам ба талабагон расондани он офарида шуд. Оиди тезонидани мутолиаи китоб, маърифатнок кардани шаҳрвандон, хусусан ҷавонон ҳуҷҷатҳои қонунӣ офарида шуданд. Мутолиаи китоб яке аз меъёрҳои асосии худшиносӣ ва ҳудогоҳӣ буда, ба воситаи ӯ ҷавонони мо ҳудро аз ба ҳолатҳои манфии ба ном «маданияти оммавӣ» афтида мондан, эҳтиёт менамоянд.

Сабакҳои дарс. Инсонии бомаърифат ба меҳнати ҳалолаш сарват меофарад, ҷӯянда, боинсоф, тадбиркор, бо дарди халқу кишвар малҳам шуда, ба ватанпарвари ҳақиқӣ табдил меёбад. Мамлакат ва ҷомеае, ки чунин шаҳрвандон дорад, маънавияти ӯ низ ба қулҳои баланд мебарояд. Барои ба чунин дараҷа соҳиб шудан китобҳои зиёдро мутолиа кардан лозим.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗӮӢ

1. Илми инсонии бомаърифат дар чист?
2. Оё инсон танҳо соҳиби ҳунар, вале бе дониш шахси маърифатнок шуда метавонад?
3. Барои инсонии комил шудан дар одамон бояд кадом сифатҳо ташаккул ёбанд?

ЧИСТОН

Ӯ фарзанд ба дунё наовардааст, вале чун падару модар боқадр ва муътабар аст. Кист ӯ?

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Мавқеи нафосат дар ҳаёти инсон чӣ гуна аст?
2. Калимаи «бонафосат»-ро нисбат ба чӣ гуна одамон истифода мебарем?
3. Шумо зебоиро чӣ тавр мефаҳмед?
4. Оё Шумо шумидаед, ки нисбат ба ягон чизи аз тарафи тадбиркорон, ҳунармандони миллии офаридашуда иборати бонафосат истифода шудааст?
5. Нафосат ва маънавият чӣ вобастагӣ доранд?
6. Суратҳои мазкурро ба мафҳуми нафосат вобаста намоед.

М уомила, нутқ, ақл, либоспӯшии инсонҳо аз назокат ва диди баланди онҳо дарак медиҳад. Аз ин лиҳоз, ақл, намуди зоҳирӣ, нутқро дар якҷоягӣ бо фазилатҳои арзишманди инсон нафосат меноманд.

Нафосат (арабӣ—аҳамият, чизи гаронбаҳо, сарват) – як намуди зебӣ буда, намуди зоҳирии (шакл, ранг) чизҳо, мукамалӣ, таносуби алоҳидаро ифода мекунад. Маданияти нафосат, ки ба инсон хос аст, ба нақши ӯ дар ҷомеа, муносибатҳои он бо дигарон, аз худ намудани мероси модӣ ва фарҳангӣ вобаста аст.

Барои зебо шудани инсон, на танҳо намуди зоҳирӣ, балки олами ботинӣ, фазилатҳои маънавию ахлоқии он низ нақши муҳим дорад. Нафосат на танҳо як тарзи фикрронии инсон ва меҳнат, балки маҳсули дараҷаи дониши ӯ аст. Дар инсон ҳама чиз бояд зебо бошад. Фикр-

ронии инсони бомаънавият ва саводнокии нутқи ӯ низ зебо мешавад. Ин дар муоширати ӯ бештар дида мешавад. Фарҳанги мулоқоти ҳар як шахс омилест, ки муносибати байниҳамдигариро муайян мекунад. Фарҳанги мулоқоти инсон дар сӯҳбатҳои байни худ зебоиест, ки дар он сифатҳои маънавий ва ахлоқӣ акси худро меёбад. Дар мулоқотҳои мутақобила меёрҳои ахлоқӣ ба монанди хушфезӣ, хушмуомилағӣ, ширинсуханӣ, дили кушод ифодаи худро ёфтаанд.

Дар рафтори одамоне, ки маданияти баланд доранд, ҳаё, андеша, хушмуомилағӣ ва ибод ба чашм мерасад. Муошират яке аз хусусиятҳои муҳими фарҳанг низ ҳаст.

Одамони хирадманд мегӯянд, ки ҳама чиз бояд дар инсон зебо бошад: чеҳраи ӯ, либоси ӯ, дил ва ақидаи ӯ. Ин маъноӣ онро дорад, ки нафосат зебоии зоҳирӣ ва зебоии ботиниро, дар якҷоягӣ дар худ мучассам мекунад.

Муомила – барои инсон эҳтиёҷ ва зарурат аст. Фарҳанги муошират қадру қимату иззати дигаронро ба ҷояш мондан барин иҷрои талаботҳои анъанавии этикӣ ва меъёриро тақозо менамояд. Сухан рондан ва шунида тавонистан, ҷихатҳои муҳими маданияти мулоқотро ташкил мекунад. Санъати сухан асоси маънавият ва маърифати инсон аст. Санъати сухан ҳам бо адабиёт, эҷодиёти шифоҳии халқ ва ба ҳамаи хелҳои санъат вобастагӣ дорад.

БАРОИ МУЛОҶИЗА

1. Ба хотир биёред, қаҳрамони асосии асари машҳури Даниэл Дефо «Робинзон Крузо» Робинзон дар ҷазирае, ки ҳеҷ кас зиндагӣ намекунад, чанд сол дар танҳои зиндагӣ кардааст?
2. Дар танҳои зиндагӣ ба сар бурдани Робинзон, ба сифатҳои инсонии ӯ чӣ қадар таъсир расонидааст?
3. Қаҳрамони асосии асари «Робинзон Крузо» бо нафосат чӣ вобастагӣ дорад?

Одоб – таълим – одамият ҳамчун воситаи тарбия, ҳамдигарро мантиқан пуркунанда, маҷмӯаи фазилатҳо шуморида мешавад. Онҳое, ки аз чунин фазилатҳо баҳраманд шудаанд, тоифаи инсонҳои хубро ташкил медиҳанд. Табиӣ аст, ки чунин одамон хазинаи хислатҳои зебо буда, аз қалби онҳо ҳамеша чашмаи меҳр ва ибрат ҷаввора мезанад. Зеро одоби зебо – ифодаи қалби зебост.

«Мо таърихи бузурге дорем, ки ба ҳавас кардан меарзад. Ачдоди бузурге дорем, ки ба ҳавас кардан меарзанд. Сарватҳое дорем, ки ба ҳавас кардан меарзад. Ман боварӣ дорам, ки агар насиб кунад, ояндаи бузург, адабиёт ва санъати бузург ҳам албатта, мешавад, ки ба ҳавас кардан меарзад».

Шавкат Мирзиёев

Феълу атвори одамони ширинсухан тоза, беғубор мешаванд. Сухани хуб дар атрофи худ одамони хубро ҷамъ мекунад. Қуллаҳои аз ҳама баланди илм аз омӯхтани маданияти сухан оғоз меёбад. Сухани хуб одамро ба ҳамдигар наздик мекунад, ба ваҳдат даъват менамояд. Санъати нотикӣ инсон қисми ҷудонашавандаи маънавият буда, маъноҳои нутқ кардан, суханвар шуданро ифода мекунад. Санъати нотикӣ зебосуханӣ, маҳорати сухандонии одамро мефаҳмонад.

Таъсири нафосат ба маънавияти инсон, ба ҷаҳонбинии ҷавонон ба воситаи тафаккур намоён мешавад. Барои мисол инсон мехоҳад, ки ҳама чизу ҳодисаҳое, ки атрофи ӯро фаро гирифтааст, зебо бошад. Соате, ки мо дар даст баста гаштем, либосе, ки мо пӯшидаем, мошине, ки мо ронда истодаем, самолёте, ки бо он парвоз мекунем, хонае, ки мо зист дорем – дар ҳамаи онҳо нақши ба худ хоси нафосат вучуд дорад.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

Нафосатро Шумо чӣ хел мефаҳмед? Ҷадвалро идома диҳед. Ҳар як мафҳумро ба нафосат вобаста намуда тавсиф диҳед.

Нафосат	Тавсифи нафосат
санъати сухан	
оростагӣ	
намуди зоҳирӣ	
маданияти либоспӯшӣ	
устоди сухан	
дӯзандаи моҳир	
хунарманди моҳир	
...моҳир	

Рӯзҳои истироҳат бо волидайн ё ягон хешу таборатон ба театр рафтад. Дар театр дар бораи оила спектакл намоиш дода истодаанд. Толори тамошобинон пур аст. Ҳама хурсанд нишастаанд. Актёрон, нақшҳои худро дар ин спектакл чунон бомаҳорат иҷро карда истодаанд, ки воқеа гӯё дар ҳақиқат – дар назди чашмони Шумо воқеъ мегардад.

Сурудҳои кӯтоҳҳаҷме, ки дар сахна сароида истодаанд, чунон садо медиҳанд, ки ин суруд ба шумо таъсир бахшида, беихтиёр аз чашмонатон ашк ҷорӣ мешавад. Актёрон, ки ролҳои худро иҷро намудаанд, дар охири спектакл ба тамошобиноне, ки ба театр ташриф овардаанд, таъзим ба ҷо меоваранд. Дар ин ҷо якҷояшавии маънавият ва нафосатро на танҳо ҳис мекунед, балки бо чашмони худ мебинед.

Худшиносии инсонҳо, мероси мадания, санъат, асарҳои бадеӣ, донишҳои мероси маънавий ва қадри намудани халқи худ, меҳнати ҳалол қардан, қувва ва кӯшиш, дониши худро дар роҳи ватан сафарбар намудан аз ташаккул ёфтани нафосати маънавий далолат медиҳад. Инсонӣ бомаънавият нафосатро қадри мекунад. Чӣ хеле, ки алломаҳо мегӯянд – зебӣ оламу наҷот медиҳад.

Сабакҳои дарс. Чӣ қадаре, ки инсон нафосати маънавии худро такмил диҳад, маънавияти ҷомеа ҳамон қадар ғанӣ мешавад. Нафосат сутуне ҳисобида мешавад, ки ҷиҳатҳои нозуки олами ботинӣ ва зохирии инсонро дар худ таҷассум менамояд.

САВОЛҲО БАРОИ МУСТАҲҚАМКУНИИ МАВЗӮЪ

1. Дар бораи вобастагии нафосат ва санъат фикр баён кунед.
2. «Маданияти оммавӣ» ба нафосат чӣ таъсир дорад?
3. Маънавияти инсонӣ бо нафосат дар қадом дараҷа аст? Ақидаҳои худро асоснок намоед.

ЧИСТОН

Пиру барно ба он муҳтоҷ аст. Он чист?

Нақши имич дар ташаккул ёфтани маънавияти инсон

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Оё Шумо дар мулоқот бо дӯстон мафҳуми «имич»-ро истифода мебаред?
2. Вақте ки имичи шахс, имичи ташкилот, имичи талаба мегӯянд, чиро мефаҳмед? Кадом қиёфаҳо ба назар меояд?
3. Маҳсулоти брендҳои машҳурро ба назар оред. Чаро аломатҳои ин маҳсулот дигаргун намешаванд?

Имич (анг. image — қиёфа, тасвир) — ин қиёфаест, ки дар шуури одамон нисбат ба ягон шахс, ташкилоти муайян, ё худ дигар объекти иҷтимоӣ ташаккул ёфтааст. Ӯ дар бораи объект ҳаҷми калони ахборро, ки ҳиссан оро дода шудааст нигоҳ медорад ва ба кӯшишҳои муайяни иҷтимоӣ тақон медиҳад. Имич ба соҳиби худ ахбор медиҳад, тез дигаргун мешавад, ба шуур, ҳиссиётҳо, фаъолият ва кӯшишҳои одамон таъсир мерасонад.

Имич ба руҳияи одамон низ таъсир мерасонад. Имичи дуруст интихоб карда шуда боварии шахсро ба худ зиёд мекунад. Одамон ба воситаи имич ба худ эътиборро ҷалб намудан, муносибатҳои хайрихоҳона пайдо кардан, мулозимат нишон доданишон мумкин.

Имич барои нишон додани баҳтарин сифатҳои инсон ёрдам медиҳад. Хусусиятҳои манфии шахсии ин-

сонро махфӣ нигоҳ медорад. Масалан, ба воситаи пардоз, андоза ва ороишоти либос, қабзаи мӯй ва ғайраҳо аз нуқсонҳои дар инсонҳо мавҷуда эътибори дигаронро фиреб додан мумкин. Имичи ҷозибанок эътибори одамонро беихтиёр ба худ ҷалб мекунад, ба дигарон таассуроти хуб мегузорад.

Дресс-код чист? Вазифаи либос фақат аз хунукӣ, борон ҳимоя кардани инсонҳо не, балки воситаи ба худ ҷуд ҷалб кардани эътибор низ мебошад. Талаби ягона ба тарзи либоспӯшӣ барои устувор кардани муносибати мусбӣ, ба вучуд омадани ҳисси мансубӣ ба ривочи он нисбат ба маданияти муассиса, ташкилот, рӯҳияи

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Мақолро хонед. Мазмуни онро ба фаъолияти байни шахсии имич вобаста намуда фаҳмонед.

Ба либосатон нигоҳ намуда пешвоз мегиранд, ба муомилаатон нигоҳ карда гусел мекунанд.

2. Ҷараёни зеринро хонед ва ба он муносибати худро баён намоед.

Расулҷон аз долоне, ки ба роҳи калон наздик буд, ба мактаб мерафт, чашимаи ба рекламаи баннере, ки дар чорраҳа буд, афтид. Дар баннер рекламаи пардаҳои зебову шинам барои хонаҳо дода шуда будааст. Тасвири зане, ки пардаҳоро нишон медод, диққати Расулҷонро ба худ кашид. Зани дар сурат буда футболка ва шим пӯшида буд. Расулҷон суханҳои устодаширо аз дарсҳои «Асосҳои маънавият» ва «Адабиёт» оид ба либосҳои миллии занон ба хотир овард. «Агар ин зан бо либосҳои муосири миллии акс меёфт, чӣ қадар тасвири зебо мешуд, эҳ, барои дигаргун намудани ин расм ман илоҷ меоштам», гуфту ба роҳаи давом дод.

3. Чӣ фикр доред? Расулҷон оё ба дигаргун намудани сурати дар рекламаи баннер буда ҳиссаи худро гузошта метавонад? Шаҳрванди фаъол будани ӯро чӣ хел эзоҳ медиҳед?
4. Ба имичи ташкилоте, ки парда истехсол мекунад, ба рекламаи баннери мазкур ин ҳолат чӣ хел таъсир мерасонад?

ДОНИСТА
ГИРЕД

Қоидаи

1-уми тиллоӣ!

Духтарон ё ҷавонони мо қатъи назар, аз чӣ хел либос пӯшиданишон, аз он қоидаҳои ахлоқи одоби нонавишта, вале қарнҳои вучуд дошта набояд берун раванд.

Қоидаи 2-юми тиллоӣ!

Дар бинои мактаб ё худ дар ҷойҳои ҷамъиятӣ чун музей, ҷойҳои таърихӣ, ҷашнҳои миллӣ бо шимҳои чинс, майка ва футболка, куртаҳои шаффоф, либосҳои варзишӣ, шимҳои дарида ва куртаҳои иштирок кардан мумкин нест.

Имич ду хел мешавад. Инҳо:
— корпоративӣ – (ташкилот, фирма, корхона, муассиса, ҳизби сиёсӣ, ташкилоти ҷамъатӣ ва ғ.)
— индивидуалӣ
— сиёсатмадор, бизнесмен, артист, роҳбар ва дигар тоифаҳои маълум ва имичи шахсони алоҳидаи касбҳои гуногун.

ягонаи муассиса имкон медиҳад. Либос бо хушдӯхтӣ, сифатнокӣ ва орастагии худ бояд фарқ кунад.

Тартиби либоспӯшӣ ва ихчамии он дар аксар ҳолат, яке аз омилҳои муҳим мебошад, ки мавқеи одамонро дар кор, таълим, ҷомеа муайян менамояд. Либоси аъзоёни фаъоли ҷомеаи шаҳрвандӣ бояд ҷӣ гуна бошад:

Дарозии шим:

- шим бояд аз пеш болои пойафзор истад, аз қафо ба пошна расад;
- хатҳои шим бояд хуб дарзмол шуда бошанд;
- камаре, ки ба шим гузаронида мешавад, оддӣ буда, диққати дигаронро ҷалб накунад.

Намуди курта:

- курта дар миён ҷамъ нашавад, аз зери камар низ берун набарояд;
- ранги курта нисбат ба костюм равшан бояд бошад.

Гиребони либос:

- бояд ба андозаи муайян мувофиқ бошад;
- бояд ғичим набошад ва бо гиреҳи гарданбанд як чизи томро нишон дода тавонад;
- хатҳои куртаҳои сафед гулҳои ранга буданаш мумкин, вале аз даруни костюм куртаҳои гулҳои калон-калон доштара бояд напӯшанд.

Бастании галстук:

- ба костюм мувофиқ бошад;
- ҳар гуна галстук ба ҷашм тез нарасад;
- ранги асосии галстук ба ранги костюм мувофиқ бошад, афзалтар аст;
- гиреҳи галстук ба гиребони курта мувофиқ ояд.

Пойафзор:

- пойафзор диққати атрофиёноро набояд ҷалб кунад ва соҳибашро нороҳат насозад;

- ранги пойафзор одатан сиёҳ аст;
- бо пойафзорҳои сиёҳ ва рангаш баланд, одатан чуроби сафед наменпӯшанд.

БАРОИ МУЛОҲИЗА

Салони автобус бо одамон пур аст... Мусофирон ба ҳаёлҳои худ дода шудаанд. Манзил хеле дур аст. Дар байн ҷавони хушқомате, ки либосҳои ба худ зебанда дорад, галстукаш ба куртаи сафедаш хеле зебидааст, бо ҳаёлҳои худ банд аст. Ҷавондухтаре дар яке аз курсиҳо нишаста, ӯро мушоҳида мекард.

«Ин ҷавони барно, чӣ қадар маданӣ, хушқомат аст. Ёри касе бошад ҳам, маҳбубааш хушбахт будааст». Бо ин ҳаёлҳо, ҷавондухтар ин объекти муҳимро мушоҳида мекард...

Дар истгоҳи навбатӣ автобус мусофиронро фароварда, боз ба сӯи манзил иштифт. Ногаҳон «қаҳрамон» аз оинаи автобус сарашро бароварда, чунон туф кард, ки руҳияи мусофирон гашит. Ин ҳолат чанд маротиба такрор шуд. Аз чунин ҳолати ногаҳонӣ табъи духтар хира шуд. Ин ҷавони паҳлавонсифат, дар як он назди ӯ ба як шахси беорият ва беҳаё мубаддал гардид.

Бале, ҳазор афсӯс, ки дар баъзе ҳолатҳо фарқи байни зебоии зоҳирӣ ва олами ботинӣ чун фосилаи байни осмону замин аст ...

1. Шумо ба ин вазият чӣ гуна баҳо медиҳед?
2. Ин чараён ба имич чӣ алоқамандӣ дорад?
3. Маънавияти ин «қаҳрамон» то кадом дараҷа инкишоф ёфтааст? Фикратонро асоснок кунед.

Либосҳои корӣ барои занон: юбка, костюм ё курта ва костюм. Юбка бояд дарозу кӯтоҳ нашуда, беҳтар аст аз зону паст бошад. Кисаҳо бояд сода ва озод шавад. Кисаҳо пур набошанд.

Бояд пеши пойафзор пӯшида бошад. Бастаҳои мӯйҳо бояд мураккаб набуда, вале хуб печонида шуда, ранги мӯй табиӣ бошад. Пардозу андоз аз ҳад зиёд нашуда, нохунҳо рангу бор карда нашавад.

Ба гардан партофтани руймол ё шарф мақбул ҳисобида мешавад. Либоси интиҳобкарда ба фасл ва муҳит мувофиқ бошад. Ин сирри латофати занон ҳам ҳаст. Буйи хушбӯйи атр зебоии ботинӣ ва зоҳириро васл мекунад.

Баъзе одамон шояд хушрӯй набошанд, аммо агар онҳо дорои фазилатҳои маънавӣ бошанд, диққати дигаронро ҷалб менамоянд. Шахсони корҷаллон бояд хушмуомила, дилкушод буда, вақте, ки ба дигарон суҳбат мекунад, фикрҳои худро ба тарзи озод ифода карда тавонанд. Одамоне, ки соҳиби қобилияти олами дигаронро эҳсос мекунад, ўро мефаҳмад, ҳалли гиреҳи музокираҳои дар пеш истодаро тасаввур мекунад ё руҳияи ҳамсуҳбати худро доништа, мавзӯро дигар карда метавонад, танҳо амалӣ кардани мақсадҳои арзишманд сабабгор мешавад, ки пеши роҳи корҳои бад гирифта шавад.

Сабақҳои дарс. Имичи инсон ҷаҳонбинӣ ва оинаи маънавиёти ӯ мебошад. Маънавиёт меъёри ҷаҳонбинии инсон аст.

САВОЛҲОИ БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗӮЪ

1. Имич ба маънавияти инсон чӣ хел таъсир мерасонад?
2. Имичи хонандаи муассисаи таълимӣ чӣ тавр бояд бошад?
3. Имич дар рушди як ташкилот чӣ нақш мебозад?
4. Шумо барои имичи худро офаридан асосан ба чӣ эътибор медиҳед?

ЧИСТОН

Либос дорад, вале «бараҳна». ... Ў кист?

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Ба мафҳуми «этикет» таъриф диҳед. Вақте ки этикет меғӯянд, Шумо чиро мефаҳмед? Этикетро барои чӣ меомӯзанд?
2. Дар қоидаҳои одоби ахлоқ қадом фарқиятҳо, ҷиҳатҳои монанди этикет вучуд дорад?
3. Оё тартибу қоидаҳои рои, ки ҷомеа қабул кардааст, қоидаҳои тиллоӣ номидан мумкин аст? Андешаҳои худро асоснок намоед.

Этикет (франс. *etiquette* — тартибу қоидаҳои, ки дар ҷои муайян муқаррар карда шудаанд) — қисми асосии ҷомеаи инсонӣ ва фарҳангӣ буда, натиҷаи дар давоми қарнҳо якҷоя ташаккул ёфтани маҷмӯи меъёрҳои эстетикӣ аст.

Этикет муносибати самимии инсон ба дигарон, сатҳи маънавӣ ва фарҳангии ӯ, меъёрҳои ахлоқие, ки ба сӯи тарбия мебарандро дар бар мегирад.

Дар ҳар як инсон этикет хусусиятҳои инкишофӣ дорад ва ӯ дар ҳар кас дар дараҷаи гуногун ташаккул меёбад. Он дар муносибатҳои инсонӣ, тарзи худро нигоҳ дошта тавоништан, ба қонуну қоидаҳои одоби ахлоқ то қадом дараҷа амал карданаширо муайян мекунад.

Муомила воситаи аз ҳама муҳими муошират аст. Дар он қоидаҳои умум эътирофкарда мавҷуданд. Сухани ҳамсуҳбатро набурида шунидан, натавонӣ аломати эҳтиром, балки зиннати инсон мебошад.

Этикет қоидаҳои тиллоӣ дорад ва мо дар бораи онҳо суҳан меронем.

Салом қардан – яке аз арзишҳои маънавии мо мебошад, ки меҳру муҳаббат, қадру қимат қарин мазмун ва маънои амиқи забонамонро дар худ мучасам мекунад.

Дар одоб ба шартҳои муайяни он амал кардан муҳим аст. Ҳангоми муомила бо ҳар нафар бояд чӣ гуна будани синну сол ва обрӯву эътибори ӯ нисбати ту ба инобат гирифта шавад. Обрӯи дигарон нисбат ба ту паст ё баланд бошад ҳам, бо онҳо дар муомилаи нек будан лозим. Онҳо дигар хел кор баранд ҳам, ту бо ҳисоб бояд кор кунӣ. Чавоби ин гуна корро дар рӯзи қиёмат хоҳӣ дид. Умуман, ба ҳама муомилиаи хуб кардан вочиб аст.

«Ҳамса»

Салом намудан — ба моҳияти эътибораш одаги хайрихоҳӣ, меҳрубонӣ ва эҳтиромро нишон медиҳад. Салом яке аз фазилатҳои, ки дар ҳаёти ҳаррӯзаи мо истифода мешавад ва аз одамон хушмуомилагиро талаб менамояд.

Вақте, ки Шумо ба дигарон мулоқот мекунад, фикратонро ба дигар чизҳо овора накунад. Дар вақти шунидани ҳамсухбати худ суханҳои гуфта истодаи ӯро бо маъноӣ тасдиқ сар чунбонида, бо ибора ва калимаҳои маъноӣ тасдиқро доштаи «дар ҳақиқат», «дуруст», «ман розиям» ва «хуб таъриф намудед» дастгирӣ кунед.

Дар мусоҳиба баъзан якчанд шахс ширкат мекунад. Дар ин ҳолат мавзӯи суҳбат бояд барои ҳамаи одамон шавқовар бошад. Барои ҳамсухбатон мавзӯҳои тамоман ношинос — хондан, муассиса, мочароҳои корӣ, норасоӣҳо ва низоъҳо дар оила на он қадар шавқовар аст. Дар мулоқот ва муомилаҳое, ки бо шабакаҳои телефонӣ мешавад, ба меъёри маданияти муомила низ бояд риоя кард. Мувофиқи этикети муосир, бо телефон гап задан низ тартибу қоидаҳои худро доранд. Онҳо асосан, инҳо мебошанд:

- ➔ мулоқот кӯтоҳ, лӯнда, бо мақсади мушаххас равона карда шуда бошад;
- ➔ ба шахсе, ки саҳван занг задааст, бо муомилиаи хуш ҷавоб гардонида мешавад;
- ➔ «узр», «илтимос», «ташаккур», «миннатдорам» барин ибораҳои мулоимро истифода бурдан ба мақсад мувофиқ аст.

Либос — яке аз аломатҳои асосии маданиятнокии инсон мебошад.

Маданияти либоспӯшӣ — қиёфаи зоҳирӣ, олами маънавий, диди эстетикӣ инсон буда, мафҳуми сифатҳои ахлоқӣ ва салоҳияти ақлии ӯро ифода менамояд.

Маданияти либоспӯшӣ, яке аз меросҳои маънавиест, ки аз аҷдоди гузаштаи мо мерос монда, бо дид, фаросат, ҳаё барин фазилатҳои инсонӣ вобаста аст. Пӯшидани либос андешаҳои инсонро дар боран зебӣ, нафосат, назокат, одоб ифода мекунад. Дар баъзе халқҳо чунин мақол ҳаст: «Ба либосаш нигоҳ карда пешвоз мегиранд, ба ақлаш нигоҳ карда гусел мекунанд».

Сабакҳои дарс. Этикет – оинаест, ки сатҳи олами ботинию маънавӣ ва савияи зоҳирии инсонро акс менамояд. Зотан шахси диди нозук ва маънавияти баланд дошта тамоми фазилатҳои маънавию ахлоқиро дар худ таҷассум карда метавонад.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗУЪ

1. Шумо чӣ фикр доред, кӣ бояд пеш салом диҳад?
2. Ба вазъияти мазкур ақидаи худро баён намоед. Ба Шумо чӣ гуна салом додан маъқул аст?

Хонандаи синфи 10, ки Ф. ном дорад, аз хона домон (юбка)-и аз зонаи паст ва кофта пӯшида баромад. Ф ба лифти ҳамсоҳ даромада домонаширо ба домони 30-40 см қӯтоҳ, кофтаи хеле тангу матояи нафис ва сафед иваз намуда, мӯяширо парешон намуда баромада рафт. Вақти ба хона баргаштан боз ба ҳолати пешина баргашт.

Аз байни ҳамсоҳҳо як зани бузургсол ин ҳолатро дида буд. ӯ Ф.-ро танбеҳ додани иҷуд. Ҷавобан ба ин Ф. «Кори Шумо чӣ?!» – гӯён муомилаи дағал кард.

Нисбат ба ин ҳолат ақидаи Шумо чӣ гуна аст?

1. Мағни мазкурро хонед ва дар бораи либосҳои миллӣ фикри худро шарҳ диҳед.

Аз таърихи инсоният маълум аст, ки либосҳои миллӣ инъикосгари фарҳанг ва маънавияти миллатҳост. Дар ташиққули ҳар як миллат мавқеи ҷуғрофӣ ва тарзи ҳаёти иҷтимоӣ нақши алоҳида дорад. Рушди ҷомеа, дар раванди ҷаҳонишавӣ низ ба ташиққулёбии либосҳо таъсири худро мерасонад.

ЧИСТОН

Аз худ гурехтан ғайриимкон аст. Ин чӣ аст?

Синфи 10-умро чамъбаст менамоем!

Донишомӯзони азиз! Дар давоми соли хониши мазкур мо машғулиятхое-ро, ки аз фанни «Асосҳои маънавият» омӯхтем, ба охир мерасонем.

Шумо дар соли хониши гузашта фазилатҳои маънавий-ахлоқиро, ки ба инсон хос аст ва дар амали қардани онҳо нақши маҳалла ва давлатро ба воситаи, ҳикмату ҳикоятҳо ва ривоятҳои гуногун, маслиҳатҳои алломаҳои бузурги, ки ба инкишофи ҷомеаи мо ҳиссагузори қардари хондед, омӯхтед ва мушоҳида намудед. Ба мафҳуми маънавият ба воситаи мазмун ва моҳияти онро ба ҳаракат водоркунанда амиқтар дохил шудед. Маънавият арзишест, ки дар ҳаёти инсон ва ҷомеа мавқеи хос дорад. Бидуни он ҳаёти ҷомеа ва инсонро тасаввур қардан мумкин нест. Рушди таърих ва фарҳанг нишон медиҳад, ки танҳо халқ ва миллате, ки фарҳанг ва маънавияти воло дорад, худшиносии худро мефаҳмад ва ба дигарон дар муносибати инсонӣ шуда метавонад.

Маънавият – дар муносибатҳои инсонӣ, худро дошта тавоништан, дар ҳаёти иҷтимоӣ ва дар назди дигарон кӣ будани худро намоиш дода тавоништан аст. Дар он фазилатҳои меҳру муҳаббат, дарк намудани инсон, онҳоро фаҳмида тавоништан, бахшанда будан, боҳаё будан, ба дигарон хубӣ қарда тавоништан мучассам аст. Аз ҳама муҳимаш, Шумо мафҳумҳои маънавиятро аз тариқи омӯзиши ҳикмату ривоятҳо дарк намуда, ҳаёти будани арзишҳои моддӣ, барқарор будани ҳаёти маънавий ва моддӣ, таъсири маънавият ба маърифатро барои аз худ қардани бисёр чизҳо мефаҳмед.

Дар баланд бардоштани фазилатҳои инсонӣ таҷрибаи ҳаёти ба донишҳои чуқури назариявӣ, ба адабиёту маърифат таъя ва барои мустаҳкам намудани эътиқоди маънавии мо хизмат мекунад.

Дар чамъият зиста, аз маънавияти вай бебаҳра шуда наметавонем. Пас, чамъияти шахрвандӣ чамъиятест, ки дар он чунин фазилатҳои инсонӣ чун маънавияти воло, таърих ва ҳуқуқ, урфу одат, анъанаҳо ҳурмат қарда шуда, содик мемонанд, он чамъияти ҷавононе аст, ки дар чамъияти глобалишавандаи имрӯза бо дониш, маърифат ва маънавияти худ баромад қарда метавонанд. Барои ба чунин чамъият мувофиқ шуда тавоништан боварӣ дорем, ки он донишхоеро, ки Шумо аз китоби дарсии мазкур омӯхтед, асос мешаванд ва хизмат мекунанд.

Мавзӯҳои хоеро, ки Шумо дар давоми соли хониши гузашта омӯхтед, баъдан чамъбаст менамоем. Барои соли хониши оянда ба Шумо мавзӯҳои нав барои дарки васеи маънавият ва олами маънавий кӯмак мерасонад. Барои дар қалбатон қарор ёфтани нафосати маънавий муваффақиятҳо орзумандем. Бигузор саъю кӯшиши илломӯзӣ, завқи баланди китоб хондан дар Шумо ҳеч гоҳ хомӯш нагардад!

A decorative border with a repeating floral pattern in shades of teal, green, orange, and pink, surrounding a central white circle.

СИНФИ 11

Инсон – офарандаи чамъияти инсонӣ

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Оё, чомеаро бе инсон тасаввур кардан мумкин аст?
2. Мафхуми инсонро таъриф диҳед.
3. Чаро инсонро офарандаи чомеа мегӯянд?
4. Дар расмҳо кадом офарандагони чомеа тасвир шудаанд?

О дамон аз дигар мавҷудот бо хотира, тафаккур ва забони худ фарқ мекунад. Амалхое, ки фаъолияти инсонро идора мекунад, ба воситаи забон аз аҷдодон ба наслҳои дигар мегузарад. Дар ин чомеа одамии танҳо бо фарҳанги воло ба қуллаҳо ноил мегардад.

Ҳамчунин дар ҳаёти инсон меҳнат нақши муҳим мебозад. Тавассути меҳнат муҳити табиӣи зистро беҳтар мекунад, сарватҳои моддӣ ва маънавиро меофарад, ҳушадро дигаргун месозад. Илова бар ин, меҳнат на танҳо аз ҷиҳати ҷисмонӣ, балки барои рушди маънавӣ ва фарҳангии инсон низ омили муҳим аст. Инсон ба туфайли меҳнат, бо табиат муносибат мекунад. Меҳнат асоси зебӣ ва шукуфӣ, кашфиёту тағйиротҳо мебошад. Меҳнат на танҳо ҷавонро барои имрӯз омода месозад, балки барои ояндаи дурахшонро эҷод кардан даъват менамояд.

Дар бораи инсон то имрӯз дар мамлакатҳои мухталиф тафсир ва талқинҳои гуногун гуфта шудааст.

Назарияҳо дар бораи инсон ва моҳияти он дар Ҳиндустон ва Чини бостонӣ ба вучуд омадааст. Дар Ҳин-

дустони қадим дар бораи пайдошавии одам саволҳои «Инсон аз кучо пайдо шудааст?», «Мо дар кучо зиндагӣ мекунем?» аз ҷониби олимони пурра омӯхта шуда ва моҳияти иҷтимоӣ-маънавии он таҳлил карда шудааст.

Конфутсийи хитой ба инсон таъриф дода «Донишро илми инсон» номидааст. Инсон ҳамеша метавонад худро дарк намояд ва имконият дорад, ба дараҷаи камолот расад.

Олими олмонӣ Иммануэл Кант инсонро ба мавҷудоти аз ҳама асосӣ баробар мекунад.

Файласуфҳои қадимии юнонӣ бошанд, ба инсон таърифи дигар медиҳанд. Хусусан, Суқрот ва Афлотун барин алломаҳо чунон мешуморанд, ки инсон ҳаёти худро метавонад ба дараҷаи олии ба охир расонад.

Ҳамватани мо мутафаккири Абӯнасири Фаробӣ фарқияти инсонро аз дигар махлуқот, дар зехну идроки вай медонад. Алломаи дигар Абӯрайҳони Берунӣ инсонро аз ҷониби Худо офарида шуданаширо нишон дода, ҳамзамон нишон медиҳад, ки тамоми ҳаёти инсон, сохти ҷисмонии вай аз омилҳои ҷуғрофӣ вобаста будааст.

Ба ақидаи алломаи Осиёгӣ Ғаззоли, одамизод хилқати бузург буда, дар назди вай хавфу хатарҳои зиёд вучуд дорад. Ӯ чунин мешуморад, ки шахсе аз ин мушкилот, хавфу хатарҳо мегузарад, хушбахт аст. Донишмандони бузурги мо ба одамон фаҳмиши маъноӣ ҳаёт, кӯшиш ба донишдони моҳияти илоҳии одам, меҳнати ҳалол намуздан, ба дигарон бо меҳру мурувват, бо раҳму шафқат буданро таъкид кардаанд.

Дар Мовароуннаҳр олимоне, ки ба давраи эҳё ҳиссаи муносиб гузоштаанд, дар таълимотҳои худ ҳаёти моддӣ ва маънавии инсонро ҳамеша бо табиат якҷоя буданаширо тафсиҳ медиҳанд. Муносибати байнии ҳардуи онҳо ба инкишофи одам алоқаманд аст.

Кӯдак аввалин арзишҳои иҷтимоӣ ва фарҳангиро дар оила меомӯзад. Дар ташаккули шахс, барқарор шу-

Мувофиқи ақидаи олимони инсоншинос, агар донишро 100 фоиз гӯем, 97 фоизи он дар бораи мавҷудот буда, танҳо 3 фоизи донишҳо дар бораи инсон будааст.

«Фалсафаи инсон»

«Инсонро оташ не, балки дар ғафлат будани ӯ месӯзонад. Камбудихоии дигаронро мебинад, аммо ба худаш ҳамчун нобино назар мекунад. Ба дигарон ҷӣ тавр назар кунӣ, ӯ низ ба ту ҳамон тавр назар мекунад».

Ҷалолиддини Румӣ

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Зерҷадвалро пур кунед. Хусусиятҳоеро, ки алломаҳои Ғарбу Шарқ дар бораи одам гуфтаанд, чустучӯ кунед.
2. Сутуни сеюми ҷадвалро бо ақидаҳои худ шарҳ диҳед.

Дар бораи инсон		
Ақидаҳои алломаҳои Шарқи қадим	Ақидаҳои алломаҳои Ғарби қадим	Ҷиҳатҳои монандӣ

дани сифатҳо, нақши муҳити фарҳангӣ ва иҷтимоӣ ва вазифаҳои, ки ӯ иҷро менамояд, калон аст.

Инсон, ки тақияҳои ҷомеаи демократии имрӯза аст, аз ҳама чиз воло меистад. Мафҳуми «ҳама чиз барои инсон ва манфиатҳои он» чун сифати арзиши олий ҳисобида мешавад. Иҷтимоишавии инсон кафолати шукуфой ва суботи ҷомеа мебошад. Инсон дар оғӯши табиат ва ҷомеа чун инсон ташаккул меёбад ва худро намоён мекунад. Илму фан ва техника, ҳамчун омил ва воситаи муҳими ҷавобгӯи эҳтиёҷоти маънавию моддии инсон хизмат мекунад. Инсон танҳо ба туфайли маънавияти воло ба имкони эҳтиёҷҳои худро дар шаклҳои маданӣ оқилона ва пурра ҳал намудан ноил мегардад.

Худинкишофдиҳии инсон, аъзои фаъоли ҷомеа будан, тақдирӣ миллатро аз ҳама боло гузоштан аз инсонпарварии вай дарак медиҳад. Инсонпарварӣ қисми ҷудонашавандаи рӯҳияи халқ аст. Халқи ўзбек дар таърихи инсоният, давраҳои зиёди санҷишӣ, ҷангу низоъҳои ноҳақиқҳои гуногунро аз сари худ гузаронидааст. Бо вучуди ин, як қатор задухӯрдҳои ваҳшиёна, ҷангу ҷидолҳои беамон, офатҳои табиӣ ва дигар мушкилотҳои доғи миллат шуда натавонист, коматашро ҳам накард.

Дар Шарқ фазилатҳои инсонӣ барвақт бедор шудааст. Зеро кишвари мо дар роҳи анъанаҳои беҳтарини фарҳанги Шарқ меҳмоннавозӣ намудааст, касе кӯмак пурсида бошад, дасташро гирифта, таҳаммулпазирӣ намудааст, қорҳои савобро ҷиҳати одамгарӣ ҳисобидааст. Вақте ки мо инсонпарварии ҳақиқӣ мегӯем, чунин аъзоҳои ҷомеаро мефаҳмем, ки хислатҳои олиро дар худ мучассам намудаанд.

БАРОИ МУЛОҲИЗА

Инсони ҳақиқӣ кист ва ӯ бо кадом хислатҳо зиннат дода шудааст? Инсони ҳақиқӣ – ин зотест, ки адолат, садоқат, тафаккури воло, дину диёнат ва эътиқоди мустаҳкам дошта, аз ҳеҷ кас ёри худро дарез намедорад, таҳаммулпазирӣ, олиҷанобӣ, меҳнатдӯстӣ, масъулиятнокӣ, бахшандагӣ, амонатдорӣ барин фазилатҳоро дар хулқу атвори худ намоён мекунад.

Ў ҳамчунин махлуқоти аз ҳама бошуур, пуртоқат, доно буда, доимо қуллаҳои нав ба навро фатҳ менамояд. Муҳимтараиш, чунин одамони муътабар дар ҷомеаи мо аксариятро ташкил медиҳанд. Ба онҳо дигарон пайрав шуда, суҳанони онҳоро мешунаванд ва кӯшиши мекунанд, ки як умр чун онҳо роҳи ҳаёти ибратбахиро тай намоянд.

Сабакҳои дарс. Устувории инсон ин сифатҳои моддию маънавию дар худ дар як замон намоён карда тавониш аст. Инсон дар ҷомеа ва давлат соҳиби ҳама имкониятҳо мебошад, танҳо ин имкониятҳоро дар рушди ҷомеа истифода барад, кишвар обод мешавад, зиндагии мардум фаровон хоҳад шуд. Инсон будани инсон низ бо фазилатҳои маънавию то кадом дараҷа аз худ карданиш чен карда мешавад.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲҚИМИ МАВЗЎЪ

1. Вақте ки «инсон худаш худашро инкишоф медиҳад», мегӯянд, Шумо чиро мефаҳмед?
2. Барои чӣ ақидаҳо дар бораи фазилатҳои инсонӣ дар Шарқ нисбат ба Ғарб барвақт бедор шудааст? Фикратонро асос намоед.

ЧИСТОН

Дар кушода, аммо намедарояд. Ў кист?

Маънавият — қиёфаи миллат

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Барои чӣ маънавият ба қиёфаи миллат баробар карда мешавад? Ба расмҳои зерин нигоҳ карда фикрҳои худро асоснок намоед.
2. Вақте ки инсон–ҷомеа–давлат ба маънавият таъҷиб мекунад, мегӯянд, Шумо чиро мефаҳмед?
3. Маънавият кадом сифатҳои ахлоқиро дар бар мегирад?
4. Шумо имрӯз аз хоб бедор шудеду ҳеҷ чизро ба хотир оварда наметавонед. На номатонро, на оилаатонро, на дар кучо буданатонро. Чунин инсон дар ҷомеа мавқеи худро ёфта метавонад? Мавқеи ӯ дар ҷомеа чӣ хел аст? Охир инсон бо тафаккури худ, бо салоҳияти худ, дониш ва ақлу идроки худ бо олами маънавий қиёфаи миллатро, асоси ҷамъиятро меофарад-ку!

Маънавият маҷмӯи тамоми сифатҳои ахлоқӣ аст. Чунки маънавият дар ҳаёти ҷомеа ақидаҳои ахлоқӣ, динӣ, фарҳангӣ, маърифӣ ва мафқуравиро дар худ муҷассам менамояд. Мафҳум ва фаҳмишҳои таркибашон чуқурро, ки ба фазилатҳои маънавии халқ хос аст, ба дигар забонҳо тарҷума намудан хеле мушқил аст. Ин дар бораи чӣ қадар ғани будани ҳаёти маънавии миллат, мавҷуд будани як қатор хислатҳои миллию этникӣ, ки ба дигар миллатҳо хос нест

ва дар забонамон калимаҳои зиёде вучуд доранд, ки онҳоро аз дигар забонҳо ёфтан душвор аст.

Маънавият, маърифат, ахлоқ – ин мафҳумҳоро касе фикр карда наёфтааст ва калимаҳои ширинкалому гуворо нест. Ин мафҳумҳо дар давоми қарнҳо ҳамчун ҷаҳонбинии миллату кишварамон, ба сифати асоси ҳаёти маънавий ба вучуд омадааст. Меъёрҳои ахлоқии маънавият дар тарбия ва камолоти инсон нақши алоҳида дошта, аз шаклҳои арзишҳои воло доштани маънавияти шахси ҷомеа дар ривочи тафаккур аҳамияти беҳамто касб менамояд. Масалан, урфу одатҳо, анъанаҳо, маҳбубияти Ватан, халқ ва миллати худро эҳтиром намудан, эъзоз намудани сулҳу ваҳдат, ба кори худ бо масъулият будан, ҳисси ба тақдири Ватани худ дахлдор будан барин фазилатҳои волои маънавий ба хуни халқи ўзбек омехта шудааст.

Меъёрҳои ахлоқии маънавият дар шароити муайян ташаккул меёбад ва дар ҳамин маъно муҳити миллӣ

«Инсони комил — ҳақиқати ҷомеи инсонхост, яъне, одамии одамииён аст».

Н. Комилов,
«Инсони комил — ояндаи миллат».

Хусусиятҳои ба худ хоси маънавият, ки аз тарафи одамон ҷорӣ карда мешавад	
Сифатҳои мусбии маънавият	Иллатҳои зидди маънавият
Одоб, инсонпарварӣ, меҳру муруват, ҳалолӣ, покӣ, ҳақиқатгӯӣ, ватанпарварӣ, эҳтиром ба калонсолон ва иззат ба хурдон, камтарӣ, шарму ҳаё, андеша, орият, часурӣ, саховат, ҳиммат, нармӣ, ростгӯӣ, ҳақиқат, меҳрубонӣ, одилӣ, итоат ба қонун, имон, диёнат, эътиқод, вафодорӣ, инсоф, самимият ва ғайраҳо.	Беҳаёӣ, дуругӯӣ, зӯрварӣ, расмиятчиғӣ, лоқайдӣ, чашмфиребӣ, беобрӯӣ, сохтакорӣ, такаббурӣ, нописандӣ, маҳалгарой, тарсончақӣ, исрофгарӣ, ҳасисӣ, худтаърифӣ, дағалиӣ, сангдилӣ, ба худ аз ҳад зиёд баҳо додан, манманӣ, мансабпарастӣ, мағрурӣ, кӯтоҳандешӣ, бадфеълӣ, худбинӣ, танбалӣ, порахӯрӣ, шуҳратпарастӣ ва дигарҳо.

ба инкишофи ӯ кӯмак мерасонад, аъзоёни ҷомеа аз он ба худ сифатҳои заруриро мегиранд. Айнан ҳамин аломатҳо одамонро ба якдигар наздик мекунад, муштарикиро, ки дар онҳо вучуд дорад, равшан намоён мекунад.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Ҳикояи зеринро хонед ва онро вобаста ба киёфаи миллат фаҳмонда диҳед.

Дар автобус будам. Дар тарафи ақиб духтари орастаи тахминан 17–18-сола, ки дар дасташ сумкаи мактабии хушрӯй дошт, мӯйҳои сарашро ба тарзи хушрӯй печонида, бо телефон гап мезад. Гуфтугӯи ӯ диққати одамонро ба худ ҷалб карда буд.

– Ҳа, модар, ман ба Шумо чанд маротиба гуфтам, ки дертар меравам, имрӯз бо дугонаҳоям вомехӯрам ...

Ҳамаи мусофироне, ки дар автобус буданд, суҳанронии ин духтари наврасро бо модараш дар телефон шуниданд. Баъзеҳо аз муомилае, ки ин духтар бо модараш кард, норозӣ шуда сар ҷунбонданд. Ӯ баъди якчанд истгоҳ фаромад.

Вақте ки ман аз кор бармегаштам, аз он сабаб ки шом шуд, автобус ҳолитар буд. Дар курсиҳои ақиб боз ҳамон духтаре, ки ба модараш дағалӣ карда буд, бо ду дугонааш аз телефон чизеро тамошо карда, бо овози баланд механдиданд. Ҷун автобус ҳолӣ буд, ин ҳолат диққати ронандаро ҷалб кард. Баъди 500 метр гаштан, ронанда автобусро якбора манъ кард ва ба назди ҳамон духтарҳо омада: «Оё шарм намекунед духтарони қадрас ба овози баланд дод зада механдед, Шумоён кӯдакони хурд нестед-ку», гуфта боз ба ҷояш баргашт ва роҳашро давом дод.

2. Шумо оид ба ҳолате, ки дар автобус рӯй дод, чӣ фикр доред? Одами бомаърифат дар ҷойҳои ҷамъиятӣ худро бояд чӣ хел нигоҳ дорад?
3. Оё киёфаи зоҳирии инсон бо одоби ӯ рост омада метавонад?
4. Фазилятҳои маънавие, ки дар инсон рӯй мебахшанд, ба ҷомеа чӣ гуна таъсир мерасонанд?

Меъёрҳои ахлоқи маънавиятро бидуни ахлоқ, одоб, инсонпарварӣ, арзишҳо, меҳру мурувват барин фазилатҳо тасаввур карда намешавад. Дар ин маъно фазилатҳои ахлоқи маънавият бо мафҳуми маънавият узван вобаста аст.

Меъёр ва вазифаи асосии маънавият дар шахс ахлоқ ва инсонпарвариро ташаккул додан аст.

Фазилатҳои маънавий мисли ташаккулёбии олами маънавии шахс мураккаб, гоҳо бо зиддият мегузарад, он ҳамеша ба як меъёр чен карда намешавад.

Маънавият – салоҳияти интеллектуалии инсон, халқ, ҷомеа ва давлат, қувваю кудрати маърифии он мебошад.

Онро ба воситаи чунинҳо кушода медиҳем:

- маҷмӯи талабот ва қоидаҳои, ки муносибатҳои иҷтимоии ҷомеа ва робитаҳои байниҳамдигарии инсонҳоро ба тартиб медарорад;
- системаи арзишҳои маънавие, ки ба ҳаёти халқ ва ҷомеа вобастагӣ дорад, урфу одатҳо, ғояҳои бузург ва мақсадҳо;
- маҷмӯи ахлоқ, фарҳанг, маърифат, дин ва ҳодисаҳои маънавие, ки иборат аз системаи таълиму тарбия аст;
- чараёнҳои маънавий ғайрияти эҷодии такмилдиҳандаи инсон ва дунёи маънавии ӯ;
- маҷмӯи фазилатҳои камолоти инсон, хусусиятҳои шахсию ахлоқӣ ва маърифӣ.

Меъёр ва тамоилҳои маънавияти ҷомеаро ташаккулдиҳандаро, ба воситаи намунаҳои мероси маънавии алломаҳои бузургамон офарида мефаҳмем. Фазилатҳои ахлоқиро, ки аз тарафи онҳо офарида шудааст, дар ҳаёти худ татбиқ менамоем. Барои мисол Берунӣ, ал-Ҳоразмӣ, Ибни Сино, Имом Бухорӣ, ат-Тирмизӣ, Аҳмад

«Ҳазинаи аз ҳама калони мо ин солоҳияти бузурги интеллектуалӣ ва маънавии халқамон аст».

**Шавкат
Мирзиёев**

«Агар зиндагӣ бомавқеъ, боахлоқ ва боадолат набошад, умри хуб гузаронида намешавад. Баръакс умри хуб нагузаронида, бомавқеъ, боахлоқ ва боадолат зиндагӣ карда намешавад».

Эпикур

«Монанди ҳамаи
фазилатҳо худро
нигоҳ дошта
тавонистан
ҳам ба воситаи
машқ инкишоф
меёбад. Касе, ки
дар бузургсолӣ
эҳсосоти худро
идора кардан
хоҳад, бояд аз
ҷавонӣ ба ин
ноил шавад».

Т. Спенсер

Яссавӣ, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоӣ, Заҳириддин Муҳаммад Бобур ва дигар алломаҳои мо инсонҳои до-роӣ маънавияти васеъ ва дараҷаи баланди дониш бу-данд.

Дигар хел карда гӯем, айнан дар тимсоли онҳо маъ-навият қиёфаи миллатро акс кунонидааст.

Қувва ва қудрати инсон, халқ, ҷомеа, давлат маъна-вият аст, гуфтаанд, ки ин ҳақиқат аст. Дар ҷое, ки маъ-навият набошад, бахту саодат намешавад. На ҷомеа ин-кишоф меёбад, на меросҳои таърихӣ ҳифз мешаванд, на арзишҳои миллӣ ифодаи худро меёбанд. Мо барои ташаккул ёфтани миллат ба сифати миллат, барқарорӣ ва инкишофи тарзи тафаккури инсонҳо, ба арзишҳои маънавӣ ва фазилатҳои ахлоқӣ таъя мекунем.

Сабақи дарс. Қиёфаи маънавии миллату халқ ка-фолати равнақи ҷомеа ва давлат аст. Инсон бидуни қи-ёфаи маънавӣ худшиносии худро гум мекунад. Барои ӯ на Ватан, на кишвари модарӣ, на деҳаву маҳалла, на оила мавҷуд аст.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗӮӢ

1. Ақидаи «Инсоне, ки маънавият надорад, оянда надорад»-ро шарҳ диҳед. Ояндаи инсон ба маъ-навият чӣ робита дорад?
2. Оё инкишофи ҷамъияти демократиро бе маъна-вият тасаввур карда мешавад?
3. Камолоти инсон ба туфайли кадом фазилатҳо боло меравад?

ЧИСТОН

Ба давлат нест, вале ҳамеша дар ҳурмат ва иззат аст. Ӯ кист?

§ 3

Камолоти маънавӣ

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Вақте ки камолоти маънавӣ мегӯянд, Шумо чиро мефаҳмед?
2. Салоҳияти ҳуқуқӣ, ахлоқӣ, илмӣ, бадеии инсон бо чӣ чен карда мешавад?
3. Оё ҷавононро, ки дар расмҳои зерин тасвир карда шудаанд, инсонҳои камолёфта гуфта метавонем? Фикрҳои худро асос намоед.

Дар тарбия намудани насли навраси ҷисмонан бақувват, маънан баркамол таъсири маънавият бениҳоят бузург аст. Зеро дар тарбияи ҷавонони баркамол, худшиносии ҷавонон, давлат ва ҷомеа, барои халқ ва оила фарзанди муносиб шудан маънавият чун қувваи беқиёс таъсири худро мегузаронад. Вақте ки таъсири маънавият мегӯянд, айнан бевосита ба инсон таъсири сифатҳои ба маънавият хос фаҳмида мешавад. Ӯ дар замири худ ахлоқу одоб, ҳуқуқ, нафосат, меҳру муҳаббат, фарҳанги муомила, масъулият, ӯҳдадорӣ, оличанобӣ барин фазилатҳоро фаро мегирад.

Мафҳуми таъсири маънавиро ду ҳел ифода кардан мумкин:

- ➔ яқум, камолоти ҳар як инсон маҳсули таъсири маънавият;
- ➔ дуом, ҳуди инсон ҳам ба дигарон манбаи таъсири маънавӣ аст.

Чунки ҳар як инсон аз мероси маънавию моддӣ аз аҷдод монда ғизо гирифта, зери таъсири фазилатҳои нек, дар худ нияти пок, кӯшишҳои софро мучассам менамояд.

Агар як солро дар назар дошта бошӣ, шолӣ кишт кун. Агар 50 солро дар назар дошта бошӣ, дарахт шинон. Агар 100 сол даромад гирифтано ният кунӣ, фарзанд тарбия кун.

Ҳикмати хитой

Ҳангоми муқоиса кардани ҳаёт ва эҷоди авлоди минбаъдаи ҳамин халқе, ки аз пайи ягон аллома ё мутафаккир ба намуди дар доираи як халқи маълуми таъсири маънавий рафтааст, инро ҳис кардан душвор намешавад. Барои мисол аҳамияти мероси абадзинда ва асарҳои дурдонаи мутафаккир Алишер Навоӣ ба эҷодиёти Оғаҳӣ, Мунис, Муқимӣ, Фурқат, Завқӣ барин даҳҳо шоирҳо, ки баъди ӯ зиста фаъолият нишон додаанд, намоён шудааст. Дар асри нав монанди Ҷулпон, Авлонӣ, Ҳамид Олимҷон, Ғафур Ғулом, Ойбек, Мақсуд Шайхзода барин эҷодкорҳо низ ин анъанаҳоро идома ва инкишоф доданд.

Агар умуман гирем, таъсири маънавий – ин ибрати волидайн ба фарзанд аст.

Кишваре, ки халқи маънавиёташ мустаҳкам дорад, ояндааш низ барқарор мешавад. Миллат ва шаҳрванде, ки маънавияти мустаҳкам дорад, дар роҳи худ хато намекунад. Ӯ барои инкишофи ҳаёти ҷамъият, на танҳо бо андешаҳои назарӣ, балки ба фаъолияти амалӣ низ

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

СУҲБАТИ УСТОД ВА ШОГИРД

Шогирд пурсид: Фазилатҳои фарзанди оқил дар чӣ намоён мешавад?

Устод ҷавоб дод: Фарзанди оқил инсонӣ ҳартарафа камолёфта аст, ки ба Ватанаи босадоқат аст, ба замини модарӣ муҳаббати беҳудуд дорад, соҳиби ғурури миллӣ, донишманди таърихи кишвару халқ, мероси бебаҳо ва хизматҳои аҷододони бузургаширо қадр ва эҳтиёт менамояд, ба кишвар ва халқаи сидқан хизмат мекунад.

1. Вақте ки фарзанди оқил мегӯем, инсонӣ соҳиби кадом хислатҳо дар назар дошта мешавад?
2. Мероси аҷодамонро гиромӣ доштан ба кадом намуди фазилатҳо дохил мешавад?
3. Инсонӣ баркамол ғайр аз он сифатҳои неке, ки устод таъкид кардааст, боз кадом фазилатҳоро дар худ мучассам карда метавонад?

ҳиссагузорӣ мекунад. Яке аз аломатҳои омилҳои асосии маънавияти инсон – маҳбубият ба Ватан, ватанпарварӣ мебошад.

Дар ҷомеае, ки маънавият камол ёфтааст, соҳибони қобилият, истеъдод ғурур ва обрӯву эътибори ҳамин ҷомеа ва миллат мешаванд. Дар ҷомеаи маънавияти воло дошта ақл, фикри солим, адолат ва одоби хуб устувор аст. Дар ҷунин як ҷомеа, эътимоди мардум ба рӯзи ояндаи миллат боварии ҳаётбахш хоҳад буд, иллатҳои манфии, ки ба инсон хос нест, барҳам меёбад. Дар он ҷо, ки маънавият устувор аст, он ба қувваи халоскор табдил меёбад. Аз қалби одамон ҷой мегирад. Дар ҷое, ки маънавият, тарбияи ҷавонон ба ҳоли худ партофта шавад, дар ҳаёти он ҷомеа парокандагӣ рӯй медиҳад. Барои ин ҳар як шаҳрванд лоқайд ва бепарқ нашуда, аз болои худ беист қор карда, барои тақдири ҷомеа ва кишвар зиндагӣ намуда, ғайолият нишон доданаш лозим. Андешаи «Шаъни оила ва ҷомеа ба ман азизанд», ҳамеша бояд дар дил бошад.

«Халқ дар роҳи бузург ва шарафнок монанди қорвонест, ки ҳамеша пеш меравад. Шахсоне, ки мехоҳанд ўро аз роҳ зананд, вақт ёфта, аз ақиби онҳо ҳамла кунандаҳо ҳамеша буданд ва баъди ин низ мешавад. «Қорвон бехатар нест», ин ибора бехуда гуфта нашуда-

«Дар ҳаёт барои ба муваффақият ноил шудан се чиз лозим: диққат, интизом ва кӯшиш».

Ҷалололидини Румӣ

«Ба вичдони худ безътиной зоҳир нақун ва ҳеч маҳал зидди ҳақиқат сухан нагӯй. Ба ҳамин маслиҳати муҳим риоя кунӣ, вази-фаҳроеро, ки дар ҳаёт назди худ гузоштай, пурра адо карда метавонӣ».

Марк Аврелий

БАРОИ МУЛОҶИЗА

1. Ба андешаи «Вақти зоеъ рафтaro, баргардонда намешавад» Шумо чӣ гуна муносибат доред?
2. Ба ҳикмати зерини Алишер Навоӣ гӯш кунед: *«Ба лашқари ҳазон, эй боғбон, монӣ нест. Дар боми боғ агар аз сӯзан симҳор занӣ»*, зинҳор аз шиддати вақт худро эҳтиёт наметавонӣ қард. Пас, ба қадри ҳар лаҳза бирас!
3. Барои ба камолоти маънавий расидан, вақтро чӣ тавр истифода бурдан лозим? Фаҳмиши худро ба ғайолияти ҳаррӯзаи худ вобаста намуда фаҳмонед.

«Дар байни ҷавонони кишвари мо дар соҳаҳои илму фан, таълиму тарбия, тиб, фарҳанг, адабиёт ва санъат, варзиш, истеҳсолот, соҳаҳои хизмати ҳарбӣ, дар маҷмӯъ, дар ҳамаи соҳаҳо, ҷавонони зиёди барҷаста дорем, ки ҷонбозӣ нишон медиҳанд. Барои он ки онҳо имкониятҳои ҷисмонӣ ва салоҳияти маънавӣ, истеъдод ва маҳорати худро намоиш диҳанд, дар мамлакат ҳамаи шароитҳои зарурӣ фароҳам оварда шуда, корҳои зиёде иҷро шуда истодаанд ва дар оянда низ онҳоро, албатта, идома хоҳем дод».

Шавкат Мирзиёев

ЧИСТОН

Ҳамеша ҷозибанок, сеҳрнок буда, барои бахшидани умр меарзад. Онҳо чӣоянд?

аст. Қуввае нест, ки қорвони халқро ба ақиб гардонад. Чунки дар қалби халқ мероси аз аҷдод гузашта, қувваи мағлубнашаванда – маънавиёт вучуд дорад.

Амалҳои нек ва корҳои ба ҷасорат баробар, имони қавии мустаҳкам, ки фазилатҳо ҳисобида мешавад, ба инсонҳо хос аст. Аз ин рӯ, дар рушди миллату кишвар ҳиссаи муносиб гузоштан, ба касбу кори худ доғ нагузоштан, масъулияти доимо фидойӣ будан ҳамеша арзишҳои муқаддасанд.

Шаҳрвандоне, ки асосҳои ташаккулдиҳандаи маънавиятро пухта омӯхтаанд, махсусан, ҷавонон, ки муносибати мусбӣ ба ҳаёт, ба муҳити зист, ба оила, ба раванди иҷтимоӣ ва сиёсӣ доранд онҳоро бо некӣ ҳамчун инсон зиндагӣ намудан ва ба камолоти маънавӣ оварда мерасонад.

Сабакҳои дарс. Шахсе, ки маънавияти баркамол дорад, ҳубу бадро аз ҳамдигар ҷудо намуда, дар ҳаёт қарорҳои оқилона қабул менамояд. Қарор ёфтани сифатҳои маънавию ахлоқӣ, қисми ҷудонашавандаи маънавияти ҷавонон мебошад. Зеро насли баркамолӣ салоҳияти маънавӣ дошта, таъя ва пуштибони оянда хоҳад буд.

САВОЛҲОИ БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗӮӢ

1. Ба омилҳои ташаккулдиҳандаи камолоти маънавӣ чӣҳо дохил мешаванд?
2. Дар ҷое, ки маънавият устувор аст, аъзоёни ҷомеа соҳиби кадом сифатҳо мешаванд?
3. Дар тарбияи шахси баркамол нақши оила ва маҳалларо асоснок намоед.

§ 4

Асосҳои маънаві ва ахлоқи инкишофи Ўзбекистон

САВОЛ ВА СУПОРИШҲОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Нақши сифатҳои маънавию ахлоқиро дар ташаккулёбии маънавият чӣ хел мефаҳмед? Якчоя бо ҳамсинфонатон фикр ронед.
2. Мафҳуми ватандӯстии баландро ба воситаи расмҳои зерин тавсиф намоед.
3. Фазилятҳои маънавию ахлоқӣ аз қоидаҳои одоби ахлоқ чӣ фарқ доранд?

Дар давоми таътили тобистона хонандагони синфҳои болоӣ бо ҳамроҳи муаллими фанни таърих, ба шаҳри бостонию ҳамешачавони Самарқанд барои дидани ёдгориҳои таърихӣ ва қадамчойҳои ташриф оварданд. Онҳо зиёратро аз расадхонае, ки подшоҳи Темуриён Мирзо Улуғбек сохтааст, оғоз намуданд. Аз он ҷо баромада ба мадраси Бибихонум гузаштанд. Дар ин ҷо одамон пур буданд. Онҳо дар назди макбара як гурӯҳи сайёҳони хориҷиро диданд. Баъзе хонандагон ҳатто бо онҳо бо забонҳои хориҷӣ суҳбат орошанд. Яке аз хонандагон аз устод пурсид: «Чаро сайёҳони хориҷӣ ба зиёратгоҳҳои шаҳрҳои Бухоро, Самарқанд, Хоразм ва Шаҳрисабз як бор не, тақрор омадан мегиранд. Оё дар кишварҳои, ки онҳо зиндагӣ мекунанд, чунин зиёратгоҳҳо нестанд?»

Муаллим фаҳмонд:

«Мо арзишҳое дорем, ки бояд ҳамеша эҳтиром кунем, то мардуми тамоми кишварҳои ҷаҳон қадр ва эъзоз намоянд». Аз посухи муаллим хонанда дар бораи мавқеи муҳим доштани арзишҳои умумибашарӣ дар ҳаёт ва фаъолияти инсон тасаввурот пайдо кард.

Рушди Ўзбекистон ба арзишҳои миллӣ ва умумимиллӣ асос ёфтааст. Дар фарҳанги Ватани мо арзишҳои умумиинсонӣ мавқеи устуворро соҳиб аст. Рушди ғояҳои умумибашарӣ ва ташаккули арзишҳо ба рушди хусусиятҳои фарҳанги миллӣ алоқаманд аст. Чӣ тавре ки дар ин бора Президенти Нахустини Ўзбекистон Ислоҳ Каримов таъкид карда буд: «Мо рушди худро ҷудо аз рушди кишварҳои дигар тасаввур карда наметавонем, ҳама чиз ба худӣ мо вобаста нест». Дар ин маврид, диққати асосӣ ба арзишҳои умумибашарӣ нигаронида шудааст. Арзишҳои умумибашарӣ ва арзишҳои миллӣ тавъаманд ва ҳамдигарро ғанӣ мегардонанд.

Чунин арзишҳои умумибашарӣ чун эҳтиром, муҳаббат ба ҳаёт, масъулият, садоқатмандӣ, эҳтироми аҷдод, ватандорӣ, адолат, маърифатпарварӣ, сулҳ, ваҳдат, дӯстӣ ва ҳамкорӣ фазилатҳои инсониро ифода мекунанд.

Садоқат ба арзишҳои умумибашарӣ ҷавононамонро барои дуруст зиндагӣ қардан, дарёфти мавқеи худ, муносибати оқилона ба муҳит, зодгоҳи худро муқаддас доништан, ҳамчунин ба қадри дӯстӣ расиданро меомӯзонад.

Арзишҳои миллӣ арзишҳое мебошанд, ки аз ҷониби ҳамин миллат, ҳамин кишвар дар давоми қарнҳо эъзоз гардида, барои ғанӣ гардонидани маънавияти инсон хизмат мекунанд.

Дар арзишҳои миллӣ меҳнатдӯстӣ, садоқат ба хотираи таърихӣ, эҳтиром ба эътиқод, муомила, ҳаё ва андеша нақши муҳим дорад. Дар асари «Маънавияти воло – нерӯи мағлубнопазир» чунин омадааст: «... мо ғоя ва мафҳумҳоеро, ки аз санҷиши таърихӣ пурра гузаштаанд ва ба манфиатҳои миллӣ, орзую умедҳои имрӯз ва фардо, ки ба талаботи тарақиёт пурра ҷавобгӯ буда, бо гузашти айём қадри онҳо зиёдтар мешавад, арзишҳо меномем».

Арзишҳои миллӣ ва умумибашарию мачбуран бор қарда намешавад. Ягон фарҳанги миллиро шарафманд намуда, онро аз дигар фарҳангҳо боло бардоштан ва ба дигар халқҳо мачбуран тарғиб намудан ба оқибатҳои манфӣ оварданиш мумкин. Дар мамлақати гуногунмиллати мо, фарҳанги миллиро писанд накардан ё онҳоро паст задан ба барқарорӣ иҷтимоӣ ва ваҳдати миллӣ халал мерасонад. Инчунин барои пайдоиши зиддиятҳои гуногун ва низоъҳо замина меофарад.

Бо шарофати истиқлолият мо муваффақ гаштем, ки имкониятҳои худро ба тарзи озод намоён кунем. Барои ин якчанд сабабҳо вучуд дорад. Пеш аз ҳама, дар Қонуни Асосии Ҷумҳурии Ўзбекистон – Конститутсия баробарии инсон, ҳуқуқ ва масъулияти онҳо ба пуррагӣ акси худро ёфта бошад, дуюм, ислоҳоти демократӣ ва тамоилҳое, ки дар мамлакат, дар ҳаёт татбиқ шуда истодааст бо ҳаёт ва имконияти инсон узван вобаста аст. Шарт ва шароитҳое, ки барои ҷавонон офарида шудааст, хусусан, вомҳое, ки барои бизнеси шахсиро ба амал татбиқ намудан чудо карда мешаванд, эътиборе, ки ба соҳаи варзиш дода мешавад, натиҷаи онҳо мебошанд. Дар рушди ҷомеа аз тарафи шахрвандон азхудшавии фазилатҳои маънавий нақши онҳоро дар ҷамъият муайян мекунад, инчунин, дар устувории ҷомеа аҳмияти муҳим касб менамояд. Арзишҳои маънавий ва ахлоқӣ, мазмун ва моҳияти хусусияти инсониро ташкил медиҳанд.

Рушди ҷомеа дар қонеъ гардонидани эҳтиёҷоти моддиву маънавии мардум, дар тақсимои иҷтимоии амвол ва меҳнат муҳим аст.

Агар ҳелҳои меҳнат дар асоси шавқмандӣ ва қобилият тақсим карда шавад, қариб ҳар яке касби худро хуб медонад, фаъолиятро ба маромаш расонида анҷом медиҳад, инчунин, бо қори худ ба рушди ҷомеа ҳиссаи муайян мегузорад. Дар марҳилаи нави инкишофи Ўзбекистон, якҷоя ба амал

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Оё дар инкишофи ҷамъият нақши сифатҳои маънавий бузург аст ё сифатҳои ахлоқӣ? Лутфан ҷавобатонро бо пур кардани чадвали зерин эзоҳ диҳед.
2. Шумо чӣ фикр мекунед? Қадоме аз ин ду сифатҳо барои одам муҳим аст?

Сифатҳои маънавие, ки дар ҷомеа мавҷуд аст	Сифатҳои ахлоқие, ки дар ҷомеа мавҷуд аст

3. Оё бо ин ду сифат ба шуури шахрвандон якҷоя таъсир расонда шавад, ба чунин одамон таъсири мафкуравӣ расонида мешавад? Ҷавобатонро асоснок намоед.

Некӣ ва бадӣ,
зараррасонӣ ва
хочатбарорӣ ҳам,
ки дар инсон
вучуд дорад,
ҳосили тарбия
мебошад.

«Хазинаи ҳикматҳо»

Одамизод, аз
боиси барои
башарият корҳои
манфиатнокро
ба амал ҷорӣ
карданаш бузург
аст. Вале дар
муҳити гуногун
низ дар дилаш
эмону эътиқодно
эҳтиёт карда
тавонишонаш – ин
бузургии ботинии
инсоният аст.

«Саодати ҳикмати умр»

ЧИСТОН

Либоси таълими зебо одоб аст. Чӣ маънӣ дорад?

ҷорӣ шудани ислохотҳои иқтисодӣ, меъёрҳои маънавий иқтисодӣ яке бо дигараш, ба таври зич равшан намоён мешавад. Беҳтар шудани салоҳияти маънавий, инкишофи қобилиятҳои интеллектуалӣ ва ахлоқии инсон, на танҳо иқтисод, балки рушди маънавии кишварро таъмин хоҳад кард. Дар кишваре, ки фазилатҳои маънавий, ахлоқӣ қадр меёбанд, рушд хоҳад ёфт, тафаккури шаҳрвандон амиқтар мешаванд.

Фазилатҳои ахлоқии маънавие, ки ба рушди ҷомеа мебарад, якдигарфаҳмӣ ва ҳамдардӣ, меҳру оқибат, некӣ, адолатпарварӣ, саховатпешагӣ, муҳаббат ба оила, ва Ватан, садоқат, таҳаммулпазирӣ, меҳмоннавозӣ, ростқавлӣ, эътиқод, диёнат ва садҳои дигар хислатҳои некро дар худ таҷассум мекунад.

Сабакҳои дарс. Рушди устувори ҳаёти ҷомеа дар натиҷаи боварии одамон ба якдигар, зиндагӣ намуздан дар асоси тамоилҳои адолати иҷтимоӣ, ваҳдат ва ҳамҷиҳати дар байни миллатҳо, ба волоияти қонун аҳамият додан намоён мешавад. Инсоне, ки соҳиби сифатҳои хислатҳои маънавию ахлоқӣ мебошад, фазилатҳои миллӣ ва умумибашарию қадр мекунад, ўро ганӣ гардонида, барои бо пуррагӣ ба наслҳои оянда расонидан камар мебандад.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗЎЪ

1. Фазилатҳои маънавий — ахлоқиро аз кадом давр ба шаҳрвандон омӯзондан лозим?
2. Оё дониши шахс ва ҷаҳонбинияш хуб бошад, вале рафтор ва ахлоқи бад дошта бошад, ўро инсони бомаънавият гуфта метавонем? Фикратонро асоснок кунед.

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Шумо анъанаи миллӣ гуфта чиро мефаҳмед?
2. Азхудкунии анъанаҳои миллӣ аз тарафи одамон ба болоравии маънавият чӣ тавр таъсир мерасонад?
3. Ба суратҳо нигоҳ намуда, гӯед, ки робитаҳои анъанаҳои миллӣ ба манбаъҳои моддӣ ва маънавий чӣ гуна вобастаанд?

Анъанаҳои миллӣ мафҳуме мебошад, ки аломатҳои ҳаёти соҳаҳои гуногуни миллат: ҳислатҳо, арзишҳо, ҳелҳои фаъолият, одатҳо ва ҳислатҳоеро, ки аз аҷдод ба аҷдод мегузаранд, ҳамчунин мерос мешаванд, ифода мекунад.

Анъанаҳои миллӣ омилҳои муҳим дар ташаккули худшиносии инсон ҳисобида мешавад. Анъанаҳои миллӣ дар миқёси як миллат намоён шудани анъанаҳои умумибашарӣ мебошад. Ба воситаи онҳо хусусиятҳои ба худ хос, фарҳанг, фан, адабиёт, ҳар як миллат дар давраи муайян ва он муваффақиятҳое, ки дар дигар соҳаҳо ба даст овардааст, ба наслҳои дар давраҳои минбаъда зиндагикунанда расонида мешавад.

Бовариву иродаи халқ, аҷдоди бузургамонро дар роҳи неки дар намунаи бисёр анъана ва арзишҳои монанд, мероси маданиямон, ки аз гузаштаи дур то имрӯз биду-

Дар замони худ асарҳое, ки дар руҳияи аз чашмаҳои арзишҳои милли нӯш карда буд, ғаму андӯх, орзуи ормонҳо ва кӯшишҳои ҳамон миллатро замонҳо гузашта ифода кардааст, кадру қиммати умумбашарӣ пайдо мекунад. Аксар муаллифони чунин асарҳои нодиру абадзинда аз Шарқ баромадаанд ки ин дар мо ҳиссиёти фахру ифтихорро баланд мекунад.

Ту ба гузашта санг напарто. Ба гузашта санг партофтани, марҳумро бо лағад задан аст. Марҳум зинда шуда, аз ту барои хатоҳояш бахшиш наменурсад. Аз гузашта бояд сабақ гирифт. Ана ҳамин сабақро хулоса намуда, дар бораи имрӯз фикр кунед.

Демокрит

ни завол расида меояд, мебинем. Китоби «Авесто», ки ғояи «пиндори нек, гуфтори нек, рафтори нек» дошта, боварио ба тантанаи ғояи некӣ ифода кардааст, ё худ асари «Кутадғу билиг» инсонҳоро ба роҳи саодат, ба некӣ мебарад, ҳамчун ифодаи равшани кӯшиш ва ниҳоятҳои софи аҷдоди бузургамон дар тӯли қарнҳо хизмат мекунад.

Садҳо обидаҳои фарҳангие, ки чандин асрҳо пеш барпо шуда буд, ба туфайли истиқлол аз нав таъмир карда шуданд. Вақте мо он обидаҳоро зиёрат мекунем, ҳар қадме беихтиёр дар худ нисбат ба руҳи аҷдодамон эҳтироми баланд, дар назди авлодҳои ояндаамон масъулияти бузургро ҳис менамоем. Худи ҳамин барои баландшавии тафаккури инсон таъсири калон намерасонад?

Насли ҳар як миллат дар руҳияи анъанаҳои миллиро аз гузашта ба ояндаи миллат расонидан тарбия мешавад.

Барои ба даст овардани истиқлолият дар кишвари мо ба анъанаҳои милли эътибори зиёд дода шуд. Имрӯз анъанаҳои милли, ки аз насл ба насл чун мероси пурарзиш гузашта истодааст, ид ва маросимҳои монанди Наврӯз, Истиқлолият, Рӯзи Муаллимон ва мураббӣ, Рӯзи хотира ва кадр ба ҳаёти ҷомеа мазмун ва мундариҷаи нав ато намудаанд, ки аз он ба тарзи оқилона истифода бурдан лозим. Дар қатори омӯзиш ва тарғиб намудани анъанаҳои милли тӯю маърақаҳо, урфу одат ва анъанаҳои, ки қисми таркибии он аст, танзим намуда, дар ин бора ба исрофгариро дабдабазӣ роҳ наодан таваҷҷӯҳи махсусро талаб мекунад.

Маънавияти инсон ба воситаи мероси милли ва фарҳангӣ, фолклор, кашфиётҳои илмӣ, урфу одат ва анъанаҳо, инчунин манбаъҳои моддию маънавий ташаққули меёбад.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Анъанаҳои миллӣ ба инкишофи ҷомеа чӣ гуна таъсир дорад? Шумо чӣ фикр доред?
2. Андешаи зерини Сукротро хонед ва робитаи мероси маънавӣ ва анъанаҳои миллиро асоснок намоед:

«Ман аз асари донишмандони бостонӣ, ки ба мо расидааст, дурдонаҳои тафаккурро аз назар мегузаронам, агар мо дар онҳо ягон чизи хуберо ёбем, онҳоро аз худ мекунем ва ғойдаи хеле калон мегирем».

Сабакҳои дарс. Мероси бебаҳо ва арзишҳои аҷодамон, ки анъанаҳои миллӣ аст, ба омилҳои маънавии тарбияи насли навраси инсонии баркамол бояд таъдил ёбад. Танҳо дар ин сурат чунин анъанаҳои миллӣ чун сабру тоқат, меҳру оқибат, андеша, эҳтиром ба урфу одатҳо, некӣ, канораҷӯӣ аз бадӣ, сайқал ёфтани ғазилатҳои хуби халқ хизмат мекунад.

САВОЛҶО БАРОИ ТАҶКИМИ МАВЗӢ

1. Барои осуда будани ҳар як оила, аъзоёни оила бояд чӣ хел роҳ интихоб карда шавад?
2. Шумо шахсеро, ки аз ҷиҳати моддӣ қашшоқ аст, вале ғазилатҳои маънавияш ба дараҷаи баланд инкишоф ёфтааст, ба пеши ҷашм оред. Дар ин ҳолат Шумо чиро ҳис менамоед?
3. Дар ин дунё инсон барои хушбахт, саодатманд ва зиндагии ором доштаниш, аз ӯ чӣ талаб карда мешавад?
4. Оё Шумо худро як узви фаъоли ҳамин Ватани азиз мешуморед? Фикратонро асоснок намоед.

ЧИСТОН

Вақташ ояд ба ҳеҷ кас гӯш намеандозад, ба ҳеҷ кас муросо намекунад. Он чист?

Таъсири мероси маънавӣ ба маънавияти инсон

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Ба мафҳуми «Мероси маънавӣ» тавсиф диҳед. Шумо онро чӣ тавр мефаҳмед?
2. Барои таҳким ва инкишофи мероси маънавӣ ба чӣҳо тавачҷӯх кардан лозим?
3. Ҷиҳатҳои фарқкунандаи сарватҳои маънавӣ ва мероси маънавӣ дар чист?
4. Ба расмҳои дар зер овардашуда назар карда, фикру ақидаи худро шарҳ диҳед.

Мероси маънавӣ – маҳсули инкишофи маънавиест, ки бо ақлу заковати инсон офарида шуда аст. Он мафҳумест, ки хусусияти насли ояндаро ба сӯи тараққиёти нек бурдан дошта, афзоиши шуур ва ҷаҳонбинии одамон, арзишҳои азалиеро, ки аз авлодон ба авлодҳо мегузарад, ифода мекунад.

Бинобар ба забони миллии маълум офарида шудан, анъана ва андешаҳои маънавиву маданияи миллиро инъикос кардани мерос ва миллати муайян, бинобар хусусияти миллатҳои гуногуни дар як ҳудуди маълум истиқоматкунандаро фаро гирифтани ба ҷомеа, бинобар мақоми баланде, ки дар таърихи инсоният дорад, ба сивилизатсия дахлдор буданаш ҳам мумкин аст.

Мероси маънавӣ ба миллат, давлат, минтақа тааллуқ доштаниаш ҳам мумкин.

Барои мисол мероси динӣ ва фарҳангии Имом Бухорӣ, Имом Тирмизӣ, кашфиётҳои беназири Абӯалӣ ибни Сино ё Мирзо Улӯғбек оид ба тиббиёт ва астроно-

мия, на танҳо барои миллати мо, ҳамчунин ба тамоми халқҳои дар минтақаҳои мо истиқоматкунанда, тамаддун ва фарҳанги ҷаҳонӣ нақши муҳим доранд.

Мероси моддӣ аз нуқтаи назари таъсир ба шуури инсон, дар айни замон ба мероси маънавӣ низ таъдил ёфтаниш мумкин. Барои мисол гарчанд он обидаҳои таърихӣ, ки дар гузашта офарида шуда, то ба мо расида омадаанд, ба мероси моддӣ мансуб бошанд ҳам, муҳандисии дар онҳо буда, корҳои ороишӣ, услубҳои сохтмон ва омодашавии ашёҳо, бунёдкорони онҳо ба мероси маънавӣ таъдил меёбанд. Ба ин монанд, рушди технологияҳои истехсолии неъматҳои моддӣ ва таҷҳизоти мутааллиқ ба мероси моддӣ, гарчанд ба мероси моддӣ мансуб бошанд ҳам, анъанаҳо ва гузариши он аз аҷдод ба наслҳо чун мероси маънавӣ аст.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Матни зеринро хонед.
2. Дар матн кадом қудрати мероси маънавӣ акси худро ёфтааст?

... Шумораи умумии асарҳои Ибни Сино беш аз 450 аст, вале ба мо 242 тоаиш (аз рӯи баъзе маълумотҳо 160-то) расида омадааст. Асари аз ҷама бузурги олим «Китоб-уш-шифо» аз 4 қисм иборат буда, дар он масъалаҳои мантиқ, физика, математика, метафизика ҷой гирифтааст. Маълум аст, ки ин асар то ба мо расида наомада, дар сӯхтори Исфаҳон гум шудааст. Асари «Донишнома» бошад, ба забони форсӣ навишта шудааст. Асари қомусии олим оид ба тиббиёт «Китоб-ал-қонун фит-тибб» («Қонунҳои тибб») -ро мо хуб медонем. Ин асар аз 5 китоби калони мустақил иборат аст. Дар китобҳои яқум ва сеюм асосҳои назарияи тиббиёт, хусусиятҳои қариб 800 намуд дору, баъзе бемориҳои узвҳои бадан ва усулҳои табобати онҳо баён шудааст.

Ш. Мансуров, «Ҳазору як хазина»

Дар ҳар гуна ҳунар таърихи бойи халқ, ҳикматҳои нотакрор ва албатта, орзуи умедҳои онҳо пинҳон аст. Аз ин рӯ, устод ва фидоии ҳар як касб заҳмати пурмашаққати худ, ки самараи ҳуснҷӯҳои пайваста аст, аҳамияти сирри асрори ихтироҳо ва намунаҳои эҷоди нотакрорро ба дигарон мефаҳмонад.

Аз ҳамин ҷиҳат дониш ва таҷрибаҳои зиёди башарият, ки дар сарчашмаҳои хаттӣ акси худро наёфтааст, дар шакли мероси маънавӣ аз аҷдод ба наслҳо мегузарад. Зехни мардум, олами ботинӣ, ба тарзи тафаккур ба ҳиссиётҳо таъсир карда, онҳоро ғанӣ гардонидан, инкишоф додан, ба равияҳои ғояҳои нав равона сохтан моҳияти аслии маънавиятро ифода мекунад.

Ба мафҳуми меҳру оқибат табдил ёфтани арзишу одатҳои некро мегирем. Мо мебинем, ки вай решаҳои таърихӣ, миллӣ ва динӣ дорад. Пеш аз ҳама, ин инсон бо инсон, ҳамсоғон бо ҳамсоғон, хешовандон ба хешон, оила ба оила ва аз ҳама муҳимтараш дар робита зиндагӣ намудани шахс бо ҷомеа, ба ятимон, ба бевазану бечораҳо ва маъҷубон, ба мусофирон саховат нишон додан, аз сидқи дил, беғараз ёрӣ доданро мефаҳмонанд, чунин ҳислатҳо ба олами маънавии халқ ворид шуданаширо касе инкор карда наметавонад.

Эҳтиёт ва нигоҳ доштани захираҳои моддӣ ва маънавӣ фазилати олии аст. Барқарор намудани мероси бағоят бузурги маънавӣ ва фарҳангиро, ки аз рӯзҳои аввали истиқлолият, аз ҷониби ниёғони мо дар байни асрҳои зиёд офарида шудааст, ба сатҳи сиёсати давлатӣ бардошта шудани онҳо нақши муҳим дорад.

Роҳи навсозӣ ва инкишофи Ўзбекистон дар чаҳорҷӯбаи мероси маънавӣ аз нуқтаи назари чаҳор принципи асосӣ ташкил мешавад. Онҳо:

- ➔ садоқат ба арзишҳои умумбашарӣ;
- ➔ эҳё, таҳким ва рушди мероси маънавии халқи мо;
- ➔ ба тарзи озод намоён намудани имкониятҳои худӣ инсон;
- ➔ ватанпарварӣ.

Аз ин хоки бостонӣ ва табаррук мутафаккирони бузург, фозилон, олиму уламо, сиёсатмадорон, соҳибкиронӣ саркардаҳо бароманд. Асосҳои илмҳои диниву дунявӣ дар ҳамин замин офарида шуд ва сайқал ёфт. Он иншоотҳои мураккаби обёрикунӣ, ки то милод ва баъдтар сохта шуд, то имрӯз ғайзу маҳоботи худро гум накардааст, кишоварзии бостонӣ, фарҳанги хунармандӣ, аз санъати баланд будани меъмурию шахрсозӣ далолат медиҳад.

Навиштаҷотҳои рӯйсангӣ, дастнависҳо оиди таърих, адабиёт, санъат, сиёсат, ахлоқ, ғалсафа, тиб, математика, физика, химия, астрономия, меъморӣ ва даҳҳо ҳазор асарҳои беназир, ки дар онҳо таърихи мо мучассам гардида, имрӯз дар ҳазинаи китобхонаҳоямон нигоҳ дошта шуда истодааст, ҳазинаи маънавии беқиёс ва ифтихори мост.

БАРОИ МУЛОҲИЗА

Матни зеринро хонда, дар хусуси якҷоя ташаккул ёфтани мероси маънавию моддӣ фикрронӣ кунед :

«Номи Мирзо Улуғбек рамзи хидмат намудани беохир ба илм аст. Дар байни асрҳои миёна ситорашиносии бузурги поляк Ян Гевелий каталоги Улуғбекро ба асари худ «Асосҳои астраномия» ворид намудааст. Ӯ дар китоби худ ду сурати нақшинкорро овардааст, ки дар онҳо Улуғбек дар байни астраномҳои бузурги ҷаҳонӣ, ки дар замонҳои гуногун ҳаёт ба сар бурдаанд, тасвир ёфтааст. Ин нақшкори дар китобҳои дарси астраномия ва рисолаҳои оид ба таърихи фан дохил карда шудааст. Онҳо шуҳрати мактаби астраномии, ки Улуғбекро ба воя расонидааст, ба олам паҳн намуда, ҳамчун ёдгори бебаҳо шуда мондаанд. Номи Улуғбек дар кратери дар Моҳ буда абадӣ қунонида шуд (XVII).

Соли 1977 сайёраи хурде, ки дар системаи Офтоб кашф карда шуд ва дар маркази Гарвард бо рақами 2439 ба қайд гирифта шуда, ба номи ӯ гузошта шуд».

«Олим ва мутафаккирони машҳури Шарқи асрҳои миёна»

Сабакҳои дарс. Ҳар як кишвар, миллат, на танҳо имрӯз, балки, рӯзи ояндаи худро бе мероси миллию маънавӣ тасаввур карда наметавонад. Боигарии моддӣ ва маънавӣ кафолати фаровонӣ ва барқарории инсон ва ҷомеа мебошад. Мо ва Шумо аз онҳо самараноктар истифода бурда, онҳоро бояд зиёд намоем.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗӮЪ

1. Ўзбекистон аз дигар кишварҳо бо кадом ҷиҳатҳои мероси маънавӣ фарқ мекунад?
2. Инсон бо инсон, ҳамсоиягон бо ҳамсоиягон, хешовандон бо хешон, оила бо оила ва аз ҳама муҳимтараш дар робита зиндагӣ намудани шахс бо ҷомеа аломати чист?

ЧИСТОН

Дар бозор фурӯхта намешавад, бо тилло ёфт намешавад. Онҳо чиҳоянд?

Оила — қалъаи муқаддас аст

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Ба мафҳуми фаровонии оила таъриф диҳед.
2. Имрӯз дар кишвари мо ба масъалаи оила чӣ хел аҳамият дода шуда истодааст? Дар бораи он фикратонро асоснок намоед.
3. «Оила қалъаи муқаддас аст». Ин мафҳумро бо суратҳои зерин фаҳмонда диҳед.

Оила гурӯҳи хурд аст, ки бар издивоҷ ё таваллуд асос ёфтааст. Аъзоёни он аз ҷониби ягонагӣ, кӯмаки мутақобила ва масъулияти маънавӣ ба ҳамдигар вобастаанд. Вазифаҳои аз ҳама муҳими иҷтимоии оила — идома додани зоти инсон, тарбия намудани фарзандон, ташкил намудани шароити зиндагӣ ва самаранок ташкил намудани вақти холигии аъзоҳои оила аст.

Оила маскани муқаддасе мебошад, ки давомнокии миллатро хифз намуда, рушди арзишҳои миллиро таъмин менамояд. Дар оила мо ва наслҳоямон тарбия ёфта, ба воя мерасем, олавро мефаҳмем, инчунин ҳамагон хислатҳои гуногунро касб менамоем.

Оила пойдевори ҷомеаро ташкил менамояд. Фаровонӣ, шукуфоии ҷамъият ва давлат бевосита, ба ҷиҳати мустақамии моддӣ ва маънавии оилаҳои ҷомеа вобаста аст.

Дар тарбияи оилавӣ ҷои махсусро муносибати падару модар ва фарзандон ташкил мекунад.

Дар он ба масъулияти падару модар аз насли маънан баркамол, ҷисман қавӣ, барои равнақи ҷомеа ба воя

расонидани фидоии касби муайян, аз ҷиҳати иқтисодӣ мустақил, кордон, шахси соҳиби маданияти тадбиркорӣ доштаро ба воя расонидан иборат аст. Фарзандон бошад, ин тарбияи макбулро дар худ ташаккул дода, аз худ менамоянд.

Дар Шарқ оила ба сифати даргоҳи муқаддас қадр шудааст. Дар аъзоёни оила ба тарзи муайяни зиндагӣ риоя намуда, зиёд намудани тачриба, саранҷомӣ ва исрофкор набудан, қатъият ва ростгӯӣ будан барин меъёрҳои одобу ахлоқро ба камол расонидан аз қадим вазифаи асосии оила шуда омадааст.

Олимони бузурги қомусӣ, хусусан, дар «Кутадғу билиг»-и Юсуф Хос Хочиб, «Қобуснома»-и Кайковус, «Ҳиббат ул-хақойиқ-и Аҳмад Югнакӣ, «Дар бораи ба бахт ноил шудан»-и Абӯнаصري Форобӣ, рисолаи «Тадбир ал-манозил»-и Абӯалӣ ибни Сино, «Гулистон»-и Саъдӣ, «Ахлоқи муҳсинӣ»-и Хусайн Воизи Кошифӣ, «Маҳбуб-ул-қулуб» ва «Ҳайрат-ул-аброр»-и Алишер Навоӣ, «Силсилат-уз-заҳаб» ва «Баҳористон»-и Абдурахмони Ҷомӣ, «Туркий Гулистон ё худ ахлоқ»-и Абдулло Авлонӣ ва дигар асарҳои бисёр дар бораи маънавияти оила, услубҳои тарбияи кӯдакон ва ҷавонон, вазифаҳои волидайн дар оила, масъулияти фарзандон дар назди онҳо, мазмун ва моҳияти тарбиявии оилавӣ ҳамҷониба шарҳ дода шуда, ба воситаи ривоятҳои гуногуни ҳаётӣ муфассал кушода шудааст. Оилаҳои ўзбекбо ҳамҷиҳати, кӯдакдӯстӣ, эҳтироми тарафайн нисбат ба бародарон ва хешовандон, қавӣ будани риштаҳои меҳру оқибат, бо устувор будани арзишҳои дигари оилавӣ низ аз бисёр миллатҳо ва халқҳои дигари олам фарқ мекунанд. Агар дар оила ҳамдигарфаҳмӣ, эҳтироми тарафайн, эътимоди қавӣ ба ҳамдигар, ростқавлӣ, самимият, меҳрубонӣ ба наздикони худ бошад, инсонҳои камол меёбанд, ки барои кӯмак ҳамеша омодаанд. Дар оилаҳои, ки чунин ҳислатҳоро дар худ мучассам кардаанд, ҳамеша ҳаловат ва оромӣ ҳукмфармост. Агар акси ин бошад чӣ? Чунин оилаҳоро файзу барака, самимият, ҳамдигарфаҳмӣ, ба оқибат будан ва ҳиссиётҳои муҳаббат тамоман тарк менамояд.

Саодат ва иззати як оила, албатта, ба интизоми дохилӣ ва ҳамҷиҳати ҳамон халқ вобаста аст. Сулҳ ва ваҳдати ҳамин миллат ба интизоми оилаҳо таъя мекунад, кишвар ва миллат низ ана ҳамон тавр қавӣ ва бо танзим хоҳад шуд. Агар аҳолии як кишвар бо беахлоқӣ ва ҷоҳилӣ муносибатҳои оилавино заиф намояд, ба беинтизомиҳо роҳ диҳад дар он вақт саодат ва ҳаёти ин миллат зери шубҳа мемонад.

Абдурауфи Фитрат

ДОНИСТА ГИРЕД

Дар Ёзбекистон соли 1998 – «Соли оила», соли 2000-ум – «Соли насли солим», соли 2001 – «Соли модар ва кӯдак», соли 2002 – «Соли кадркунии пиронсолон», соли 2003 – «Соли маҳаллаи обод», соли 2004 – «Соли меҳру мурувват», соли 2005 – «Соли тандурустӣ», соли 2007 – «Соли ҳифзи иҷтимоӣ», соли 2008 – «Соли ҷавонон», соли 2010 – «Соли насли баркамол», соли 2012 – «Соли оилаи мустаҳкам», соли 2013 – «Соли зиндагии обод», соли 2014 – «Соли кӯдаки солим», соли 2016 – «Соли модар ва кӯдаки солим», соли 2017 – «Соли мулоқот бо халқ ва манфиатҳои инсон» номида шудааст.

Ба ин маъно, ҳар як аъзои оила, на танҳо дар роҳи фаровонии шахсии худ, балки барои манфиатҳои оила ташвиш кашада, ба наздикони худ ғамхорӣ карданро мақсад гузорад, фаровонии оила боз ҳам мустаҳкам мешавад.

Дар кишвари мо оиди тарбияи насли баркамол бо институти оила ва маҷлиси шаҳрвандони маҳалла, бо муассисаҳои таълимӣ ҳамкориҳои байни ҳудро боз инкишоф додан, мустаҳкам кардан ва дар бораи баланд бардоштани самарабахшӣ якҷанд корҳои амалӣ бурда истодаанд. Бо ин мақсад аз соли 2012 ҳамкориҳои «Оила – маҳалла – муассисаи таълимӣ» дар асоси меъёрҳои ҳуқуқӣ муайян карда шуд.

Қабул шудани кодекси оила бошад, аз рӯи талаботҳои замони муосир, қадами муҳим дар такмил додани манфиатҳои оила буд. Аз рӯи он, то оғози издивоҷ, корҳои санҷиши тиббии ҷавонон ва барои оилаҳои ҷавон дар байни панҷ соли нахустин назорати диспансерӣ таъсис додан ташкил карда шуд.

Ташкилшавии Маркази илмӣ-амалии ҷумҳуриявии «Оила» ва зерсохторҳои он ҳимояи манфиатҳои оила, модарӣ ва кӯдакӣ, на танҳо аз нуқтаи назари ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ ва иқтисодӣ, балки аз нуқтаи илмию амалӣ омӯхтан, дар асоси ғояҳои пешқадам мисли таъмини фаровонии оила корҳои хайр сабаб шуда истодааст.

Таъмини фаровонии оила баъд аз истиқлолияти кишвари мо яке аз афзалиятҳои равияҳои устувори давлати мо гардид. Зеро оилаҳои ҷавонро аз ҷиҳати дастгирии молиявӣ ва маънавӣ, ҳавасмандгардонӣ ва ба онҳо кӯмак расонидан, офаридани имтиёз ва имкониятҳо, пеш аз ҳама, таъмин намудан бо манзил – барои ҳамаи ин на танҳо падару модарон, дар навбати аввал, давлат ва ҷомеа масъул аст.

Дар давраи кӯтоҳтарини истиқлолияти ҷумҳури дар роҳи фаровонии оила корҳои неқ ва хайрнок анҷом дода шуд:

- ➔ ҳифзи оила, модар ва кӯдак, баланд бардоштани манфиатҳои ҳуқуқии шаҳрвандон;
- ➔ аз ҷиҳати иҷтимоӣ дастгирӣ намудани оилаҳои серфарзанд, камбизоат, оилаҳои қашшоқ, маъҷубон, пиронсолоне, ки бе кас мондаанд, танҳоянд;
- ➔ дар оила оиди тарбия намудани шахсони маънан ва ҷисмонан баркамол гузаронидани корҳои васеъ аз ҷумлаи онҳоянд.

Дар кишварамон оиди инкишоф додани соҳибқории оилавӣ як қатор самнадҳои қонунгузори қабул карда шуд. Дар ин самнадҳои меъёри, ба воситаи

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДИ

1. Падару модаратон дар оилаи Шумо ё худ бародарону хоҳарҳоятонро навозиш намуда, кадом калимаҳоро бо нияти неқ мегӯянд?
2. Матни зеринро хонед ва онро бо чунин ҳолатҳои оилаатон муқоиса кунед.

ПАДАР ФАРЗАНДИ ХУДРО НАВОЗИШКОРОНА БА ОСМОН ҲАВО МЕДИҲАД

Ин маънои «писарам, аз ман низ бузург шав»-ро дорад. Ин далели ҳақиқии ғамхорӣ ва ифодаи фарзанди худро аз ҳама чиз, ҳатто аз худаш низ азиз доштанро дорад. Падар вақте ки фарзандаш ба мактаб меравад, ўро ба оғӯши худ гирифта аз пешониаш мебӯсад. Маънояш «бигузур толеат баланд бошад» аст. Дар он умед ба оянда, меҳр барои иқболи фарзандаш, омодагӣ ба ҳар чиз муҷассам аст. Ҳангоме падар писараширо ба хизмати ҳарбӣ гусел мекунад аз миёни писараш гирифта баланд мебардорад. Ин маънои «дар хизмати Ватан камарат мустаҳкам бошад»-ро дорад. Вақте ки писар таълимро хатм намуда, аз дасти падараш корро мегирад, падар ба дуо даст мекушояд: «роҳат равшан бошад, писарам!». Дар он вақт ашқи ҷаҳмонӣ ўро намебинед, ифтихоре, ки дар қалби ў вуҷуд дорад, тасаввур карда наметавонед. Вақте, ки корҳои бузурги фарзандаширо мебинад «падарҷон, гуфта навозиши мекунад, ба духтараши бошад, «модарҷонам, духтарҷонам» гуфта мурочиат менамояд... Дар таги он, чунин ҳикмат аст: «Имрӯз ту ро навозиши кунам, пагоҳ ба ту така мекунам!»

Материалҳои иттилоот

рушди устувори соҳибкорию оилавӣ, таъмини устувори иқтисодӣ дар назар дошта шудааст. Соҳибкорию оилавӣ ба афзалиятҳои зиёди иҷтимоию иқтисодӣ оварда мерасонад. Дар асоси соҳибкорӣ ва ба тарзи оқилона идоранамудани хочагӣ, ба роҳ мондани тарбияи оила дар насли наврас дар ташаккул ёфтани фазилатҳои инсонпарварӣ, иқтисодкунӣ, ташкилотчигӣ, ташаббускорӣ, ўҳдабароӣ, зиракӣ, масъулиятнокӣ сабаб мешавад.

Сабақҳои дарс. Хушбахт, саодатманд, зебо будани зиндагӣ ва фаровон шудани ҳар як шаҳрванд, айнан ба ҳар як аъзои қалбаи муқаддаси оила, ки ба худаш сер, ўҳдабаро, ба равнаки ҷомеа ва давлат шахсан дахлдор, маънан баланд, ҳам аз ҷиҳати иҷтимоӣ, ҳам аз ҷиҳати иқтисодӣ баркамол шуданаш бевоқифа вобаста аст.

«Кӯшиши халқамон ба сӯи мақсадҳои мушаххас, давлатманд шуданаш, хушбахт шуда, ёфтани иззату эҳтиром, ҷаҳонгир шудан ё ки заиф шуда хор шуданаш, бори бебаҳтиро кашидан, аз эътибор монда, ба дигарон тобеъ ва ғулом, асир шуданаш, вобаста ба тарбияе, ки аз падару модар аз кӯдакӣ гирифта аст».

**Шавкат
Мирзиёев**

САВОЛҲО БАРОИ МУСТАҲҚАМКУНИИ МАВЗЎЪ

1. Серию пурии оила ба чӣ вобаста аст?
2. Оё дар оилаи Шумо соҳибкорию оилавӣ ба роҳ монда шудааст? Чаро дар оила ягон хунарро аз худ кардан лозим, мегӯянд?
3. Вақте ки «Ту фарзанди миллати таърихаш бой», «Ту дар кишваре, ки мутафаккирон ва алломаҳои бузург ҳаёт ба сар бурдаанд, таваллуд шудай» барин суҳанонро мешунавӣ, оё дар қалбат ҳиссиёти фахр намудан бо чунин Ватан ва кишвар пайдо мешавад? Фикратонро асоснок намоед.
4. Шумо дар шароити хона бо оилаатон тичорати хурд оғоз кардед. Маҳсулотеро, ки шумо мебароред, пеш аз Шумо аз ҳамин маҳалла дигар оила оғоз кардааст ва робитаро ба бозор ба роҳ монда, ба маҳсулоташ харидор ёфтааст. Дар чунин вазъият Шумо чӣ гуна рафтор мекунед?

ЧИСТОН

Чизи худам ба худам тааллуқ надорад. Ў кист?

Дар ривочи қадриятҳои маънавӣ ягонагии байни миллатҳо

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Вақте ки муносибатҳои ягонагии байни миллатҳо мегўянд, Шумо чиро мефаҳмед?
2. Қадриятҳои маънавӣ ба ягонагии байни миллатҳо чӣ робита дорад? Фикрҳоятонро ба воситаи суратҳо асос намоед.
3. Имрӯз дар кишвари мо дар соҳаи таъмини ягонагии байни миллатҳо ва таҳаммулпазирии динӣ кадом корҳои неқ ба амал ҷорӣ шуда истодааст?

Ваҳдат ё ягонагии байни миллатҳо – аҳл будани байни миллатҳо, дўстии байналмилалӣ аст. Ягонагии байни миллатҳо, яке аз ғояҳои асосии мафкураи истиклолияти миллӣ ба шумор рафта, мафҳумест, ки мувофиқи он вакилҳои миллатҳои гуногун дар ҳудуд ва давлати муайян, дар ҳамҷиҳати зиндагӣ қарда, дар ҳамкорӣ фаъолият мебаранд.

Ваҳдати байни миллатҳо гуфта, асоси маънавии шахсонеро, ки дар як ҷомеа ҳаёт ба сар бурда, дар роҳи мақсади ягона меҳнат қарда истодаанд, номидан мумкин аст. Аз назар дур нақардани мақсадҳои неку муштарак дар байни миллатҳо, асоси инкишофи қадриятҳои азалиро ташкил менамояд.

Аз 1600 зиёд миллате, ки дар қитъаи Замин вучуд дорад, бештар аз 200 миллат соҳиби давлати худ аст. Дар чунин шароит дар тамоми олам барои таъмини

«Қатъи назар аз миллат, шахрвандони Ҷумҳурии Ўзбекистон халқи Ўзбекистонро ташкил менамо-янд».

Моддаи 8. Конститутсияи Республикаи Ўзбекистон

вахдати байни миллатҳо, манфиатҳо, рӯҳият ва кӯшишҳои онҳоро мунтазам омӯхтан, дар ҳаёти иҷтимоию сиёсӣ, ҳамеша ба инобат гирифтани зарур аст.

Дар ҳудуди мамлакати мо аз қадим вакилони миллат ва қавмҳо дар ҳамчӣхатӣ зиндагӣ мекарданд. Дар давоми асрҳои миёна дар байни онҳо ихтилофи милли вучуд надошт. Аз азал халқи мо таҳаммулпазирӣ, меҳмондӯстӣ, бахшандагӣ, эъзоз намудани урфу одат ва арзишҳои дигарон барин фазилатҳои умумбашарино нишон додааст.

Ваҳдати байни миллатҳо арзишҳои умумибашарӣ буда, минтақа ва давлатҳое, ки миллатҳои гуногун якҷоя зиндагӣ мекунанд, рушди миллии онҳоро муайян мекунад. Ба инкишофи сиёсӣ ва иқтисодӣ самарабахш таъсир мекунанд, ҳамчун қафили сулҳу субот шуда хизмат менамоянд.

Имрӯз дар ҷаҳон зиёда аз 6 миллиард нафар аҳоли вучуд доранд. Имрӯз дар ҳудуди Ўзбекистон зиёда аз

НАЗАРЕ БА ТАЪРИХ

Меҳмоннавозӣ ва таҳаммулпазирии мардуми Ўзбекистон дар солҳои ҷанг намоён шуд. Дар давраи ҷанг ба Ўзбекистон беш аз 1 миллион нафар, аз ҷумла 200 ҳазор кӯдакони хурд эвакуатсия карда шуд. Кӯдакони ятимро, ки ба миллатҳои гуногун мансуб буд, халқи ўзбек ҳамчун фарзандони худ навозиш намуда, ба воя расонид. Масалан, оилаи Шоаҳмад Шомаҳмудови тошкандӣ намунаи баланди инсонпарвариро нишон дода буд.

Дар давраи ҷанги дуҷони ҷаҳон оҳангари оддии тошкандӣ Шоаҳмад Шомаҳмудов ва рафиқаи ӯ Баҳрӣ Акрамова кӯдакони бенигоҳубин ва ятим мондаи миллатҳои гуногунро ба фарзандӣ гирифта, таълиму тарбия доданд. Онҳо 13 нафар кӯдаки бесарпаноҳмондаи миллатҳои гуногун ва боз се кӯдакро баъди ҷанг ба тарбияи худ гирифтанд. Инҳо: Ҳабиба, Вова, Шухрат – рус, Ҳамидулло – украин, Рафиқ, Раҳматулло – татар, Холида – молдаван, Самув – чуваш, Йўлдош, Эргаш – яҳудӣ, Ҳалима – қазок, Қаробой, Неъмат, Муаззам, Ҳакима, Улуғбек – ўзбек. Оилаи Шомаҳмудовҳо ҳамчун оилаи башардӯст, далерӣ ва шучоатӣ бузург нишон доданд.

130 миллат ва қавмҳо зиндагӣ мекунад. Давлатҳо соҳиби таркиби бисёрмиллатӣ (полиэтникӣ) ва якмиллатӣ (моноэтникӣ) буда, ҳар яке бо хусусиятҳои ба худ хос аз яқдигар фарқ мекунад.

Аз қадимулайём мавҷуд будани вакилони миллатҳои гуногун дар ҳар як кишвар, ба он гуногунрангии табиӣ хос бахшидааст. Манфиатҳои умумии ҳар як миллат низ дорои арзишҳои ба худ хос мебошад.

Дар мамлакати бисёрмиллат монанди Ўзбекистон манфиатҳои миллатҳои гуногунро мувофиқ намудан, дар байни онҳо таъмин намудани ваҳдат, яке аз омилҳои ҳалқунандаи тараққиёт мебошад. Зеро истиқболи миллат ба тараққиёти халқҳо ва мамлакатҳои дигар, вазъияти умумҷаҳонӣ ва имкониятҳои он ҳам вобаста аст. Дар тамоми ҷаҳон, пеш аз ҳама, дар байни қавмҳои, ки дар мамлакати ҳамсоя паҳлӯ ба паҳлӯ зиндагӣ мекунад, бидуни сулҳ, озоиштагӣ, барқарорӣ, ҳамкорӣ, ҳамҷиҳати, муносибати баробарҳуқуқӣ, ҳеч кадоми онҳо ояндаи дурахшони худро таъмин карда наметавонанд.

Таърихи чандинҳазорсолаи мо, аз он шаҳодат медиҳад, ки оличанобӣ ва инсонпарварӣ, кӯшиш ба ваҳдати байни миллатҳо яке аз фазилатҳои баланди халқ аст.

Инро қонуни асосиамон низ тасдиқ менамояд.

Ғояи таҳаммулпазирии байни динҳо ҳаёти одамонро, ки соҳиби эътиқоди гуногуни динӣ буда, дар як замин, дар як Ватан, дар роҳи ғоя ва ниётиҳои оличаноб ҳамкор ва ҳамҷиҳат шуда зиндагӣ мекунад мефаҳмонад. Ҳамаи динҳои ҷаҳон ба ғояҳои некӣ асос ёфтаанд, он ба ростқавлӣ, сулҳ, некӣ ва дӯстӣ барин чанд фазилати нек така мекунад. Одамонро ба ростӣ ва покӣ, меҳру оқибат, инсондӯстӣ ва таҳаммулпазирӣ даъват мекунад.

Дар ҳақиқат, ҳар як инсон, чомеа ва миллат аз фарҳангҳои гуногуни башарият иборат аст, дарк кардан ва эҳтиром намудани он хеле муҳим аст. Зеро бе таҳаммулпазирӣ озоиштагӣ ва бе сулҳ тараққиёт нахоҳад шуд.

Дар айни замон дар мамлакатамон 16 конфессияи динӣ, зиёда аз 2200 ташкилотҳои динӣ ба асосҳои таҳаммулпазирӣ риоя намуда, дар байни ҳамдигар бо сулҳ ваҳдат умр мегузаронанд, ки далели равшани фикри мост.

Дар айни замон эҳтиёт ва эҳтиром намудани анъанаҳои миллии ва арзишҳои миллии халқияҳои гуногун, масъалаи боз инкишоф додан, ғани кардани онҳо ҳамеша таҳти эътибори доимии давлатамон мебошад. Имрӯз дар мактабҳои таҳсилоти умумии миёна бо ҳафт забон – забонҳои ўзбекӣ, тоҷикӣ, қароқалпоқӣ,

«Мақбарае, ки дар шаҳри Самарқанд дар давраи Соҳибқирон Амир Темур бо номи Дониёл-пайғамбар бунёд карда шудааст, аз ҷониби намояндагони дини ислом, масеҳӣ ва яҳудӣ низ эъзоз карда мешавад. ... Худи ҳамин мисоли ягонагӣ, оличанобӣ, некбинӣ ва дар маънои том аз таҳаммулпазирии фазилатҳои табиӣи халқ ва асоси менталитети он шаҳодат медиҳад».

Шавкат Мирзиёев

ДОНИСТА ГИРЕД

Дар асарҳои алломаи бузург, асосгузори равияи мотурудия Абӯмансур Мотурудӣ (870–944) таҳаммулпазирии динӣ, ҳамаи динҳоро як хел эҳтиром намудан таъкид карда шудааст. Он ба тафсири Қуръон бахшида шуда, дар олами ислом ба таври васеъ маълум аст. Дар асари «Таъвилот аҳл ас-сунна» дар тафсири ояти 40 сураи «Ҳач» чунин гуфта шудааст: «Вайрон кардани калисоҳо ва синагогҳо манъ карда мешавад. Барои ҳамин онҳо то имрӯз дар мамлакатҳои исломӣ вайрон нашуда нигоҳ дошта шудааст. Дар ин масъала дар байни аҳли ислом ихтилофот вучуд надорад».

мулпазирии динӣ, ҳамчунин манфиатҳои байнихудӣ, дар соҳаи сиёсати хоричӣ равияҳои устувор буда, вазифаҳои муҳими зеринро дар бар мегирад:

- ➔ хифзи сохти конституционӣ, соҳибхитиёри ва тамомияти арзии Республикаи Ўзбекистон;
- ➔ таъмини амнияти иттилоотӣ ва такмил додани низоми иттилоот дар соҳаи системаҳои иттилоотӣ, ба таҳдидҳои соҳаи ахбор муқовимати саривактӣ ва зиддияти муносиб нишон додан;
- ➔ таҳкими шахрвандӣ, сулҳу салоҳ байни миллатҳо ва байни конфессияҳо;
- ➔ таҳкими қобилияти мудофиавии давлат, баланд бардоштани қудрати ҷанговарӣ ва салоҳияти Қувваҳои Мусаллаҳи Республикаи Ўзбекистон;
- ➔ пешгирии муаммоҳои муҳити зист, саломатии аҳоли ва ба генофонд зараррасон;
- ➔ пешгирии вазъиятҳои ғавқулудда ва такмил додани низоми барта-рафқунӣ дар назар дошта мешавад.

Сабакҳои дарс. Таваҷҷӯҳ ба ваҳдати байни миллатҳо ва қавмҳое, ки дар Ўзбекистон зиндагӣ мекунанд, дар касбу корҳои гуногун фаолият бурдан, ба-рои аз урфу одат ва анъанаҳо огоҳ шудан замина меофарад. Ин бевосита ба дар дохили миллат инкишоф ёфта, боз ғани гардидани арзишҳои маънавӣ оварда мерасонад.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗЎ

1. Ҷиҳатҳои асосии таъмини ваҳдати байни миллатҳо дар мамлакат ба фикри Шумо дар чӣ аст?
2. Ваҳдати байни миллатҳо ва таҳаммулпазирии байни динҳо дар робитаи байни ҳамдигарӣ чӣ тавр инкишоф меёбад?

ЧИСТОН

Аз ғубор ҳам ғуборноктар аст. Чист он?

Мавқеи маънавият дар муошират ва муносибатҳои байни худ

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Шумо дар бораи фарҳанги муошират чиро мефаҳмед?
2. Шумо чӣ фикр мекунад? Оё ҷомеа бе фарҳанг ва арзишҳои маънавию ахлоқӣ зиста метавонад?
3. Дар бораи ворид шудан ба муносибатҳои байни-худӣ коидаҳо вучуд дорад?
4. Вақте ки фарҳанги дӯстшавӣ мегӯянд, Шумо чиро мефаҳмед? Дар интихоб кардани дӯстон ба чӣҳо эътибор додан лозим аст?

ар як инсон намояндаи як ҷомеаи мушаххас ҳисобида мешавад ва хурро аз фарҳанг ва арзишҳои ҳамин ҷомеа ҷудо тасаввур карда наметавонад.

Мулоқот асоси рафтори инсон дар ҷомеа, муносибатҳои ахлоқӣ, динӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ, ҳуқуқӣ, мафкуравӣ ва монанди онҳо мебошад. То он даме, ки инсон дар ҷомеа зиндагӣ мекунад, новобаста аз шахсияташ ӯ бо дигарон ба мулоқот медарояд. Ба мулоқот даромадани инсон, ӯ чун узви ин ҷомеа, қувваи ба таҳриқдоранда, инкишофдиҳанда талқин карда мешавад. Дар мулоқот қардан одоби муомила аҳамияти муҳим дорад. Рафтори хуб қалиди бахту саодат аст. Аломатҳои ахлоқу одоб, ки дар мулоқотҳои байни инсон намоён мешавад, инҳо аст: хушфӯлӣ, хушмуомилагӣ, ширинсуханӣ, таҳаммулпазирӣ ва ғайра.

Манбаи асосии муоширатро сухан ташкил медиҳад. Дар халқи мо чунин мақол вучуд дорад: «Каломи хуб – чони одам, каломи бад – марги одам» аст. Каломи хуб ё бад ба руҳияи инсон бевосита таъсир мерасонад. Алломаи бузург Маҳмуд Замахшарӣ чунин мегӯяд: «Чароҳати сухан вазнинтар аст аз чароҳати шамшер». Сухан рондан ва шунида тавонистан низ фарҳанги мулоқотро ташкил медиҳад. Дар ин бора Юсуф Хос Ҳочиб фармудааст: «Суханбозӣ карда тавонӣ ҳам, бо андеша гӯӣ». Ё худ беҳуда намегӯянд: «Чунон сухан рон, ки арзиши суханҳои ту ба садаф баробар бошад, чунон сукут кун, ки он ба дурру гавҳар табдил ёбад».

Аз ин боис дар чараёни мулоқот калимаҳоро интихоб намуда, сухан рондан, чӣ гуфтан ва чӣ тавр сукут карданро доништан лозим.

Бо сухани ширин, бо мулоҳизаву мушоҳида дар мулоқоти самимӣ будан фазилат ва масъулияти ҳар як инсон аст. Дар маҷмӯъ, мулоқот ба сифати воситаи муносибатҳои байнихудӣ бо ҳамдигар таъсир расондани одамон, тарбия ва худтарбиякунӣ нақши муҳим мебозад.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Дар интиҳоби дӯст ба чӣ эътибор бояд дод? Инсонҳои бофарҳанг ба кадом намуди одамон дӯст мешаванд?
2. Ҳикояи зеринро хонед.

Ман як дӯсти наздик дорам. Вай ҳамеша либоси орошта мепӯшад: либоси ӯ ҳамеша тоза ва дарзмол кардагӣ аст. Одобаи хуб аст. Ӯ дигаронро боодобона мешунавад, суханҳои боандеша ва таъсирбахш мегӯяд. Вай ба одамон танҳо хурсандӣ бахшида, манфиат расонида зиндагӣ мекунад. Ниятҳои нек дорад. Мехоҳад дар муносибатҳои байни одамон, беадолатӣ, такаббур, хиёнат, ҷаҳолат, дурӯзгӯӣ барин иллатҳо бартараф шаванд ... Ба саволи мақсадат чист? – дӯстам каме фикр карду ҷавоб дод: «Умри ганиматамро ба корҳои хайр ва нек сарф намояму аз худам номи нек гузорам...»

3. Кадом чиҳатҳои зебоии маънавии ин дӯстро ба худ гирифтани мумкин?
4. Шумо чӣ фикр мекунед? Дар ташаккулёбии чунин тарбияи арзанда дар инсон волидайн, оила ва муҳит чӣ гуна таъсир доранд?

Шайх Азизуддин Насафӣ, ки дар асри XII зиндагӣ мекард, дар китоби худ «Инсонии комил» овардааст:

«Аломати инсонӣ чор сифат дорад, яъне сухани нек, кори хайр, ахлоқи шоиста ва маърифат. Касе, ки ин чор хислатро дорад, одамӣ аст, вале, касе ки ин хислатҳоро надорад, аз одамиён нест. Касе, ки ин чор хислатро ба камол расонидааст, инсонии комил аст».

«99 сирри зиндагии осуда»

Дар дунё ҳама ба ҳамдигар пинҳонӣ ва ошкоро ба мулоқот медароянд. Вале танҳо инсон метавонад бо ҳам дар муоширати бошуурона бошад. Муносибат бо ҳамдигар ин хусусияти муҳимест, ки фазилатҳои инсонии онҳоро ошкор мекунад.

Чун ҳар як чиз мантиқ ва фарҳанг дорад, инчунин дар дӯстӣ ҳам мантиқ ва фарҳанг мавҷуд аст. Пеш аз ҳама, ду шахси шиношаванда якдигарро дар муддати дароз озмоиш намуда, дар ҳолатҳои мушкил сидқан ба ёрӣ омаданашон хеле муҳим аст. Баъди дӯст шудан дӯсти содиқ шуда, дӯстиро кадр бояд кунанд. Дӯсти ҳақиқӣ дар давоми ҳаёти худ ба душвориҳои гуногун ва санчишҳо ғолиб омада, ҳамболу ҳампахлӯ мешавад. Тавре Чалолиддини Румӣ фармудааст: «Шахсе, ки дӯсти хуб дорад, ба оина ниёз надорад». Зеро дӯсти ҳақиқӣ, ҳамчун оина нуқсонҳои хатогҳои шахсро мегӯяд ва ӯро аз одатҳои бад бармегардонад.

Сабакҳои дарс. Дар инсон ҳама чиз бояд зебо бошад: ҳам қалбаш, ҳам ақлаш, ҳам намуди зоҳириаш, ҳам муомилааш бо дигарон. Чун одамизод дар ҷомеа зиндагӣ мекунад, вай бо воситаи муоширати ғаъол бо дигарон, шаҳрванди ғаъол мешавад. Мазмун ва хусусияти мулоқот қисми таркибии барқароркунии муносибатҳои инсонӣ аст.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗӮЪ

1. Фарҳанги муошират барои чӣ лозим?
2. Фарқияти байни шахси дорои мулоқоти фарҳангии баланд ва инсонии бомаърифат дар чист? Фикратонро асоснок намоед.

ЧИСТОН

Санг об мешавад, вале ӯ об нахоҳад шуд. Кист вай?

§ 10

Маъқеи салоҳияти зеҳнӣ ва маънавӣ дар нерӯи созандагии маънавияти ҷомеа

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Вобастагии мафҳумҳои байни «мактаб», «маърифат» ва «маънавият»-ро эъзоҳ диҳед.
2. Вақте ки «инсонро илму маърифат воломақом месозад», мегӯянд, Шумо чиро дар назар доред?
3. Ба суратҳои зерин нигоҳ карда, дар бораи соҳибони салоҳияти маънавӣ фикр ронед.

Насли наврас донишро дар мактаб мегирад. Мактаб дар қатори дигар даргоҳҳои илм роҳбалади ҳаёти донишомӯз аст, масканест, ки ба ташаккулёбии сифатии шахс кафолат медиҳад. Мактаб дар асоси муносибати муаллим ва талаба сохта шудааст. Дар он маънавият, маърифат ва фарҳанги баланд бояд устувор бошад. Барои ташкил кардани иҷрои вазифаҳои ба зиммаи мактаби таълими умумӣ воғузоршуда ва дар давоми фаъолият банақшагирии таълиму тарбия, пеш бурдани чараҳои таълимиву педагогӣ, ба роҳ мондани корҳои мактаб ба як қатор ҳуҷҷатҳои меъёрӣ таъяқарда мешавад. Аз ҷумла, дар соли 1997, қабули Қонуни Республикаи Ўзбекистон «Дар бораи таълим» ва барномаи миллии омода намудани кадрҳо, таълим дар мактабро ба марҳилаи нав баровард.

«Тарбия чӣ қадар мукаммал бошад, мардум ҳамон қадар хушбахт зиндагӣ мекунад», – ме-гӯянд дониш-мандон. Барои мукаммал будани тарбия бошад, ба пайдо шудани фа-зои холигӣ мут-лако роҳ додан мумкин нест».

**Шавкат
Мирзиёев**

«Гар даҳ сол гу-русна гардӣ ҳам, аз роҳи чустани илму хунар на-гард».

**Абӯханифа
Имоми Аъзам**

Дар ҳақиқат, барномаи омода намудани кадрҳои миллӣ дар дунё чун «моделҳои ўзбек» эътироф карда шуда, ба қисми ҷудонашавандаи Стратегияи рушди миллӣ табдил ёфт.

Ба воя расонидани ҷавонони баркамол, ба онҳо дониш ва таълиму тарбия додан, дар давлати мо бо мақоми конститутсионӣ мустаҳкам гардидааст. Масъалаи таълим, ки асоси маънавияти моро ташкил ме-диҳад, қисми ҷудонапазири ҳаёт шудааст. Он ҳамеша дар назари диққат ва эътибори давлат буда, дар Қонуни Асосӣ мавқеи мустаҳкамро дорост.

Ҳар як шахс, ки корҳои таълиму тарбияи мактаб-ро, манфиатҳои ҷомеа ва давлатро зерӣ ҳадаф қарор дода, дар амал ҷорӣ мекунад, барои ҳарҷониба камол ёфтани талабагон шароити мусоид меофарад, аз он ҷумла, барои кори мустақилона ва аз болои худ кор кардан ва дониши иловагӣ гирифтани имкониятҳои бештар фароҳам меоварад.

Табиист, ки чун ҳама муассисаҳои таълимӣ хо-нандагони мактабро руҳияи арзишҳои миллӣ ва уму-мибашарӣ, руҳияи ғояи миллӣ, фазилатҳои ахлоқии баланд ба камол мерасонанд. Ҳадафи асосӣ аз он чун инсонии ҳақиқӣ, шахрванди садоқатманд ба Ватан тар-бия ёфтани хонандагон аст.

Мактаб ба устувории таълиму тарбияи насли бар-камол аҳамият дода, дар ниҳоди хонандагон садоқат-мандиро ба республикаи соҳибистиқлоли Ўзбекистон ва Конститутсияи он ташаккул медиҳад, эҳтиром ва интизоми қатъиро ба рамзҳои давлат (парчам, Суру-ди миллӣ ва герби он), пухта аз худ кардани асосҳои донишро меомӯзонад. Ҳамчунин мактаб вазифадор аст, ки дониш ва фарҳанги талабагонро ташаккул

дода, онҳоро чун шахсоне ба воя расонад, ки дар назди оила, чамбият, давлат масъулнокии худро дарк кунанд. Шахсонеро ба камол расонад, ки донишҳои гирифташонро дар ҳаёт татбиқ карда тавонанд. Мӯҳтавои асосии рушди ҷомеаи имрӯза тарбия намудани насли солими ахлоқан пок, ҷисман қавӣ, садоқатманд ба Ватан, ҷӯянда, инсонии фидоии дорони фикри мустақил, ташаббускор аст.

*Чун олам аз одам боло қарор дорад,
Инсон барои дониш гирифташ эҳтиёҷ дорад.*

Илму маърифат қувваест, ки тобеияти маънавию баргараф менамояд. Он ба инсон чун омили бахшан-

«Дар ҷое, ки ҳамраъи тарафайн вучуд дорад, дар он ҷо фаровонии оила, раванкаи кишвар, бахт ва саодати халқ қарор меёбад».

**«Ҳазинаи
ҳикматҳо»**

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Чаро нисбат ба одамони донишманд ва доно ибораи «мактабдида»-ро истифода мебаранд?
2. Агар мактаб набошад, таълиму тарбияи ҷавонон дар кадом ҳолат мешавад?
3. Ҳикояи зеринро хонед ва фикри худро баён кунед.

Каримҷон дар синф талабаи аълоҳон аст. Ӯ ҳар рӯз гайр аз вазифаи хонагӣ рӯйдодҳо ва ҷараёнҳоеро, ки ба мавзӯи дарс дахл дорад, ба дафтараи қайд мекунад. Вақте ки муаллим аз дарси таърих дар бораи давлати Теуриён пурсид, ӯ аз асари Соҳибқирон «Тузукоти Теури» истифода бурда, дар бораи одилона идора намудани салтанат, дар давлат қарор ёфтани адолат ва боқатъият будани ҳокими давлат илова кард.

Дар охири дарс, вақте ки ҳамсинфониаш атрофиро иҳота карда, аз ӯ сирри дар ҳар як дарс маълумоти ҷолибро чӣ тавр ёфтаниро пурсиданд, ӯ ҳар рӯз баъди дарс ба китобхонаи мактаб рафта 2 соат адабиётҳои бадеӣ, қонун ва қарорҳоеро, ки нав баромадааст, мунтазам хонда, ба дафтари худ қайд карданиро гуфт.

ДОНИСТА ГИРЕД

Таърихи умумии
маънавият
хаминро
нишон дод, ки
сивилизатсия
ин натиҷаи
муборизаҳои
инсон барои
камолот мебошад.
Ҳар гуна дину
таълимотҳо
барои омӯзиши
қобилият, руҳия
ва ахлоқ, тарбия
намудани инсони
комил, ба роҳи
дуруст хидоят
намудани он
машғул аст.

**Н. Комилов,
«Қорвони
тафаккур»**

даи қувваи ақлӣ, руҳӣ намоён мешавад. Ӯ одамонро аз чанголи чаҳолат озод мекунад, аз қорҳои вайрон, бад, гуноҳ бармегардонад, барои соҳиби хулқ ва одоби нек шудан ёрӣ мерасонад. Танҳо одаме, ки соҳиби илми ҳақиқӣ ва маърифат аст, қадри инсон, арзишҳои миллӣ, худшиносӣ, дар ҷомеаи мустақил ва озод зиндагӣ намудан, агар бо як калима гӯем, барои давлати соҳибистиклоламон аз ҷомеаи чаҳонӣ, ҷои сазовори ба худ муносиб ва обрӯмандро гирифтани фидоигӣ нишон дода метавонад.

Бинобар ин, ҷомеаи аз одамони бомаърифат ташкилёфта раванқ меёбад, ояндаи вай нурафшон мешавад. Масалан, тааҷҷубовар нест, ки дар замони Соҳибқирон Амир Темур халқи мо дар боби маънавият ва маърифат машхур гардидааст.

Маърифат ба сӯи маънавият мебаррад. Ба ҳаёт ворид намудани маънавият на танҳо аз ҷониби маориф, балки тавассути даргоҳҳои маърифат, иттиҳодияҳои гуногуни эҷодӣ, ташкилоти муассисаҳо низ амалӣ карда мешавад. Ин ба афзоиши маънавии одамон мусоидат карда, ба афзоиши маънавий ва маърифати халқ имконият фароҳам меорад.

Тавассути маърифат иқтидор, истеъдод ва қобилияти инсон вобаста ба кӯшишҳои ба дараҷаи маълум мерасад. Ноил шудан ба дигаргуниҳои умумичтимоӣ дар соҳаҳои сиёсат ва иқтисодиёт масъулияти аҳли маънавият аст. Зеро инсонҳои ҳақиқии бомаърифат ба рушди кишвар ва ҷои сазовор ёфтани он дар олам ҳиссаи муносиб гузошта метавонанд, онро барои чун гавҳараки чашм нигоҳ доштан низ қодиранд. Ин бошад, дар навбати худ ба устоду мураббӣён, ба падару модарон, ба зиммаи тамоми ҷомеа масъулияти калон-

ро вогузор карда метавонад. Ба чо мондани эҳтироми устодоне, ки ба ҷавонон таълиму тарбия дода, онҳоро ба маънавияту маърифат даъват менамоянд, ба-рои онҳо шароити мусоид фароҳам овардан аз вазифаҳои муҳим аст.

Маърифатпарвари бузург Абдуллоҳ Авлонӣ гуфтааст: «...ҳалқи бомаърифат ҳасур хоҳад буд. Ҳасурӣ аз матонати қалб ва солимии руҳ иборат аст. Халқе, ки аз маориф илм ва фарҳанг маҳрум аст, дар байни панҷаҳои ҷаҳолат чун хамир мушт зада шуда, дар таҳти афъолаш низ аз гиребони нафси худ ҷудо шуда наметавонад. Зеро ки ҷаҳолат ва тарс мусибати аз фақирию муҳтоҷӣ даҳшатноктар аст...».

Сабакҳои дарс. Дар натиҷаи ислохотҳои, ки дар кишвари мо дар амал ҷорӣ шуда истодааст, ҷомеаи мо ба сӯи истиқболи озод ва ояндадор рӯй овард. Рушди маънавият ва маърифат ба самти аз ҳама устувори сиёсати давлат табдил ёфт. Зеро инсон, халқ, қудрати ҷомеа ва давлат, таърихи маънавий ва маърифии шаҳрвандон, асосҳои миллию қавмӣ, арзишҳои миллий, асоси салоҳияти халқ – ин натиҷаи таълиму тарбия дар мактаб аст.

САВОЛҲОИ БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗЎЪ

1. Имрӯз дар таъмини рушди устувори тараққиёт дар Ўзбекистон нақши таълим ва тарбияро асоснок намоед.
2. Нақши маърифат дар баланд бардоштани салоҳияти зеҳнӣ ва маънавии инсон чӣ гуна аст?
3. Кадом намуди одамонро шахси салоҳиятноки ақлӣ мешуморем? Фикратонро асоснок намоед.

ЧИСТОН

Ба онҳо соҳиб шудан, онҳоро дар худ ҷамъ намудан, онҳоро пайдо кардан осон нест. Онҳоро дуруст сарф намудан, дар ҷояш, самарабахш истифода бурдан аз он ҳам душвортар аст. Онҳо чиҳоянд?

Адабиёт — ифодаи маънавии дили халқ

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Чаро адабиётро асоси ба маънавият баранда мегӯянд? Дар асоси суратҳо фикратонро асоснок намоед.
2. Нақши адабиёт дар баланд бардоштани маънавият чӣ гуна аст?
3. Оё бе адабиёт мероси маънавию ба наслҳои оянда расонидан имконпазир аст?

Як шахс дар корхонаи истеҳсоли қор мекунад, ӯ телефон, телевизор, мошин ё пойафзор истеҳсол мекунад. Истеъмолкунандагоне, ки аз маҳсулоташ истифода мебаранд, ба меҳнати ӯ баҳо доданашон мумкин. Одами дигаре эҷод мекунад. Ӯ шеър ё романи бадеӣ менависад. Кӣ арзиши онро мебарорад? Умуман, ба эҷоди бадеӣ баҳо дода метавонем? Баҳои қобилияти эҷодӣ, истеъдод ва эҳсосотҳои ботинӣ чӣ гуна аст? Ҷавоби он хеле душвор аст. Ба истеъдоди илоҳӣ, қобилият, адабиёт баҳо додан ғайриимкон аст. Ҳар як кас ба ҳоли худ баҳо медиҳад, дар ҷаҳонҷӯбаи ҷаҳонбинии худ қабул менамояд.

Баҳои эҷоди инсон, ки дарду ташвишҳои миллат, кишвар, халқ ва муваффақиятҳоашро аз қалбаш бароварда ба қоғаз сабт мекунад, хеле мушкил мешавад. Ин аст баҳои адабиёт.

Вақте ки мо шоир мегӯем, пеш аз ҳама, бузургони беназиреро, ба монанди Алишер Навоӣ дар назар дорем, вақте ки нависанда мегӯем, Абдуллоҳ Қодирӣ, Ойбек барин инсонҳои бузург ва мӯътабарро, ки на танҳо истеъдоди ноёб, балки тамоми ҳаётшонро барои халқаш бахшидаанд, тасаввур мекунем.

Агар бо як ибора гӯем, халқи мо адабиётро як даргоҳи муқаддас ва бузург медонад. Чунин баҳо дар ҳаёти халқу кишвар, ба дараҷаи баланд будани эҳтирому эътиборро ба намояндагони ин соҳа, боварӣ ба суҳанҳои ҳақ, ба асарҳои пурмаъноӣ онҳо, пурра нишон медиҳад.

«Эътибор ба адабиёт – эътибор ба оянда»

Адабиёт (арабӣ. маҷмӯи одоб) – қисми таркибии маънавияти умумбашарӣ, натиҷаи ғайолияти адабӣ, соҳаи эҷод, ки дар такмил ёфтани ҳаёти ҷомеа аҳамияти муҳим касб менамояд.

Адабиёт бо ду маъно истифода бурда мешавад:

- 1) ба маънои васеъ — ҳамаи навъҳои китобҳо, рӯзномаҳо ва маҷаллаҳо;
- 2) ба маънои маҳдуд – адабиёти бадеӣ, маҷмӯи асарҳои бадеии жанрҳои гуногун.

Баъди ба миён омадани хат, инкишофи нутқи хаттӣ фарҳанги навишти адабиёти бадеӣ низ ташаккул ёфт. Адабиёти бадеӣ ба яке аз воситаҳои асосии маънавияти ҳар як халқро аз наслҳо ба наслҳо гузаронанда табдил ёфт. Адабиёти шифоҳӣ ва хаттӣ ба қадом халқ мансуб бошад, бо номи ҳамон халқ номида мешавад.

Мақсади асосии омӯзиши адабиёт дар муассисаҳои таълими умумӣ ташаккул додани олами маънавии инсонҳои комиле мебошад, ки ҳиссиёти дигаронро мефаҳманд, ба арзишҳои миллию умумибашарӣ содиқ буда, диди баланд доранд, барқамол буда, хатту ҳаракатҳои худро идора карда метавонанд.

«Асари бадеӣ ҳамин гуна дарахтест, ки дар шоҳҳои он меваҳои умумбашарӣ пухта мерасанд ва решаҳои он дар заминаи милли ҷой доранд».

Ўткир Хошимов

«Сухан чун қимати инсон арзишманд аст».

**Чалолиддини
Румӣ**

Дар ҳамаи мамлакатҳо мафҳуми Ватан ва ғояҳои ватандӯстӣ вучуд дошта, чунин ҳиссиётҳо ба манфиатҳои давлат, тафаккури халқ, тарзи ҳаёт, масъалаи ташаккул додани руҳия бевосита вобаста аст.

Дар ҳикматҳои Чин, ки дар тамаддуни дунё ҳиссаи бузург гузоштааст, эътибори ба таълим нигаронида шудаи Чопон, рушди Корея мо бузургии ғояҳои ватандӯстиро мебинем. Ғояҳои ватандӯстӣ, ки дар дарсҳои адабиёт омӯзонида мешавад, ҷавононро ба ташкил кардани зиндагии оромӣ осоишта, эҳтиром намудани урфу одат ва анъанаҳои дигар халқҳо, арзишҳои умумибашарӣ ба сӯи ҳаёти устувор илҳом мебахшад.

Ба воситаи омӯзиши асарҳои бадеӣ ҷавонон кӯшиш менамоянд, ки чун қаҳрамонҳои асар ватандӯстии худро намоиш дода, рафтор кунанд. Дар ҷараёни рушди ҷомеаи одамон мероси маънавӣ, боигарии маънавӣ, ёдгориҳои таърихӣ қадимаи бо ақлу заковати наслҳои бисёре офаридашуда калиди ҳамаи ганҷҳо мебошад.

Табии аст, ки манбаъҳои ҳақиқӣ, ки барои худшиносии миллат хизмат мекунанд, на танҳо аз гузаштаи ӯ

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Тасаввур кунед, ки як дӯсти наздики Шумо эҷод мекунад. Шеърҳои, ки ӯ навиштааст, хеле таъсирбахш аст, онҳоро хонда ба фикр фӯро меравед. Дар чунин вазъият қалби шуморо чӣ гуна эҳсосот фаро мегирад?
2. Дар яке аз шабақаҳои телевизионҳои хориҷӣ дар бораи ҳаёти алломае, ки ҳамватани мо мебошад, намоиши телевизионӣ рафта истодааст. Вақте ки Шумо ин ҳолатро мебинед, Шуморо ҳисси ифтихор фаро мегирад? Чаро?
3. Ақидаи зерини маърифатпарвари бузург Абдулло Авлониро эзоҳ диҳед:

«Оинаи ҳаёти ҳар як миллате, ки дар дунё вучуд дорад, забон ва адабиёти ӯ мебошад. Барҳам додани забони миллий, нест кардани руҳияи миллат аст».

«Ҳар як инсон ҳуқуқи озодии фикр, баёни сухан ва эътиқод дорад. Ҳар шахс метавонад ахбори ба худ заруриро ҷустуҷӯ намояд ва паҳн кунад, ахбори ба сохти конститутиони дар амал зид ва дигар маҳдудиятҳои бо қонун муайяншуда аз ин истисноат»...

Конститутиони Республикаи Ўзбекистон, моддаи 29

дарак медиҳанд, балки чун арзишҳои маънавии имрӯза хизмат мекунад. Масалан, ёдгории маънавии «Авесто», ки таърихи қариб сеҳазорсола дорад, достони «Алпомиш», ки дурдонаи ноёби эҷодиёти шифоии халқ аст, асарҳои аҷдоди бузургамон Имом Бухорӣ, Имом Термизӣ, Имом Моғурӯдӣ, Муҳаммад Мӯсо Хоразмӣ, Ал-Фарғонӣ, Ибни Сино, Абӯрайҳони Берунӣ, Амир Темур, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоӣ ва дигар аҷдоди ҷадиди мо мероси бузурги маънавию маърифӣ, илмӣ, иҷтимоию фалсафӣ мебошанд. Танҳо дар «Авесто» бадӣ ва некӣ, некӣ ва рӯшноӣ, ягонагии инсон ва табиат, рушди аввалини асосҳои фаровонию барқарорӣ ифодаи худро ёфтааст. Эҷодиёти шифоии халқ, ки омили ганҷинаи маънавӣ низ ба шумор меравад, маънавияти миллӣ, ватандӯстиву қаҳрамонӣ, дониш ва таҷрибаҳои вобаста ба давлатдориро дар худ мучассам карда, имрӯз ҳам ба сифати хазинаи бебаҳои маънавӣ дар рушди ҳамҷонибаи мамлакат, ба истиқболи нурафшони он хизмат карда истодааст.

Тавассути адабиёт эътироф шудани арзишҳои халқҳои дигар ба воситаи асарҳои бадеӣ аён мешавад. Инчунин, аз тарафи халқҳои дигар, ки ба воситаи намунаҳои асарҳои бадеӣ баён карда шудааст, эҳтироми хосаро нисбат ба таърихи ҳамон халқ ифода мекунад.

«... Ҳаёти ибратбахши бисёр зиёиёни маърифатмисли Аҳмади Дониш, Абдурауфи Фитрат, Файзулло Ҳўчаев, Садриддин Айни, ки дар ин кишвари бостонии мо тавлид ёфта эҷод кардаанд, имрӯз ҳам дар барпо намудани ҷамъияти нав дар кишварамон, дар тарбия намудани насли баркамол, дар баланд бардоштани маънавиятамон ба мо қувваи бузургбахшида истодааст».

**Шавкат
Мирзиёев**

«...эътибор ба адабиёт ва санъат, ба маданият — ин аввало эътибор ба халқамон, ба ояндамон буданаширо, чунонки, шоири бузургамон Чўлпон гуфтааст, адабиёт, маданият зинда бошад, миллат зиндагӣ карданаширо имконпазир буданаширо ҳеҷ гоҳ барои фаромӯш кардан ҳақ надорем».

**Шавкат
Мирзиёев**

Чунин эътироф барои боз ҳам баланд бардоштани ғурур ва ифтихори халқ худшиносии миллӣ, ифтихор аз адабиёт, эътиборро ба фазилатҳои маънавий зиёд мекунад. Қувва ва силоҳи адабиёт ҳам дар ҳамин намоён мешавад. Халқи мо мероси ниҳоят қадима, хазинаи бойи фарҳангӣ дошта, он аз насл ба насл мегузарад. Он аз урфу одат ва анъанаҳо, идҳо, навиштаҷот (матн)-ҳои бостонӣ ва бозёфтҳои археологӣ, эҷодиёти шифоҳии халқ, намунаҳои бадеии адабиёти хаттӣ, санъати тасвирӣ ва амалӣ, инчунин обидаҳои ёдгориҳои беназири меъмории иборат аст.

Сабакҳои дарс. Адабиёт – воситаи аз ҳама самарабахшест, ки пеш аз ҳама, барои ба ҷамъияти ҷаҳонӣ бо тарзи фаъол ва табиӣ ворид шудани инсонӣ бомаънавият ва бомаърифат худро ба сулҳ, ба ҳамкориҳои ба-робар бо сулҳ, ба демократия, ба ҳуқуқҳои инсон ва арзишҳои умумбашарӣ, содиқ буданаширо нишон ме-диҳад.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗЎ

1. Нақши адабиёт дар маънавияти инсон дар чист?
2. Тавассути адабиёт кадом хусусияти инсонӣ та-шақкул дода мешавад?
3. Фикри «Адабиёт зинда бошад, миллат зинда аст»-ро асоснок намоед.

ЧИСТОН

Обҳои зулоли чашмаи тафаккур. Онҳо чихоянд?

§ 12

Муштракии маданияти экологӣ ва маънавият

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Дар ташаккул додани маънавияти инсон экология чӣ гуна робита дорад?
2. Мафҳуми экологияро фаҳмонед.
3. Фикри «Ҳимояи экология — ҳимояи инсоният»-ро эзоҳ диҳед.
4. Ба расмҳои зерин нигаред. Муҳофизи экология бояд соҳиби кадом фазилатҳо бошад?

К

амолот ва бофархангии инсон на ба намуди зоҳирии он, балки бо ҷаҳонбинӣ ва ба салоҳияти ӯ муайян карда мешавад.

Маданияти экологӣ – нишондиҳандаи баланди фаъолияти амалӣ буда, ба дониши чуқур оид ба муҳити зист, ҳифзи табиат, ғамхорӣ нисбат ба растаниҳо ва ҳайвонот, истифодаи оқилонаи захираҳои табиӣ ва рушди онҳо нигаронида шудааст.

Барои аз об сарфакорона истеъмол намудан, ҳавзаҳои обро ифлос накардан, партовро ба ҳар кучо нарехтан, ҷойҳои истиқоматро озода нигоҳ доштан, ғамхорӣ нисбат ба ҳайвонот, парвариш намудани паррандаҳо ниҳоят мураккаб будани раванди ҷараёни экологӣ, аз аъзоёни ҷомеа ба тарзи нав тафаккур кардан, ҷаҳонбинии нав, ахлоқ, фарҳанг, камолоти маъ-

«Агар заминҳои харобшуда бе-соҳиб бошанд, аз ҷониби холиса (яъне маҳкамае, ки заминҳои давлатиро идора мекунад) обод карда шудаанд. Агар замин соҳиб дошта бошад, барои обод кардан қурбаш нарасад, ба ӯ асбобу ускунаҳои гуногун ва чизҳои заруриро додан лозим аст, то ки ӯ замини худро обод кунад. Боз амр намудам, ки дар заминҳои харобшуда корезҳо созанд, пулҳои вайроншударо таъмир кунанд, ба болои ҷӯю дарёҳо кӯпрӯкҳо созанд, дар шафати рохҳои ҳар як манзилгоҳ рабӯтҳо обод кунанд».

**«Тузуқоти
Темурӣ»**

навӣ талаб карда мешавад. Аз ин рӯ, таълим ва тарбияи экологиро ба инсон наомӯзонида, ӯро инсонии фазилатҳои воло дошта гуфта наметавонем.

Дар ин ҷо аз ҳама вазифаи муҳим ташаккули фаҳмиши ягона оид ба муҳити зист, эҳтиёт намудани табиат, таъсири байни ҳуди табиат ва ҷомеа аст.

Ҳифзи Модар-табиат, эҳтиёт намудани захираҳои табиӣ, тозаву покиза нигоҳ доштани муҳити атроф ва баргараф намудани муаммоҳои мавҷудаи экологӣ ва вазифа ва масъулияти асосии ба пеши худ мондаи инсон дар назди давлат ва ҷомеа ҳисобида мешавад.

Аз ин рӯ, ба ташаккули фарҳанги экологии ҷавонон ва дар ин соҳа аз мероси ғании халқ ба таври васеъ истифода бурдан эътибори алоҳида додан лозим.

Амиқтар омӯхтани мероси қадима ва ғании аҷдодамон дар соҳаи фарҳанги экологӣ, хоки ватан, об, боду ҳаво, табиатро ҳафз карда дар ҳолати мусаффо ба наслҳои оянда гузаштан, ташаккул додани фарҳанги экологӣ дар ҷавонон барин муаммоҳо тарафт зиёд шуда, масъалаи ҳифзи муҳити табиӣ ҳатто дар Конститутсия оварда шудааст.

Дар ин бора Нахустин Президенти Ҷумҳурии Ўзбекистон Ислам Каримов бо дилсӯзӣ таъкид карда буд: «Дар паллаи ба асрҳо ҳамшафат омада, тамоми инсоният, аҳолии кишварамон ба ҳавфи экологии ниҳоят калон дучор омад. Инро ҳис накарда, дастҳо беҳаракат нишастан, ба маҳкум намудани худ баробар аст...»

Аҷдодамон барои пешгирии вайроншавии муҳити экологӣ кӯшиш кардаанд, ки нисбат ба табиат ниҳоят эҳтиёткор бошанд, ӯро чун гавҳараки чашм эҳтиёт намоянд.

Дар асари Абурайхони Берунӣ «Сайдана» оиди 1118 намуди растаниҳо, аз он ҷумла 750 намуди растаниҳои шифобахш, ҳамчунин 101 намуди ҳайвонот таърифи муфассал дода шудааст. Ӯ дар кори худ оид ба 4500 растани, ҳайвон, номҳои маъданӣ ва маҳсулотҳои, ки аз онҳо гирифта мешавад ба забонҳои арабӣ, забони юнонӣ, ҳиндӣ, форсӣ, суғдӣ ва ғайраҳо маълумот ҷамъ намуда, мафҳумҳои ҳамондавраи дорушиносиро ба тартиб даровардан ҳиссаи калони худро гузоштааст. Бузургии илми ӯ дар он аст, ки дар тадқиқоту таҷрибаҳои ба ҳулосае омадааст, ки тамоми ҳодисаҳои дар табиат буда дар асоси қонуниятҳои муайяни табиӣ рӯй медиҳанд.

Агар ба ёдгории таърихӣ ва адабии халқи мо бо номи «Авесто» эътибор диҳем, шоҳид мешавем, ки аҷдодамон ба муҳит, ба Замин-модар ниҳоят эҳтиёткор буданд. На танҳо эҳтиёт буданд, балки ҳавою замин, обро муқаддас медонистанд. Мо вобастагии мустаҳками ҳаёт ва табиатро бо олами руҳӣ дарк намуда, аз бисёр чизҳо воқиф мешавем. Дар ташаккул ёфтани дунёи маънавии инсон аз замонҳои қадим муҳит таъсири зиёд дорад.

Фоҷиаи экологии Арал ҳатари ҷаҳонӣ буда, ин фоҷиаро мамлақати мо ва кишварҳои ҳамсоя дар танҳоӣ бартараф карда наметавонанд. Барои ин ҳамаи давлатҳои ҳамсоя бояд дастҷамъона кор бурда, ба нағиҷаҳои мусбат ноил шаванд. Шахсе, ки дар ҳамин кишвар таваллуд шуда ба воя расидааст, ҳеҷ гоҳ ба тақдири кишвари худ бифарқ шуда наметавонад. Ватандӯстӣ ва инсонпарварии инсонӣ низ дар чунин вазъиятҳо пурра намоён мешавад. Барои соҳиби фазилатҳои маънавию ҳақиқӣ шудан, ба ҳама муаммоҳоро чун муаммои худӣ назар кардан лозим аст. Аз ин рӯ, ҳамаи мо

«Шаҳрвандон маҷбур ҳастанд, ки бо муҳити табиӣ дар муносибати эҳтиёткорона бошанд».

**Моддаи 50,
Конститутсияи
Республикаи
Ӯзбекистон**

Ҳикмати Берунӣ, ки гуфтааст:
«Агар инсонҳо нисбат ба табиат зӯрварӣ карда, қонунҳои онро ба тарзи дағал вайрон кунанд, рӯзе табиат ба сари онҳо чунон кулфатҳоро андохтаниш мумкин, ки ӯро ягон қуввае гардонда наметавонад» нишонани аз ин ҳазор сол пеш муаммоҳои глобалии имрӯзаро башорат доданиш мебошад».

ин кишварро на танҳо чун хонаи умумӣ, балки барои ҳамамон қалби ягона гуфта, дарк карданамон лозим аст.

Муаммои дар як минтақа паҳн шуда, муаммои на як миллат, инсон, давлат шахс буда, ба муаммои як минтақа бояд табдил ёбад. Одамон ба ҳамдигар шарик шуда, дар ҳамкорӣ онро бояд бартараф намоянд. Дар ин раванд маънавият бояд асоси кори ҳамагон бошад.

Имрӯз барои батартибдарории ҳифзи муҳит, истифодаи оқилона аз захираҳои табиӣ, асоси мустаҳками

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Агар ба муҳит ягон зарар расида бошад, барои бартараф кардани он Шумо кадом роҳро пеш мегиред? Пешгирии он ба Шумо чӣ хел фоида меорад?

2. Вазъияти зеринро хонед ва ба муносибати Анвар фикри худро гӯед.

Вақте ки Анвар аз мактаб бозмегаишт, насоси обкашии ҳамсояаш вайрон шуда, аз кран беист об мерафтагӣ шуд. Рӯи ҳавлӣ ва ҳатто девори ҳамсоя низ зери об монда, ба афтидан наздик шуда буд. Ӯ лаҳзае нигоҳ карда истод. «Ба фикрам ҳеҷ кас дар хона нест», – гуфту гузаишта рафт. Ба хона расида либосҳояшро иваз кард, баъди хӯроки нисфирӯзӣ бояд ба маҳфили шоҳмот мерафт. Боз ба мактаб баргаишт. Дид, ки дар ҳавлии ҳамсоя, ки ба об зарқ шуда буд, одамон чамъ омадаанд. Девори ҳамсоя низ афтида буд. Ҳама чизҳое, ки дар ҳавлӣ буд – гулҳо, кати чӯбӣ ва дигар чизҳо ба ҳолати барқарорнашаванда омада буданд. Ӯ ба ҳавлӣ даромадан замон: «Эҳа, ҳама ҷой вайрон шудааст-ку, барои чӣ дарвозаи обро кушода монда рафтед?» – гуфт. Дар ин ҳангом духтари ҳамсоя «Чӣ тавр донистед, ки дарвозаи кушода аст?» – гӯён пурсид. Анвар аз суханҳои худ пушаймон шуда, на «ҳа» ва на «не», гуфтанишро донист. Ӯ саҳт пушаймон шуд, ки ҷумаки кранро дар вақташ маҳкам карда натавонист.

хуқуқӣ офарида шуд. Дар Ўзбекистон дар ин масъала тақрибан 30 қонуни муҳим ва садҳо санадҳои меъёрӣ қабул шудаанд. Дар қонун «Дар бораи назорати экологӣ» ва дигар санадҳои меъёрӣ ташаккули фарҳанги экологии ҷомеа, ҳимояи ҳифзи муҳити атроф инъикос гардидааст.

Сабакҳои дарс. Имрӯз таълим ва тарбияи экологиро ба шуур ва тафаккури одамон ворид накарда, ҷомеаи баландпояи бомаънавият ва бомаърифат сохта намешавад.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲҚИМИ МАВЗЎ

1. Вазифаҳои асосии ташаккули фарҳанги экологӣ дар тарбияи насли ояндаи камолёфта аз ҷиҳати иборатанд?
2. Шумо фикри «Табиат ва инсон дар асоси қонуниятҳои муайян бо ҳамдигар ҳамкорӣ меkunанд. Вайрон намудани ин қонуниятҳо ба фоҷиаҳои экологие, ки онро дар оянда ислоҳ кардан номумкин аст, оварданиш мумкин» чӣ фикр доред?
3. Имрӯз барои ҳифзи муҳити зист ва ҳифзи табиат дар мамлақати мо кадом саъю кӯшишҳо дар амал ҷорӣ карда мешаванд?

ЧИСТОН

Чун вай ором аст, одамизод низ ором аст. Агар вай ноором бошад, ҳаёти одамай дар зери хавф аст. Чист он?

«Масъалаи муҳимтарин он аст, ки мо бояд ба баланд бардоштани фарҳанги экологии аҳоли ҷиддан диққат диҳем. Албатта, ин гуна мушкилотро танҳо бо усулҳои маъмури ҳал карда намешавад, ба ин фақат дар дили насли наврас меҳру муҳаббатро нисбат ба модар табиат, ба воситаи тарбия намудани ҳисси дахлдорӣ ба он ноил гаштан мумкин».

**Шавкат
Мирзиёев**

Ташаккул додани маънавияти баланд дар фаолияти ҷавонон

САВОЛҲО ВА СУПОРИШҲОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Асоси фаъолияти иҷтимоии ҷавононро чӣҳо ташкил менамояд?
2. Кадом фазилятҳо бояд барои «Ман фарзанди кишвари азизам ҳастам, ман авлоди аҷдоди бузургам, ман соҳиби таърихи бостонӣ ва фарҳангӣ ҳастам» гуфтан қарор ёбанд?
3. Ба суратҳои диққат намуда, дар бораи он чизҳое, ки ин ҷавононро бо ҳамдигар наздик мекунад, фикр кунед.

К

ӯдак аз рӯзи таваллудаш дар муҳити оила зиндагӣ мекунад. Аънаҳо, арзишҳо, урфу одатҳои, ки ба оила хос аст, барои ташаккул ёфтани кӯдак ҳамчун шахси комил асос мешаванд. Фарзандон тавассути мактаби ҳаёти оилавӣ талаботҳои ҷомеаро дарк намуда, эҳсос мекунад, ки ин ҳама беҳуда нест.

Имрӯз ҷавонони кишварамон дар ҷабҳаҳои гуногуни ҳаёт бо шуҷоат фаъолият пеш мебаранд. Онҳо доғишҷӯ ва талаба, коргару шифокор, педагог ва муҳандис, соҳибкоранд. Ҷавонони мо дорои малакаҳои хуби компютерӣ, техникаи интернетӣ буда, чанд забони хориҷиро медонанд ва дар мамлакатҳои пешрафта таҳсил намуда, ба майдони ҷаҳонӣ низ баромада истодаанд.

Барои дар оянда чун давлати абаркудрат шудани Ўзбекистон кадрҳои бонуфуз ва мутахассисони соҳиб-малакаро тарбия бояд намояд. Имрӯз барои ин вазифаи бузургро бошарафона иҷро намудан, зарурат ба кадрҳои педагогӣ, ки бо технологияи муосири таълимӣ мусаллаҳанд, торафт меафзояд. Дар кишвари мо 14 сентябри соли 2016 қабул карда шудани Қонун

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Вақте, ки «Фарзандони фидоии Ватан» меғўем, айнан кадом ҷавонҳоро дар назар дорем?
2. Оё ҷавонони ҷисмонан солимро маънан солим гуфтан мумкин аст?
3. Матнҳои зеринро хонед ва ба чунин муваффақиятҳо чӣ тавр соҳиб шуда тавоништанро бо фикрҳои худатон гӯед.

Шоҳмотбозони ҷавони Ўзбекистон истеъдод ва маҳорати худро дар чемпионати ҷаҳони шаҳри Минск дар байни бачагон оид ба шоҳмати рапид ва блитс нишон дода, ба ғалабаҳои бузург ноил гаштанд. Дар чемпионати ҷаҳон оид ба шоҳмати блитс дар байни писарбачагон синни даҳсола, Исломбек Синдоров медали тиллоро ба даст даровард, Абдулбосит Шарифҷонов бошад, сазовори медали нуқра гардид.

Исломбек Синдоров аз нуҳ партия дар ҳашиг бозӣ ғалаба ба даст оварла, бо 8 хол ба баландтарин зина баромад. Ӯ Константин Котелников, Арсеній Чумак, Всеволод Тимофеев, Патрик Першин, Тамерлан Чиндигири россиягӣ, Мотеус Дудникаси литвонӣ, Игор Нагорний украинагӣ ва ҳамҷамоааш Абдулбосит Шарифҷоновро мағлуб кард. Исмомилбек дар чемпионати ҷаҳон оид ба шоҳмати рапид низ бомуваффақият иштирок намуда, соҳиби ҷои дуюм гардид. Ӯ дар мусобиқа бо Александр Черкашин, Сергей Погорелов, Всеволод Пономарев, Тамерлан Чиндигири россиягӣ, Олексий Поповский, Юрий Хриновский, Кемал Баширови украинагӣ ва Пан Хиэм Доани вьетнамӣ голиб омада, дар ҳамин баҳс бо Михай Науменкои белорус, ки чемпион буд, як хел – 8 хол ҷамъ намуда, бо нишондодҳои иловагӣ медали нуқраро ба даст даровард.

Маводҳои ЎЗА

«Дар бораи асосҳои сиёсати давлат оид ба ҷавонон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» Ҷамҳурии олии ва эътибори баланди давлатро нисбат ба ҷавонон таҷассум менамояд.

Рағбатноккунии иштироки фаъоли ҷавонон дар ҷараёни амалисозии ислоҳоти иҷтимоӣ-сиёсӣ, иқтисодӣ, маданӣ, шароити зарурӣ фароҳам овардан барои нумӯ бахшидани салоҳияти маънавиву ахлоқӣ, ғоявӣ-назарӣ ва дар асоси тадқиқот бурдан сиёсати доир ба ҷавононро амалӣ намудан айни замон аҳамияти муҳим касб мекунад. Қабул гардидани ҳуҷҷатҳои қонунгузорӣ, дар баробари таъяни ғояҳои адолати иҷтимоӣ, инсондӯстӣ, меҳру оқибат тамоюлҳои асосии фарогири ҳамаи ҷабҳаҳои ҳаёти ҷавононро мустаҳкам менамояд. Ислоҳотҳои дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таълим» ва Барномаи тайёркунии кадрҳои миллии гузаронидашаванда, барои амалӣ кардани вазифа ва мақсадҳои омода намудани кадрҳои баландихтисос ва рақобатпазир равона гардидааст.

Муҳими бардани сиёсати ҷавонон	озодбаёнӣ ва шаффофият;
	иштироки бевоситаи ҷавонон;
	дастгирӣ ва ҳавасмандкунии ташаббуси ҷавонон;
	устувории арзишҳои маънавӣ, ахлоқӣ ва фарҳангӣ;
	баланд бардоштани эътибор ба меъёрҳои маънавӣ;
	роҳ надодан ба поймол шудани ҳуқуқи ҷавонон;
	дар дигаргуниҳои ҳаёти ҷомеа дар сафи пеш будан;
	иштироки фаъол дар татбиқи ислоҳот дар соҳаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, сиёсӣ ва маънавӣ ва ғайра.

Тарбия намудани арзишҳо ва сифатҳои волеи миллии, арзишҳои умумбашари ба инобат гирифта, дар шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, инкишоф додани худшиносии миллии, кӯшиш ба маҳорати касбӣ, барқарор кардани сифатҳои ба меҳнат, ба таври мунтазам баланд бардоштани малакаҳои худ равонакунанда, омода намудан ба ҳаёти оилавӣ, тарбия намудани ҳисси масъулият ва ҷавобгарӣ дар назди оила, падару модар ва ҳешовандон барин масъалаҳо ифода ефтаанд.

Тарбия намудани насли баркамол – асоси ташаккул додани маънавият ва тафаккури ҷавонон аст. Ўзбекистон кишвари ҷавонон аст. Ояндаи давлат, рушди миллат ба дониш, ғайрату шуҷоат, ҷаҳонбинӣ, ҳиссиёти ватанпарварӣ ва чӣ қадар баланд будани дараҷаи камолоти ҷавонони имрӯза вобаста аст. Ҷавонони оянда бояд фикрронии озод дошта, мустақилона кор бурда тавонанд, аз забонҳои хориҷӣ ба хубӣ хабар дошта, соҳиби тафаккури баланди технологӣ бошанд, манфиатҳои худро боло аз манфиати мардум ва Ватан нагузоранд ва, агар зарур бошад, ҷони худро барои Ватан фидо карда тавонанд.

Беҳуда нест, ки аз панҷ стратегияи устувор, ки рушди Республикаи Ўзбекистонро барои солҳои 2017–2021 муайян менамояд, чорумаш дар мазмун ва моҳияти инкишофи соҳаи иҷтимоӣ низоми таълими бардавомро такмил додан, баланд бардоштани имкониятҳои таълими босифат, зиёд намудани шабакаи муассисаҳои таълими томактабӣ ва дар ин муассисаҳо барои инкишофи ҳартарафаи интеллектуалӣ, эстетикӣ ҷисмонӣ кӯдакони шароитҳои заруриро таъмин намудан, дар натиҷаи такмил додани сиёсати давлат оид ба ҷавонон, тарбия намудани ҷавонони ҷисман солим, руҳан ва ақлан инкишофёфта, мустакил фикркунанда, ба Ватан содиқ, нуқтаи назари ҳаётан қатъӣ дошта, ҷараёни ислохотҳои демократиро муайян кардан ва дар ҷамъияти шахрвандӣ фаъолияти иҷтимоӣ онҳоро баланд бардоштан барин масъалаҳои муҳим дар назар дошта шудаанд.

Танҳо инсонҳое, ки зарурияти якҷоягии арзишҳои миллий ва умумибашариро амиқ мефаҳманд, донишҳои муосир, салоҳияти интеллектуалӣ, технологияҳои пешрафтаре идора карда метавонанд, ба ҳадафҳои рушди стратегияи худ ноил шуданаш мумкин.

Табиист, ки ҳар як давлат бо ҷавонони худ ифтихор дорад. Албатта, ин сабабҳо дорад. Дар кишвари мо:

- ➔ ҷавонон дар кишвари мо ҳамчун қувваи асосӣ дар ислоҳоти иҷтимоӣ иқтисодӣ иштирок мекунанд;
- ➔ аз зиёда аз 32 миллион аҳолии кишвар 10 миллионро ҷавонон ташкил мекунанд;
- ➔ имрӯзҳо аз байни ҷавонон чемпионҳои ҷаҳон ва қитъа, ғолибони олимпиадаҳои байналмилалӣ, фестивал ва озмунҳо ба воя расида истодаанд.

«Боиси ғурур ва ифтихор аст, ки ҷавонони мо кодир ҳастанд, барои ояндаи Ватанамон масъулиятро ба дӯши худ гирифта, ба кувваи халқунандаи имрӯз ва ояндаи мо табдил ёбанд».

**Шавкат
Мирзиёев**

«Мандар мактабҳои кишваратон борҳо будам. Нигоҳҳои дураҳшандаи бачаҳо ин натиҷаи сиёсати аз ҳама хуби роҳбарияти Ўзбекистон дар соҳаи таълим аст».

**В. Садовничий,
Ректори Донишгоҳи давлатии
ба номи Михаил
Ломоносови
шаҳри Москваи
Федератсияи
Русия**

Конститутсияи мо, қомусест, ки арзишҳои ахлоқиро бар асоси мустаҳкам ниҳодааст. Дар он арзишҳои миллии мо инкишофи худро ёфтааст. Масалан, дар моддаи 45-уми Қонуни Асосӣ: «Ҳуқуқи ноболиғон, маъюбон ва пиронсолон аз ҷониби давлат ҳифз карда мешавад», гуфта шудааст.

Сабакҳои дарс. Имрӯз қарзи фарзандон дар назди падару модар, масъулияти падару модар дар назди кӯдак дар асоси қонунгузори миллии мустаҳкам карда шуда, дар назди ҷавонони Ўзбекистон заминаи мустаҳкамро барои эҳтиром намудани анъана ва арзишҳои миллии, қарор ёфтани фазилатҳои маънавии мегузорад.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗӢ

1. Дар татбиқи сиёсати давлат оиди ҷавонон дар кишвари мо саҳми Шумо чӣ хел аст?
2. Вобастагии узвии фарҳанги ҳуқуқӣ, ахлоқӣ ва маънавии ҷавонон дар чӣ акс меёбад? Бо мисолҳо фаҳмонед.
3. Имрӯз дар мамлақати мо барои рушди ҷомеаи шаҳрвандӣ нақши ҷавонон чӣ гуна аст? Фикратонро эзоҳ диҳед.

ЧИСТОН

Гоҳ чун замин наздик, гоҳ чун осмон дур аст. Он чист?

§ 14

Дар шароити ҷаҳонишавӣ таҳдидҳо бар зидди маънавияти миллӣ

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Мазмун ва моҳияти мафҳуми «глобализатсия» (ҷаҳонишавӣ)-ро шарҳ диҳед. Ба расмҳо назар карда фикратонро асоснок намоед.
2. Вақте ки «глобализатсия ин ба дараҷаи беқиёс тез шудани суръати ҳаёт» мегӯянд, чиро мефаҳмед?
3. Глобализатсия ба равнақи маънавии ҷомеа ва давлат чӣ гуна таъсир дорад? Фикратонро асоснок намоед.

Дар шароити глобализатсияи имрӯза ҳимояи манфиатҳои миллии кишвар, таъмини амният ва барқарорӣ, мустаҳкам намудани истиқлолият, аз ҳарвақта дида муҳимтар аст. Дар чунин шароит ба он ноил шудан лозим аст, ки таҳкурсии маънавию ахлоқии давлат, арзишҳои миллию умумибашарӣ, мавқеи мероси маънавӣ нигоҳ дошта шаванд. Зеро дар замири давлатдории миллӣ, арзишҳои миллӣ ва умумибашарӣ ҷамъияти шахрвандии ташаккулёфта ниҳон аст.

Глобализатсия (лотинӣ: глобус – кура, сайёраи замин) – мафҳумест, ки дар нимаи дуюми асри ХХ – ибтидои асри ХХІ ташаккул ёфта, дар тараққиёти ҷаҳон тартиботҳои нави умумисайёравӣ – васеъшавии робитаҳои байниҳамдигарии давлатҳо ва одамон, фазои иттилоотӣ, паҳншавии сармоя, мол ва интегратсияшавии бозори меҳнат, васеъшавии

«Аз чумла, терроризми байналмилалӣ, экстремизм, гардиши ғайриқонунии маводи мухаддир, низоъҳои динӣ, муҳочирати ғайриқонунӣ, савдои одам, муаммоҳои экологӣ, дар баъзе мамлакатҳо зиёд шудани камбизоатии иқтисодӣ, бекорӣ, кашшоқӣ, тамоми инсониятро ба хавотир оварда истодааст».

Шавкат Мирзиёев

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Тадбирҳои оид ба пешгирӣ намудани таъсири манфӣ ба азнавшавии ҳаёти маънавии ҷомеа дар шароити ҷаҳонишавӣ аз ҷиҳати иборат аст?
2. Шахсе, ки ба таъсири таҳдидҳои мафкуравӣ дучор меояд, ўро аз ин мафкураи бегона чӣ хел халос кардан мумкин?
3. Фикри зеринро хонед ва муносибати худро баён кунед.

Ба ақидаи Д.Вилкарсон дар ҷомеаи Ғарб сабабҳои авҷ гирифтани вайроншавии ахлоқӣ, ин ба воситаи телевизиони кабел иллатҳои ғайриинсониро бо тарзи васеъ тарғиб кардан аст. Аз ҳама хатарнокаш он аст, ки мамлакатҳои Ғарб кӯшиши карда истодаанд, ки ҷаҳонбинии худ, андоза ва тарзи ҳаётанро ба воситаҳои гуногун, хусусан, ба воситаи таъсири гоյавию мафкуравӣ ба ҳаёти миллат ва халқҳои дигар ворид намоянд.

ташкил медиҳад. Кишварҳои дунё, қувваҳои муайян, марказҳо, аз тарафи шахсоне, ки манфиатҳои худро аз ҷиҳати мафкуравӣ таъмин намудан, ҳадафҳои ғаразнокро ба нишон гирифта, кишварашон ва давлатҳои дигар, хусусан ҷавононро ба роҳи нодуруст бурдан, аз усул ва технологияҳо, ки барои ба шуури онҳо ғоя ва нуқтаи назарҳои ғайриинсонӣ ва ғайриахлоқиро ворид менамоянд, истифода бурда таҳдидҳои гуногунро ба ҷо меоранд.

Аз ин рӯ, нисбат ба таҳдидҳои ғоявӣ мафкуравӣ, бодикқат, огоҳу ҳушёр зистан, ба манфиатҳои мамлакат, ғояҳои бегона, назарҳои, ки ба анъанаҳои миллӣ ва арзишҳои монанди зид аст, мақсад ва муддаоҳои онҳоро амиқ фаҳмидан, махсусан, ҷавононамонро аз чунин хавфу хатарҳои ҳимоя намудан, низоми тарбияи маънавию боз такмил додан дар мубориза бар зидди таҳдидҳои маънавий аҳамияти ҳалкунанда доранд.

Мо таҳдидҳои маънавий гуфта, қатъи назар аз забону дину эътиқод ҳуруҷҳои ғоявӣ, мафкуравӣ ва инфарматсиониро мефаҳмем, ки озодона зиндагӣ қардани ҳар гуна инсон муқобил гузошта шуда, зарба задан ба олами руҳии вайро назди худ мақсад ниҳодааст. Инчунин, таҳдидҳои маънавий шакли муайяни вайронкорӣ маънавию мебошанд, ки аз ҷониби қувваҳои вайронкор бо назардошти манфиатҳои молиявӣ ва сиёсии худ, аз марказҳои гуногун нисбат ба ягон мамлакат аз дохил ё берун ба ҷо оварда мешаванд. Онҳо барои ба ҳадафҳои худ расидан барои аз ҳар гуна усулҳои ба ҳиссиётҳои маънавий-руҳии одамон, эҳсосотҳои миллӣ, муаммоҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва маънавий, ки дар ҳама ҷо мавҷуд аст, инчунин, аз технологияи муосир, телекоммуникатсия, ВАО, интернет моҳирона истифода бурдан кӯшиш мекунанд.

Ҳар гуна таҳдиду таҷовузҳои, ки бар зидди маънавият нигаронида шудаанд, беҳатарии мамлакат, манфиатҳои миллии он, ба яке аз хатарҳои ҷиддӣ дар роҳи таълимӣ ояндаи насли ҷисман ва маънан солим табдил ёфта, дар охир ҷомеаро ба инқироз оварда расонданиш мумкин аст.

ТАҲДИДҲО	
ДОХИЛӢ	БЕРУНӢ
Риоя нақардани қонун, бепарвоӣ, хиёнат, маҳалгароӣ, ришвагарӣ, беъътиноӣ, нописандӣ нисбати дигарон, ҳасад, хиёнат, бемаъсулиятӣ ва ғайра.	Ҷундаментализм, шовинизм, фашизм, «маданияти оммавӣ», ғоя ва мафкураҳои бегона, ҳалои ғоявӣ, таназзули маънавий ва ахлоқӣ, ахлоқи вайрон ва зӯрварӣ, эгосентризм, қочоқи маводи муҳаддир, сепаратизм, наҷодпарастӣ, нописандӣ ба арзишҳои миллӣ ва маънавий ва ғайра.

Раванди ҷаҳонишавӣ ба дониш, илму техника, иқтисод ва дигар соҳаҳо, инчунин, ба масъалаи демократикунонии давлат низ таъсири калон мерасонад. Дар натиҷаи ҷараёнҳои глобализатсия мултимаданият, ки (ба ном маданияти хурд) ба худшиносии миллӣ хатар меорад, ворид шудааст. Акнун дар зери таъсири он аломат ва хислатҳое, ки ба ҳар як миллат хос аст, бо аломатҳои фарҳангии умумӣ омехта шуда истодааст. Мутаассифона, он ҷавонони зиёдеро ба зери таъсири худ даровардааст.

Имрӯз дар кишвари мо ба масъалаи рушди маънавий, ахлоқии ҷомеа, камолоти маънавию ахлоқии шахрвандҳо бахусус, ҷавонон эътибори калон нигаронида, дар ин самт мақсад ва вазифаҳои равшан муайян карда шуд. Дар натиҷаи барнома ва ҷорабиниҳои, дар ҳамкориҳои узвии давлат ва ҷомеа омода карда шуда пеш аз ҳама, худшиносиву ҳудогоҳӣ, арзишҳои таърихӣ ва миллӣ, урфу одатҳо ва анъанаҳои қадимаро барқарор намудан ва боз ғани кардан, ҳурмат ва эҳтиром ба рӯҳи ниёғони мо, аз нав барқарор намудани ёдгориҳои таърихӣ ва қадамҷойҳо ва аз ҳама муҳимтараш, асос гузоштан ба ғояи истиқлоли миллӣ барин як қатор корҳои мусбӣ ба анҷом расид.

Таъсири ҷаҳонишавӣ дар рушди ҷомеаи шахрвандӣ

Ҷиҳатҳои мусбати ҷаҳонишавӣ дар ҷист:

Робитаҳои интегратсия ва ҳамкорӣ дар байни давлатҳо ва халқҳо пурзӯр шуда истодааст, барои ҳаракати озодаи сармоя ва молҳо, шароитҳои мусоид фароҳам оварда шуда истодааст, технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсияи муосир, дастовардҳои илму фан ба зудӣ паҳн шуда истодааст, арзишҳо дар асоси умумибашарӣ мунтарак шуда истодааст. Дар айни замон мулоқотҳои байни тамаддунҳо сифати нав касб менамояд, ки дар натиҷаи он дар вақти офатҳои экологӣ имкониятҳои ёрии байниҳамдигарӣ афзуда истодааст ва ғайра.

Ҷиҳатҳои манфии ҷаҳонишавӣ дар ҷиҳи намоён мешавад:

Башариятро ба гирдоби зиддиятҳои байниҳамдигарӣ баранда, харобкунандаи маънавият, дар охири оқибат ба фочиаҳо бурда, ба ташаккул ёфтани шаклҳои нави «арзишҳо» оварда мерасонад. Имрӯз шуур ва қалби мардуме, ки дар минтақаҳои гуногуни дунё мебошанд, ба майдони ворид намудани ғояҳои гуногун, ба майдони мафкуравӣ табдил ёфта истодааст. Васеъ паҳн шудани экстремизми динӣ ва фундаментализм дар Осиёи Марказӣ ба пурзӯр шудани ҳаракатҳои фаъолияти таҳрикорӣ оварда расонд ва ғайра.

ДОНИСТА ГИРЕД!

Барои зиддият нишон додан ба оқибатҳои зараровари ҷаҳонишавӣ:

- баланд бардоштани салоҳияти зеҳни миллӣ;
- мероси миллӣ-маънавию ба қисми ҷудонашавандаи шуур ва ҷаҳонбинии ҷавонон табдил додан;
- ба ҷавонон фаҳмондани худшиносии миллӣ ва дар онҳо ташаккул додани ҳиссиёти ватанпарварӣ;
- ташаккул додани шуури таърихӣ ва хотираи таърихӣ, афзоиш додани таваҷҷӯҳи таърихӣ;
- тарғиб намудани шаъни оила, меҳру муҳаббат ба маҳалла, хондани китобҳо, дониш ва маърифатнокӣ;
- тарбия намудани эҳтиром ба арзишҳо ва урфу одатҳои миллӣ.

Сабакҳои дарс. Бар зидди таҳдидҳое, ки ба инкишофи ҷомеа таъсири мусбӣ доранд, ба оқибатҳои зараровар оварда мерасонанд, тамоми аъзоёни ҷамъият, пеш аз ҳама, имон ва эътиқоди ҷавононро мустаҳкам карда, иродаи онҳоро бақувват намудан, онҳоро ҳамчун инсонҳои баркамоли ақидаи мустақил дошта тарбия кардан лозим.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗӮЪ

1. Имрӯз кадом хатарҳоеро, ки ба ҳаёти маънавиямон хавф доранд, таъсири глобализатсия гуфта метавонем?
2. Шумо фикри «Хонаи ҳудро худат нигоҳ дор»-ро чӣ гуна эзоҳ медиҳед?
3. Кадом хатарҳо ба мо хурд менамоянд, вале оқибатҳои калон доранд, зарари онро талофӣ кардан мумкин аст? Фикратонро асоснок намоед.

ЧИСТОН

Аксар вақт одамонро ба роҳи нодуруст мебарад. Он чист?

Таъсири медиафарҳанг барои баланд бардоштани маърифати ҷомеа

САВОЛ ВА СУПОРИШҶОИ ФАЪОЛКУНАНДА:

1. Мафҳумҳои «интернет», «медиафарҳанг» ва «амнияти иттилоотӣ»-ро шарҳ диҳед.
2. Дар ҳикмати бебаҳои ҳазрати Алишери Навоӣ: «Агар ту огоҳӣ, ту шоҳӣ» чӣ гуна маъно мучасам аст?
3. Имрӯз таъсири медиафарҳангро ба маънавияти ҷомеа дар чӣ ҳис қардан мумкин? Тавассути суратҳо фикратонро асоснок намоед.

Донишҷӯи шабақаҳои иҷтимоӣ, унсурҳои фарҳангӣ, яке аз вазифаҳои муҳими имрӯза мебошад. Мо дар даври технологияҳои олии зиндагӣ мекунем: он маълумоте, ки ба мо хеле зарур аст, дар ҳақиқати он аз рӯзномаҳои иҷтимоӣ сиёсии гуногун, аз китобҳо ва намоишҳои телевизионӣ дида интернетро маълум мекунем. Чаро ин тавр?

Ҷун маълумоти интернет, тез тез нав мешаванд, истифода бурдани он ба мо душворро намеорад. Ҳазрат Алишер Навоӣ ба аҳамияти ахбор дар ҳаёти шахс ва ҷомеа баҳои баланд дода, панҷ аср пеш «Агар ту огоҳӣ, ту шоҳӣ» барин сатро навишта буд.

Дар шароити босуръат инкишофёфтаи технологияҳои иттилоотӣ амнияти иттилоотӣ дар таъмин намудани манфиатҳои миллии шахс, ҷомеа ва давлат аҳамияти калон дорад.

Тавре, ки шумо медонед, дар зери ҳар як маълумот манфиат вучуд дорад. Аммо аз ахбор бар зидди манфиатҳои миллӣ ва байналхалқӣ истифода бурдан ҷиноят аст. Дар айни замон иттилоот дар дасти як қатор мамлакатҳо ва созмонҳои террористии байналхалқӣ ба силоҳи асосӣ ва даҳшатовар табдил ёфта истодааст. Сабаби асосии он – ба эътибори одамон бо тарзи қулай, зуд ва аз ҳама самаранок рафта расидани иттилоот мебошад. Ҳамаи соҳаҳои ҳаёти ҷомеаи мо, аз он ҷумла тараққиётро дар соҳаи таълим бе интернет, телевизион, радио ва наشرҳои оммавӣ тасаввур карда наметавонем.

Воқеаҳои гуногун, ки дар олам рӯй медиҳад ва маълумоте, ки ба маънавиятамон зид аст, тавассути технологияҳои иттилоотӣ ва коммуникатсионӣ, интернет ва васоити ахбори омма дастрас шуда истодааст. Баъзе ҷавонон ин иттилоотро нафаҳмида ба он бовар мекунад, ки ин ба шуури онҳо таъсири манфӣ мерасонад.

Нақши воситаҳои ахбори оммавӣ дар баланд бардоштани савияи медиафарҳанги ҷавонон хеле бузург аст. Ба воситаи он ташкил кардани намоишҳои гуногун, омӯхтан ва таҳлил намудани дигаргуниҳои иҷтимоӣ сиёсӣ, ки дар ҷаҳон рӯй медиҳад роҳи аз ҳама самарабахши роҳнамоеи ҷавонон мебошад. Вақте, ки ҷавонон шабакаи интернетро истифода мебаранд, аз сайтҳои расмӣ (филтршуда) зиёдтар истифода кунанд, ба мақсад мувофиқ аст.

Раванди тағйирёбии ҷиддӣ дар соҳаҳои иқтисодиву иҷтимоӣ, сиёсӣ, фарҳангӣ ва экологӣ, хусусан, дар соҳаи технологияи иттилоотӣ ба инкишофи пуриқтисодии захираҳои ахбор оварда расонид. Ин аз истеъмолкунандагон зарурияти самаранок истифода бурдани иттилоотро талаб мекунад.

Дар вебсаҳифаҳои интернет маълумотҳои гуногун ҷойгир карда шудааст. Инҳо санадҳо, ҷадвалҳо, диаграммаҳо, расмҳо, аудио, клипҳои видеой, китобҳо ва маҷаллаҳо, филмҳои ҳуччатӣ, бадеӣ ва ғайра мебошанд.

Дар баробари иттилооти мусбат, ба усул ва воситаҳои ба шуури одамон, хусусан, ҷавонон ворид намудани ахбори манфӣ низ айнан тавассути интернет оғоз ёфт.

Ҳотираи инсон ба воситаи телефон 10 фоиз маълумот қабул мекунад. Тавассути видео бошад, 60 фоиз маълумотро аз худ мекунад.

Дар медиабозор таҳиякунанда, таъминкунандаи ахбор (маҳсулот) ва истеъмолкунандаи иттилоот иштирок мекунад. Таҳиякунанда, ин муаллифи ғоя маводҳоро ҷамъ менамояд, таҳлил мекунад, медиаматнро омода мекунад ва паҳн мекунад, маҳсулот (ахбор) — иттилооте, ки дар матн, аломат, суратҳо ва рамзҳо ифода ёфтааст; паҳнкунанда (канал) — ВАО — васоити ахбори омма (медиа); истеъмолкунанда — қабулкунандаи ахбор, шахси омӯзанда, талқинкунанда.

Имрӯз замон бошиддат тағйир меёбад. Ҳаёт дар ҳамаи соҳаҳо аз ҳамаи мо кӯшишҳои далерона, ташаббусҳои ғаёл, муносибатҳои ҳаққонӣ ва одилоноро талаб карда истодааст. Мардуми бисёрдида, босабру тоқат, заҳматкаш ва оличаноби мо тағйиротҳои муҳими ба амал ҷорӣ шуда истода ва натиҷаҳои онро интизор аст.

Шавкат Мирзиёев

Вақте ки дар компютери бегона аз почтаи электронӣ ё хидматҳои дигар истифода мекунед, аз он баромаданро фаромӯш накунед. Дар акси ҳол, бегонаҳо аз иттилооти махфии Шумо истифода намуда, ба шумо фармоиш ё худ талабномаҳо фиристонданашон мумкин.

Бо пайдошавии интернет дар хусуси таъсири ҷиҳатҳои муайяни ӯ ба ахлоқи ҷомеа мувоҳиҷаҳои гуногун шуда гузаштааст. Он гувоҳӣ медиҳад, ки ҷаҳонишавӣ, яъне дар оқибати мулоқот доштан бо одамоне, ки дар шароити гуногуни фарҳангӣ истиқомат мекунанд ва тарбияи гуногун доранд, ба паст шудани арзишҳои миллӣ оварда расонданиш намоён шуд. Ҳамчунин, паҳн шудани иттилоот бо суръати раъду барқ дар навбати худ ахбори ҳақиқиро аз дуруғ ҷудо карда нагавонистан, ба паҳншавии маълумотҳои гуногуни мазмуни манфӣ дошта, ба пайдошавии сайтҳои, ки ба агрессивӣ ва зӯроварӣ даъват менамоянд, сабаб шуд.

Зеро инсонӣ бомаънавияту бофарҳанг ҳеҷ маҳал тавассутӣ сайт, почтаи электронӣ, шабакаҳои иҷтимоӣ ва блогҳои суҳанҳои, ки бе восита ба руҳияти инсон таъсири манфӣ мерасонад, наменависад. Мурочиатҳои, ки ба воситаи чат ва форумҳои мешаванд, аз доираи одоби суҳан намебароянд. Пас, Шумо ҳангоми истифодаи интернет ба ҷиҳод бояд диққат диҳед:

- ➔ ҳар гуна ахбори ба оромӣ хатаррасон, характери вайронноӣ дошта, ба ҳаёти шахсии истифодабарандагонӣ дигар ва ашхоси сеюм дахлдорро боргири, нигоҳ доштан, ҷоп кардан, паҳн намудан ва дар ҳолатҳои дигар истифода бурдан;
- ➔ вайрон кардани ҳуқуқҳои нобилиғон;
- ➔ бор гири тасвирҳои азоб додан ба ҳайвонҳои ва зӯроварӣ, даъвати ба ҳамин монанд, тасвирҳои;

- акс намудани ғояҳои душманӣ, иркӣ, динӣ ва этникӣ;
- дастурҳо барои тарғиб намудани фаъолияти ҷинояткорӣ;
- ҷойгир намудани ахбори маҳдудшуда;
- ҷойгир кардани ахбороти паҳн намудани маводи муҳаддир ва усулҳои истехсоли онҳо;
- ҷо намудани матнҳои, ки характери фиребгарӣ доранд.

Медиафарҳанг фарҳангест, ки дар зерин таъсири воситаҳои ахбори оммавӣ (пеш аз ҳама телевизион, пас матбуот, радио, интернет) ташаккул ёфтааст.

Он эҳтиёҷи одамонро ба иттилоот таъмин менамояд, шавқҳои одамонро идора мекунад, монанди меҳригиёҳ ба худ ҷалб менамояд, намудҳои гуногуни таъсир, усул ва воситаҳоро ба кор меандозад. Имрӯз шуур ва тафаккури ҷавононро медиафарҳанг идора карда истодааст. Як мисол, ҳар як ҷавон даркор аст ё не, барои онро истифода бурдан эҳтиёҷ дорад ё не, хоҳиш дорад, то дар дасташ телефони мобилии муосир дошта бошад. Бо касе беист гап занад, нависад, ахбор иваз намояд. Замон барои соҳиб шудан ба шуур ва қалби одамон ба муборизаи даҳшатовар ворид шудааст. Табиист, ки дар он медиафарҳанг нақши асосӣ дорад.

Дар бораи ояндаи одамон, ки саводи медиавӣ надоранд, фикрҳои дар боло гуфта шударо фаҳмонед.

ФАЪОЛИЯТИ ЭҶОДӢ

1. Вақте ки Шумо дар интернет бо истифодабарандагон тавассути почтаи электронӣ ё худ форумҳои дар сайт буда муошират мекунад, ба чӣ гуна эътибор медиҳед?
2. «Пешакӣ миннаторӣ баён мекунам», «бо эҳтиром», «ташаққур ба шумо барои боварӣ», «ақидаи Шумо ба мо хеле муҳим», «барои ба мо муошират карданатон вақт ҷудо карданатонро қадр мекунем» барин ҷумлаҳои оддӣ ба медиасаводхонӣ чӣ алоқа дорад?
3. Ба фикрҳои зерини Президенти аввалини Республикаи Ўзбекистон Ислоҳ Каримов эътибор диҳед: «Нерӯҳои зӯрвар ва таҷовузкори дар дунё буда, қадом як халқ ё худ мамлакатро ба худ тобеъ намудан, шикастан, захираҳои ӯро соҳиб шуданӣ бошад, пеш аз ҳама барои ӯро бешилоҳ қунонидан, барои онҳоро аз бузургтарин сарват — арзишҳои миллӣ, таърих ва маънавият ҷудо кардан кӯшиш мекунад».

Медиафарҳанги ба ҷомеаи мо ҳамчун алафи печак часпидааст. Аз он ягон илочи бегона шудан нест. Акнун тақозое ба миён омадааст, ки ба медиафарҳанг ворид шудани ҷавонон ва ҷараёни вобасташии он ба тарзи оқилона идора карда шавад.

Мафҳуми медиафарҳанг аз мафҳуми «фарҳанги оммавӣ» фарқ мекунад. Медиафарҳанг – ҳосилаи раванди ҷаҳонишавӣ аст. Бинобар ин, ҷаҳонишавӣ барин он ҷонибҳои мусбӣ ва манфии худро дорад. Тарафи мусбии онро қабул ва инкишоф дода, аз оқибатҳои манфии он эҳтиёт шуда, худамонро бояд аз натиҷаҳои дахшатовари он нигоҳ дорем.

Дар замоне, ки ҷустуҷӯ аз ахбори гуногун ва имкониятҳои тасарруф кардани он васеъ шуда истодааст, фарҳанги ҳукукии хонандагонро ташаккул додан, аз ҷараёнҳои гуногун ҳифз намудан, аз хуруҷҳои ахбори гуногуне, ки тавассути шабакаи интернет меояд, огоҳ намудан, вазифаи умдатарини рӯз шудааст.

Сабакҳои дарс. Дар давраи глобализатсияи имрӯза дар баробари талаб намудани фаъолиии иҷтимоӣ, камолоти маънавӣ, ахлоқи ҷавононро аз ҳарвақта дида ба дараҷаи муҳимтар бардоштан зарур аст. Зеро ба медиафарҳанг соҳиб шудан дар асоси азхудкунии рушди арзишҳои маънавӣ ва меъёрҳои ахлоқӣ одамон ба ҳамдигар, ба оила, ба ҷомеа, ба Ватан ва ба тақдири тамоми инсоният муносибатҳои инсондӯстиро намоён мекунанд ва ба рушди ҷомеа таъсири мусбӣ мерасонанд.

САВОЛҲО БАРОИ ТАҲКИМИ МАВЗӮЪ

1. Имрӯз медиафарҳанг, ки торафт оммавӣ шуда истодааст, ба меъёрҳои ахлоқӣ чӣ робита дорад?
2. Оё шуур ва тафаккури ҷавононро тавассути медиафарҳанг идора кардан мумкин аст? Фикратонро асоснок намоед.
3. Фикри «Ахбор дар дасти ҳар касе бошад, ӯ оламро идора мекунад»-ро чӣ хел эзоҳ медихед.

ЧИСТОН

Ҳамеша бо инсон якҷоя аст. Вале фоидаи он ҳеҷ гоҳ намерасад. Онҳо чихоянд?

ДАРСИ ҶАМЪБАСТӢ

Донишомӯзи азиз!

Дар давоми ду соли охир, худшиносиву худоғохӢ, дар айни замон ба қадри вақт, оила, Ватан расидан, нисбат ба дигарон дар муносибати оличанобӢ будан, ҳамчунин, ба онҳо меҳру мурувват нишон доданро тавассути китоби дарсии «Асосҳои маънавият» дониста гирифтед. Маънавият – танҳо маҷмӯи мафҳумҳои назариявӣ нест. Он ифодаи қудрати халқу миллат, асосҳои арзишҳо, ҳадафҳои нек аст. Маънавият – ахлоқ ва одоб, дониш, қобилият, таҷриба, вичдон, эътиқод ва ҷаҳонбинии инсон буда, низомест, ки дар яқоягӢ бо рушди ҷомеа таъсири мусбӣ расонданаширо дар давоми аз худ кардани мавзӯҳои китоби дарсӣ фаҳмида гирифтед.

Дар раванди ҷаҳонишавӣ ва модернизатсияи имрӯз ба маънавият ба сифати мизони ҳифзи халқ, миллат, ҳатто инсон ва барқарориву фаровонии дунё муносибат карда мешавад. Аз ҷумла, маънавият тараққиёти Ёзбекистони ҷонаҷонамон ва ҷавононеро, ки дар он ба воя мерасанд, аз касе кам набудани онҳо, ҷисман пурқудрат, ақлан бо салоҳият шуда ба воя расиданашон чун нури руҳии ниҳоят муҳим хизмат мекунад.

Шумо донишомӯзи азиз, дар доираи мавзӯҳои китоби дарсӣ оид ба дар қадом ҷомеа зиндагӣ кардани худ ва ҷамъиятро ташкил кардани одамоне, ки ба меъёрҳои олии маънавият ҷавоб дода метавонанд, устувории қонун, ки махсусан дар ҳаёти ҷавонон намоён мешаванд, шинос шудед. Мавзӯҳои китоби дарсӣ, ки мазмуни онро хеле бой гардондааст, ба арзишҳои ахлоқӣ ва шаҳрвандии фаъолро тарбия намудан хизмат мекунад. Боварӣ дорем, ки онҳо ба ташаккули сифатҳои ахлоқӣ-маънавии Шумо низ таъсир кардаанд.

Донишомӯзи азиз! Нурҳои тафаккур, ки дар китоби дарсӣ ҷо гирифтаанд, саршор аз адабиёту маърифат аст, ки Шуморо ба роҳи дуруст, ба ҳадафи дуруст ва ташаккул додани эътиқод даъват менамояд. Барои ин ҷавонони имрӯза ақидаи озод ва мустақил дошта, бо имону эътиқод, бо ақлу заковатманд, боирода, донишманду доно буда, таърихи кишвари худро, арзишҳои миллий, инчунин, мероси илмию маънавию, ки аз аҷдоди бузургамон мондааст, ба шууру қалби худ ҷо намуда бояд нигоҳ доранд. Инчунин,

китоби дарсӣ барои Шумо мачмӯаи мафҳум ва фикрҳо буда, ба оянда даъват менамояд. Боварӣ дорем, ки Шумо донишҳои худро такмил дода, ба қуллаҳои баланд хоҳед расид.

Донишомӯзи азиз! Бояд таъкид кард, ки ноил шудан ба мақсадҳои нек, ба бахту омад расидан ин чараёнест, ки худ аз худ ҳал намешавад. Барои ин дар баробари заҳмати беист, кӯшишу шучоат, иродаи матин доштан, заминаи мустаҳкамаи истиқлолият, фаровонӣ, сулҳ, осоиштагӣ дар кишвар бояд ҳукмфармо бошад.

Шоири дӯстдоштаи мо Эркин Воҳидов дар шеъри худ таъкид карда буд:

Ҳуррият нанг асту номус, ор низ

Халқи соҳибқадро ҷовид ният.

Ҳуррият худ нест бахти созгор,

Балки баҳри он бувад имконият¹.

Бигузор, зиёи илм чун ситораи бахт роҳи ҳаёти Шуморо нурафшон намояд.

¹ Тарҷимаи муҳаррир.

Ҷавоби ҷистонҳо

Барои синфи 10-ум

- §1. Фарзанди хушхулқ, доно.
- §2. Тарбияи ба намунаи шахсӣ асосшуда, ба гуфта фирефта нашуда амал кардан.
- §3. Фарзанди ба насихати волидайн бепарво.
- §4. Нағичаи қорҳои нек ё амалҳои бад.
- §5. Одамизод.
- §6. Китоб.
- §7. Дониш, касбу ҳунари муфид.
- §8. Масъулияти вазифа, бори садоқат, ҳолати ғамгинӣ.
- §9. Шахси нодон ва ношуд.
- §10. Эътиқоди мустаҳкам ва иродаи собит.
- §11. Навраси хоҳиши таълим, дониш гирифтани нашошта.
- §12. Устод – мураббӣ.
- §13. Тарбияи мақбули ба хулқу аҷвори нек асоснок.
- §14. Шахси бешарму ҳаё.
- §15. Феълӣ аҷвор.

Барои синфи 11-ум

- §1. Шахси китобхоро ба ҷевон ҷида, аммо ягонтаашро нахонда.
- §2. Инсонҳои фозил.
- §3. Эҳсоси муҳаббат ба Ватан — модар, масъулияти тарбияи фарзанди қобил, ҳаракат дар роҳи ҳаёти муносиб гузаронидан.
- §4. Тарбияи нек.
- §5. Амри вичдон, нидои қалб.
- §6. Одоби зебо, хушхулқӣ.
- §7. Фарзанди ноқобил.
- §8. Ҳасад.
- §9. Шахси дилсаҳт.
- §10. Ақл, дониш, сарват.
- §11. Маънавият, маданият, адабиёт ва санъат.
- §12. Офатҳои табиат.
- §13. Орзуву умед.
- §14. Балои нафс.
- §15. Беқатъияти дар сухан, лоқайдӣ ба қор, беписандӣ нисбат ба аризиҳои муқаддас.

Мундариҷа

Муқаддима.....	3	§ 4. Асосҳои маънаві ва ахлоқии инкишофи Ўзбекистон.....	85
§ 1. Маънавият — қудрати беҳамто.....	5	§ 5. Таъсири анъанаҳои миллӣ ба баландшавии маънавияти инсон.....	89
§ 2. Дарки инсон ва худшиносӣ	10	§ 6. Таъсири мероси маънаві ба маънавияти инсон.....	92
§ 3. Маънавияти оила.....	14	§ 7. Оила — қалъаи муқаддас аст.....	96
§ 4. Мавқеи маҳалла дар ташаккули маънавияти ҷомеа.....	19	§ 8. Дар ривочи қадриятҳои маънаві ягонагии байни миллатҳо	101
§ 5. Инсон ва ҷомеа.....	23	§ 9. Мавқеи маънавият дар муошират ва муносибатҳои байни худ.....	106
§ 6. Тафаккури инсон дар ҷомеаи шаҳрвандӣ	27	§ 10. Мавқеи салоҳияти зеҳнӣ ва маънаві дар нерӯи созандагии маънавияти ҷомеа.....	109
§ 7. Ҳаёти моддӣ ва маънаві – зеби инсон.....	31	§ 11. Адабиёт — ифодаи маънавии дили халқ.....	114
§ 8. Масъулияти шаҳрвандӣ ва ӯҳдадорихои он	35	§ 12. Муштаракӣ маданияти экологӣ ва маънавият	119
§ 9. Амнияти маънаві.....	40	§ 13. Ташаккул додани маънавияти баланд дар фаолияти ҷавонон	124
§ 10. Иродаи мустақкам — кафолати маънавияти воло	45	§ 14. Дар шароити ҷаҳонишавӣ таҳдидҳо бар зидди маънавияти миллӣ.....	129
§ 11. Маънавият сӯи камолот мебарад ...	50	§ 15. Таъсири медиафарҳанг барои баланд бардоштани маърифати ҷомеа.....	134
§ 12. Нақши маърифат дар маънавияти инсон.....	54	Дарси ҷамъбасти	139
§ 13. Нафосат (эстетика) ва маънавият ..	58	Ҷавоби чистонҳо	141
§ 14. Нақши имҷ дар ташаккул ёфтани маънавияти инсон	62		
§ 15. Нақши этикет дар маънавияти инсон	67		
Синфи 10-умро ҷамъбаст менамоем!	70		
§1. Инсон – офарандаи ҷамъияти инсонӣ ..	72		
§ 2. Маънавият — қиёфаи миллат	76		
§ 3. Камолоти маънаві.....	81		

**VAHOB QO'CHQOROV,
OBIDDIN MAHMUDOV,
ZOKIRJON ZAMONOV**

«MA'NAVIYAT ASOSLARI»

O'quv nashri

О'рта umumta'lim massasalarining 10-11-sinflari uchun darslik

(Tojik tilida)

Ikkinchi nashr

Toshkent – «Yangiyo'l Poligraf Servis» – 2018

Nashriyot litsenziyasi AI №185, 10.05.2011 y.

Тарҷумон — Зебунисо Файзуллоева
Муҳаррир — Х. Саъдуллоҳ
Муҳаррири техникӣ — М. Рихсиев
Мусаввир — Ҷ. Азимов

Аз оригинал-макет ба чоп 25.05.2018 иҷозат дода шуд.

Андозаи 70x90^{1/16}. Гарнитурани «Times New Roman».

Бо усули офсет чоп шуд.

Ҷузъи наشريю ҳисобӣ 9,0. Ҷузъи чопии шартӣ 10,53.

Теъдоди нашр нусха. Супориши №

Дар чопхонаи ҚММ «Yangiyo'l Poligraf Servis» чоп карда шуд.
112001, вилояти Тошканд, шаҳри Янгийул, кўчаи Самарқанд, 44.

Чадвали нишондихандаи ҳолати китоби ба иҷора дода шуда

Р/т	Ному насаби хонанда	Соли хониш	Ҳолати китоб Ҳангоми гирифтан	Имзои раҳ-бари синф	Ҳолати китоб Ҳангоми супоридан	Имзои раҳ-бари синф
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						

Китоби дарсӣ ба иҷора дода шуда, дар охири соли хониш чадвали боло аз тарафи раҳбари синф дар асоси меъёрҳои зерин пур карда мешавад:

Нав	Ҳолати китоби дарсӣ Ҳангоми бори аввал супоридан.
Хуб	Муқовааш бутун, аз қисми асосии китоби дарсӣ ҷудо нашудааст. Ҳамаи варақҳои ҳаст, нодарида, ҷудо нашуда, дар саҳифаҳо навишт ва хатҳо нест.
Қаноатбахш	Муқова қач шудааст, қанорҳои қоҳида, яқчанд хатҳо қоҳида шудаанд, ҳолати аз қисми асосӣ ҷудошавӣ дорад. Аз тарафи истифодабаранда қаноатбахш таъмир шудааст. Варақҳои ҷудошудааш аз нав таъмир шудааст. Дар баъзе саҳифаҳо хат қоҳида шудаанд.
Ғайриқаноатбахш	Муқова хат қоҳида шудааст, даридааст, аз қисми асосӣ ҷудо шудааст ё ки умуман нест, ғайриқаноатбахш таъмир шудааст. Саҳифаҳо дарида, варақҳо намерасанд, хат қоҳида, ранг карда партофта шудааст, китобро барқарор карда наменшавад.